

**KÜRESELLEŞME - BÖLGESELLEŞME SÜRECİNDE
YEREL EKONOMİLER: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ -
MADENCİLİK SEKTÖRÜ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı**

Nil AYCAN

Danışman: Prof. Dr. Nihat BATMAZ

**Ocak 2015
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

İKTİSAT Anabilim Dalı, Prof. Dr. Nihat BATMAZ Bilim
Dalı öğrencisi Nil AYCAN tarafından hazırlanan Küreselleşme - Bazarlaşma Sınırları Genel Ekonomiler: Denizli ili
2015-2016 başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından ..... tarihinde
yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul
edilmiştir.

Nihat Batmaz
Prof. Dr. Nihat Batmaz

Jüri Başkanı

Prof. Dr. İbrahim Örgen

Jüri Üyesi

Dr. Doç. Dr. Harun Tunca

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
22/01/2015 tarih ve 02/16 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

NİLAYCAN

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tez çalışmasının hazırlanma sürecinde bana en başından sonuna kadar rehberlik eden, her aşamasında katkıda bulunan, önerileriyle ve fikirleriyle beni aydınlatan, desteğini ve yardımlarını hiç esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Nihat BATMAZ'a çok teşekkür ederim.

Benden tezimle ilgili düşünsel ve teknik yardımlarını esirgemeyen, her anlamda bana destek olan hocam Doç. Dr. Kamil ORHAN'a ve yüksek lisans dönemim boyunca bana olan desteğini ve anlayışını hiç esirgemeyen motivasyon kaynağım sevgili arkadaşım Gaye SÜRENKÖK'e çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın yürütülmesi esnasında proje haline gelmesine katkı sağlayan BAP biriminde görev alan tüm yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Ve tabi ki bu önemli ve uzun dönemde hep yanımda olup bana sonuna kadar inanan, anlayış gösteren ve destek olan değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

KÜRESELLEŞME - BÖLGESELLEŞME SÜRECİNDE YEREL EKONOMİLER: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ - MADENCİLİK SEKTÖRÜ

AYCAN, Nil
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Nihat BATMAZ

Ocak 2015, 178 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, küreselleşme ve bölgeselleşme süreci altında Denizli ekonomisi ve madencilik sektörüne yönelik gelişmeleri ve sorunları belirlemektir. 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan küreselleşme, 18. ve 19. yüzyılda Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimleri çerçevesinde gelişerek II. Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods Sisteminin kurulmasıyla kendini daha belirgin bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Ekonomik sistemde yeniliklere yönelmeye başlanmasıyla ortaya çıkan küresel ve bölgesel kuruluşlar küreselleşmeye hız kazandırmıştır. Küreselleşmeyle bağlantılı olarak ortaya çıkan ve bölgesel anlamda ekonomik ve sosyal refahı hedefleyen diğer kuruluşların ortaya çıkması ise “bölgeselleşme“ kavramını yaratmıştır. 1980’lerden itibaren dünya ekonomisinin hızla büyümesi ve ihracata ağırlık veren ekonomik sistemlerin uygulanmaya başlanması rekabeti arttırarak ekonomilerdeki girişimci sayısının artmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde dünya ticaretinden aldığı payı arttırmak isteyen Türkiye’de de sanayileşme hareketleri artarak yeni girişimciler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreç, Türkiye’deki bir kısım tasarrufların ve sermaye birikiminin de ekonomik yatırımlara dönüşmesine katkıda bulunarak “kent ekonomilerinin“ doğmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, söz konusu dönemden itibaren kendini gösteren ve yeni girişimlerle sanayide gelişme kaydeden kent ekonomilerinden Denizli ili ve madencilik sektörü incelenmektedir. Saha araştırması uygulanan mermer ve traverten üreten işletmelerden edinilen bilgiler doğrultusunda yapılan analizlere göre, bu sektörün gelişme kaydetmekte olan bir sektör olduğuna, ancak çözümlenmesi gereken finansal ve istihdam sorunlarının bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme; Bölgeselleşme; Bölgesel Kuruluşlar; Kent Ekonomileri

ABSTRACT

DOMESTIC ECONOMIES DURING THE PROCESS OF GLOBALISATION - REGIONNALISATION: A CASE OF MINING SECTOR IN DENIZLI, TURKEY

AYCAN, Nil
Master Thesis
Economy Programme
Adviser of Thesis: Prof. Dr. Nihat BATMAZ

January 2015, 178 Pages

The purpose of the dissertation is to examine the impact of the globalization and regionalization on the mining sector in the economy of Denizli, Turkey. The study has specifically centered on the developments in the mining sector that has emerged during the process of globalization. It is a well-known fact that the globalization has started during the Renaissance movements, has flourished during the industrialization period, and has strongly extended with the Breton Woods. Thus, historically speaking, the globalization process has brought about the birth of new regional and international institutions along with it. Therefore, it has resulted in the creation of the concept of the regionalism. After 1980s, this process has accompanied with the export oriented type of economic growth and development strategies. These developments have intensified the international competition and caused the creation of so called “urban economies”. Consequently, this process has also benefitted the marble and travertine industries in Denizli, Turkey. The developments in these industries in Denizli, Turkey have not only created employment opportunities in the sector, but they have also risen saving in the local economy. It has been found that the marble and travertine industries have financing problems. All in all, according the results of the study, this sector has enormous potential to benefit from.

Key words: Globalization; Regionalization; Regional Institutions; Urban Economies

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BÜYÜYEN ÇELİŞKİLERLE KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ DEĞİŞİMLER

1.1. Küreselleşmenin Tanımı ve Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi	5
1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı	5
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihi Süreç İçinde Gelişimi	7
1.2. Küreselleşmeye Yönelik Görüşler	9
1.2.1. Küreselleşme Yanlısı Görüşler	9
1.2.2. Küreselleşme Karşıtı Görüşler	11
1.3. Küreselleşme Sürecinde Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler	15
1.3.1. Kişi Başına Düşen GSYİH Bakımından Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler	18
1.3.2. Dünyada İşsizlik	23
1.3.3. Maliyet Şokları – Artan Enflasyon ve Faizler	26
1.3.4. Dünya Ticaretindeki Gelişmeler	30
1.4. Dünya Mal ve Hizmet Ticaretinde Ülkelerin Sıralaması	34

İKİNCİ BÖLÜM KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BÖLGESELLEŞME

2.1. Küreselleşme – Bölgeselleşme Süreci	41
2.2. Küreselleşme – Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi	47
2.2.1. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisi	47
2.2.2. 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisi	53
2.2.3. 2000 Yılından Günümüze Kadar Olan Dönemde Türkiye Ekonomisi	59
2.2.3.1. GSYİH'daki Değişme	61
2.2.3.2. Fiyatlar Genel Seviyesindeki Gelişmeler	62
2.2.3.3. Ödemeler Dengesindeki Gelişmeler	62
2.2.3.4. Kamu ve Özel Sektördeki Borç Miktarındaki Gelişmeler	63
2.2.3.5. İşsizlikte Meydana Gelen Gelişmeler	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE ORTAYA ÇIKAN KENT EKONOMİLERİ İÇİNDE DENİZLİ EKONOMİSİ VE TARİHİ SÜREÇ İÇİNDEKİ GELİŞİMİ

3.1. Genel Olarak Denizli ve Ekonomik Yapısı.....	65
3.2. Denizli Ekonomisi ve Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi.....	67
3.2.1. 1930–1950 Yılları Arasında Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler.....	68
3.2.2. 1950–1960 Yılları Arasında Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler.....	71
3.2.3. 1960 Yılı Planlı Kalkınma Dönemi Sonrası 1980’e Kadar Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler.....	72
3.2.4. 1980 – 2000 Yılları Arasında Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler.....	76
3.2.5. 2000 Yılı Sonrası Dünya Ekonomisinde Yaşanan Son Gelişmelerin Yerel Bazda Denizli Ekonomisine Yansımaları.....	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ MADENCİLİK SEKTÖRÜ VE SEKTÖRÜN YAPISAL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ANKET UYGULAMASI

4.1. Denizli’de Madencilik Sektörü.....	86
4.2. Araştırmanın Konusu ve Seçimi.....	95
4.3. Araştırmanın Amacı.....	96
4.4. Araştırmanın Yöntemi.....	96
4.5. Araştırmanın Bulguları.....	98
4.5.1. İşletme Sahipliğinin Özellikleri.....	98
4.5.1.1. İşletme Sahiplerinin Demografik Nitelikleri.....	98
4.5.1.2. İşletmeyi Kurma Fikri.....	102
4.5.2. İşletmenin Özellikleri.....	103
4.5.3. İşletmenin Ocak, Şube, Ek Tesis ve Araç Durumları.....	105
4.5.4. İşletmenin Üretim Yapısı.....	107
4.5.5. İşletmenin İstihdam Yapısı.....	111
4.5.6. İşletmenin Hammadde Sağlama Şekli ve Alanları.....	115
4.5.7. Üretim Teknolojisi ve Teknoloji Kullanımı.....	117
4.5.8. Yapılan ve Planlanan Yatırımlar.....	119
4.5.9. İşletmenin Kapasite Kullanımı.....	121
4.5.10. Üretilen Ürünlerin Avrupa Birliği Standartlarına Uyumu.....	123
4.5.11. İşletmenin Finansman Faaliyetleri.....	124
4.5.12. Teşvik ve Desteklerden Yararlanma.....	130
4.5.13. İşletmenin Pazar Yapısı ve Pazar Alanları.....	131
4.5.14. Üretilen Ürünlerin Etiket ve Marka Durumu.....	135
4.5.15. İşletmelerin Karşılaştığı Diğer Sorunlar.....	138

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140
KAYNAKLAR.....	149
EKLER.....	155
ÖZGEÇMİŞ	164

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1. Ülkelere ve Bölgelere Göre Yıllık Ortalama Büyüme Hızları	20
Şekil 1. 2. 1990-2014 Dünyada Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH Yüzdesi).....	33
Şekil 1. 3. 1990-2014 Dünyada Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH Yüzdesi)	33
Şekil 1. 4. 1923-2013 Dünya Ticaret Hacmi.....	40
Şekil 3. 1. 1993-2009 Denizli’de Ekonomik Faaliyetlerin Oransal Dağılımı.....	81
Şekil 3. 2. 2000-2009 Türkiye ve Denizli İhracatında Büyüme.....	83
Şekil 4. 1. İşletme Sahibinin Eğitim Durumu	100
Şekil 4. 2. İşletme Sahibinin Yaş Durumu	101
Şekil 4. 3. İşletmenin Kurulma Nedeni.....	103
Şekil 4. 4. İşletmenin Kuruluş Yılı	104
Şekil 4. 5. İşletmelerin Hukuki Durumu	105
Şekil 4. 6. İşletmenin Yıllık Katma Değer Üretimi	107
Şekil 4. 7. Üretim Artıklarını Değerlendirme.....	109
Şekil 4. 8. Vardiya Sayısı.....	110
Şekil 4. 9. Çalışma Dönemleri.....	111
Şekil 4. 10. Personel Sayısı	112
Şekil 4. 11. İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (İşçi Sayısı).....	113
Şekil 4. 12. Mermercilikte Çalışan Personellerin Eğitim Durumu.....	114
Şekil 4. 13. Mermercilikte Çalışan Personellerin Nitelik Durumu.....	115
Şekil 4. 14. Hammadde Sağlama Şekli.....	116
Şekil 4. 15. Hammadde Temininde Karşılaşılan Güçlükler.....	117
Şekil 4. 16. Makine ve Teçhizatların Genel Durumu	118
Şekil 4. 17. İşletmelerde Bilgisayar Kullanımı	119
Şekil 4. 18. Yapılan Yatırımlar.....	120
Şekil 4. 19. Planlanan Yatırımlar.....	121
Şekil 4. 20. İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı.....	122
Şekil 4. 21. İşletmenin Tam Kapasite ile Çalışmasını Engelleyen Nedenler.....	123
Şekil 4. 22. İşletmelerin Sermaye Miktarı.....	125
Şekil 4. 23. İşletmenin Dış Finansman Kaynakları	126

Şekil 4. 24. İşletmenin Ağırlıklı Olarak Kullandığı Kredi Türü	127
Şekil 4. 25. Karşılaşılan Dış Finansman Güçlükleri.....	128
Şekil 4. 26. Karşılaşılan Finansal Sorunlar	129
Şekil 4. 27. Yararlanılan Teşvik ve Destekler.....	130
Şekil 4. 28. İşletmenin Yurtiçi Pazar Alanları.....	132
Şekil 4. 29. Üretimin İhracata Oranı.....	133
Şekil 4. 30. İşletmenin İhracat Yapma Şekli.....	134
Şekil 4. 31. İhracatta Karşılaşılan Sorunlar	135
Şekil 4. 32. Pazara Sunulan Ürünlerin Etiket Durumu	136
Şekil 4. 33. İşletmeye Ait Tescilli Marka ya da Patent.....	137

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. 1. Ülkelere ve Bölgelere Göre Yıllık Ortalama Büyüme Hızları	20
Tablo 1. 2. Kişi Başına Düşen GSYİH-Dolar (Satın Alma Gücü Paritesine Göre-Cari Fiyatlarla)	22
Tablo 1. 3. Ülke ve Bölgelere Göre İşsizlik Oranları (%)	25
Tablo 1. 4. Kriz ve Dünyada Faiz İndirimleri (Politika Faizi: 2008 Ekim – 2009 Mart).....	28
Tablo 1. 5. Dünya Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler (%).....	29
Tablo 1. 6. Ülke ve Bölgelere Göre Dünya Mal ve Hizmet Ticareti Sıralaması – 2013 (Cari Fiyatlarla Milyon Dolar)	35
Tablo 1. 7. 1923-2013 Dünya Ticaret Hacmi.....	37
Tablo 2. 1. Bölgesel Birleşmeler	45
Tablo 2. 2. Seçilmiş Bölgesel Entegrasyonlara Ait Mal Ticareti (Milyon \$)	46
Tablo 2. 3. 1950-1980 Türkiye'nin Makro Göstergeleri	50
Tablo 2. 4. 1963-1977 Döneminde Yıllık Ortalama Sektörel Büyüme Hızları (%).....	51
Tablo 2. 5. Türkiye'de 1950-1980 Yılları Arası Yapılan Devalüasyonlar	53
Tablo 2. 6. 1990-1999 Yılları Arası Türkiye İhracat – İthalat	56
Tablo 2. 7. 1990-1999 Yılları Arası Türkiye Dolar/TL	57
Tablo 2. 8. 1990-1999 Yılları Arası Türkiye Büyüme Oranları.....	58
Tablo 2. 9. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (2000 – 2012).....	60
Tablo 3. 1. Denizli İhracat Rakamları (1991-1999)	79
Tablo 3. 2. 1980-2000 Yılları Arasında Denizli'de Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Oranı (%)	79
Tablo 3. 3. 2012-2013 Denizli'de İhracata Konu Olan Ekonomik Faaliyetler (Bin Dolar)	84
Tablo 3. 4. Denizli 2002 – 2014 İhracat ve İthalat Rakamları	85
Tablo 4. 1. Türkiye genelinde Ülkeler İtibariyle İhracatı Gerçekleştirilen Madencilik Ürünleri (Milyon \$-Kg Miktarları).....	87
Tablo 4. 2. Türkiye'den İller Bazında İhracatı Gerçekleştirilen Madencilik Ürünleri (Milyon \$- Yüzdellik Değişim Oranları)	92

Tablo 4. 3. Denizli'den İhracatı Gerçekleştirilen Madencilik Ürünleri ve Bu Ürünlerin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (Milyon \$-Kg Miktarları).....	95
Tablo 4. 4. İşletmelerde Ortak Sayısı.....	99
Tablo 4. 5. İşletme Sahibinin Cinsiyeti.....	99
Tablo 4. 6. İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu	100
Tablo 4. 7. İşletmenin Tepe Yönetimi	100
Tablo 4. 8. İşletme Sahibinin Yaş Durumu.....	101
Tablo 4. 9. Çalışma Alanlarının Mülkiyeti	101
Tablo 4. 10. İşletmenin Kurulma Nedeni.....	102
Tablo 4. 11. İşletmenin Kuruluş Yılı	104
Tablo 4. 12. İşletmenin Yeri.....	104
Tablo 4. 13. İşletmenin Hukuki Durumu	105
Tablo 4. 14. İşletmeye Ait Şube, Ek Tesis.....	105
Tablo 4. 15. İşletmeye Ait Taş Ocağı	106
Tablo 4. 16. İşletmeye Ait Laboratuvar.....	106
Tablo 4. 17. Mal Nakliyatı	106
Tablo 4. 18. İşletmenin Yıllık Katma Değer Üretimi.....	107
Tablo 4. 19. Üretilen Ürün Türü.....	108
Tablo 4. 20. Üretim Artıklarını Değerlendirme.....	108
Tablo 4. 21. Vardiya Sayısı.....	109
Tablo 4. 22. Çalışma Dönemleri.....	111
Tablo 4. 23. Çalışan Personel Sayısı.....	112
Tablo 4. 24. İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı.....	113
Tablo 4. 25. Mermercilikte Çalışan Personellerin Eğitim Durumu.....	113
Tablo 4. 26. Mermercilikte Çalışan Personellerin Nitelik Durumu.....	114
Tablo 4. 27. Hammadde Sağlama Şekli.....	115
Tablo 4. 28. Hammadde Temininde Karşılaşılan Güçlükler.....	117
Tablo 4. 29. Makine ve Teçhizatların Genel Durumu	118
Tablo 4. 30. İşletmelerde Bilgisayar Kullanımı	118
Tablo 4. 31. İşletmeye Ait Web Sayfası	119
Tablo 4. 32. Yapılan Yatırımlar.....	120
Tablo 4. 33. Planlanan Yatırımlar.....	121

Tablo 4. 34. İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı.....	122
Tablo 4. 35. İşletmenin Tam Kapasite ile Çalışmasını Engelleyen Nedenler.....	123
Tablo 4. 36. Ürünlerin Avrupa Birliği Standartlarına Uyumu	124
Tablo 4. 37. İşletmenin Sermaye Miktarı.....	124
Tablo 4. 38. İşletmenin Dış Finansman Kaynakları	125
Tablo 4. 39. İşletmenin Ağırlıklı Olarak Kullandığı Kredi Türü	126
Tablo 4. 40. Karşılaşılan Dış Finansman Güçlükleri.....	127
Tablo 4. 41. Karşılaşılan Finansal Sorunlar	129
Tablo 4. 42. Yararlanılan Teşvik ve Destekler.....	130
Tablo 4. 43. KOBİ Teşvik Belgesi	131
Tablo 4. 44. İşletmenin Yurtiçi Pazar Alanları.....	132
Tablo 4. 45. Üretimin İhracat Oranı	132
Tablo 4. 46. İşletmenin İhracat Yapma Şekli.....	134
Tablo 4. 47. İhracatta Karşılaşılan Sorunlar.....	135
Tablo 4. 48. Pazara Sunulan Ürünlerin Etiket Durumu	136
Tablo 4. 49. İşletmeye Ait Tescilli Marka ya da Patent.....	136
Tablo 4. 50. CE Belgesi	137
Tablo 4. 51. ISO 9001 Sertifikası.....	138

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

APEC: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia Pasific Economic Cooperation)

AR-GE: Araştırma Geliştirme

ASEAN: Güneydoğu Asya Uluslararası İşbirliği (Association of Southeast Asian Nations)

BM: Birleşmiş Milletler

BUMKO: T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğu

DENİB: Denizli İhracatçılar Birliği

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DSO: Denizli Sanayi Odası

DTO: Denizli Ticaret Odası

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi European Free Trade Association)

FED: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası (Federal Reserve)

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)

GSMH: Gayrı Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fond)

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü

MERCOSUR: Güney Amerika Ortak Pazarı (Mercado Común del Sur)

MTA: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğu

NAFTA: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement)

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization For Economic Co-Operation and Development)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TMMOB: Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği

TÜFE: Tüketici Fiyatları Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ÜFE: Üretici Fiyatları Endeksi

WTO: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

GİRİŞ

Küreselleşme, son 20 yılda en fazla tartışılan, Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere hemen hemen dünyanın birçok ülkesinde büyük gösterilere neden olan ve sayısız kitaplarla birlikte, gazete manşetlerinde, televizyonlarda, açık oturumlarda tartışılan en hareketli konulardan biri haline gelmiştir. Böylesine yoğun olarak gündemde olan ve tartışılan bu terim için, üzerinde geniş ölçüde anlaşma sağlanmış kesin bir tanım olmadığı gibi yararları ve zararları konusunda da tartışmaların hala devam ettiği açıktır.

“Küresel“ sözcüğünün kökeni çok eski bir geçmişe dayansa da “küreselleşme“ kavramı etkin olarak 1940’lı yıllarda gündeme gelmiş, 1960’lı yıllarda ise etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980’li yıllarda ise kullanımını artmış, bu kavramın etkisiyle daha önceki yıllarda yoğun ithal ikameci sanayileşme politikası izleyen ülkeler bu politikalardan vazgeçerek ihracata dayalı sanayileşme politikaları izlemeye başlamıştır. Hatta ülkeler birbirleri ile yarışarcasına tüm mevzuatlarını yeniden düzenleyerek mal, hizmet ve sermayenin önündeki engelleri ortadan kaldıracak yeni mevzuatlar oluşturmaya başlamışlardır. Ülkelerin bu yeniden yapılanmaları 1990’lı yıllara gelindiğinde mali piyasalarını da kapsayacak şekilde dizayn edilmeye başlanmış ve 1990’ların ikinci yarısından itibaren “Mali Liberalizasyon“un da etkin bir şekilde hayat bulmasına neden olmuştur.

Günümüzde küreselleşme kavramı; mal, hizmet ve sermayenin önündeki engellerin kalkmış olduğunu, ülkelerin siyasi olarak bağımsızlığını; ekonomik olarak birbirleriyle artan bağımlılığını ifade etmektedir. Bağımlılık biçimleri ise tek bir alanda olmayıp aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- Mal ve hizmet ticareti,
- Yabancı doğrudan yatırım,
- Ortak risk paylaşımı (joint venture), lisans anlaşmaları ile teknoloji veya marka kullanımı, uluslararası aracılık ve franchising sözleşmeleri gibi firma işbirliği biçimleri,

- Uluslararası göç,
- Dış finansman sağlama, dış yardım ve makro ekonomik politikaların entegrasyonu.

Daha geniş bir ifade ile ekonomik küreselleşme; ekonomik yaşamın hemen hemen her alanında olduğu gibi bununla sınırlı kalmayıp siyasi, sosyal ve askeri alanları da kapsayacak şekilde dünya çapında ülkelerin birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olmalarıdır. Kısacası küreselleşme; “ülkeleri siyasi açıdan birbirinden bağımsız, ekonomik açıdan birbirlerine bağımlı hale getiren“ bir kavram olarak kendini kabul ettirmiş bir olgudur. Bu olgu her ne kadar tartışılıyor olsa da şu aşamada kaçmanın mümkün olmadığı; onu kullanarak her ülkenin kendi çıkar ve menfaatini maksimize etmesinin daha iyi olacağı görüşü ağırlık kazanmıştır.

Bu açıdan küreselleşme, hem gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından hem de gelişmiş ülkelerin kendi aralarında orantısız olarak meydana gelen büyüme farklılığından doğan bir eşitsizliği beraberinde getirmektedir.

Günümüzde yoğunlaşan küreselleşme eğilimleri ve bunun doğurduğu söz konusu eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için bölgeselleşme hareketlerinde önemli bir artış eğilimi yaşanmaktadır. 1960 ve 1970’lerdeki başarısız bir dönemden sonra, 1980’lerin sonundan itibaren bölgesel oluşumlara olan ilginin artması, gittikçe küreselleşen dünya ekonomisinde oldukça dikkat çekicidir. Dünya Ticaret Örgütü’nün 1995’te kurulmuş olmasına rağmen bölgeselleşmeye olan eğilim özellikle son yıllarda daha da ivme kazanmıştır.

Bölgeselleşmeye olan eğilimdeki bu artışlar, yeni bölgesel anlaşmaların oluşmasının ve birçoğunun yeniden işlerlik kazanmasının yanı sıra mevcut olanlarının da derinleşmesi ve genişlemesi olarak kendini göstermektedir.

Küreselleşmenin etkinlik kazanması, beraberinde bölgeselleşmeyle ve bölgesel oluşumların yaygınlık kazanmasıyla ortaya çıkan “yerel ekonomiler“ üzerinde de kendisini hissettirmeye başladı.

1980’li yıllardan itibaren dünya ekonomisinin hızla büyümeye başlamasıyla, dünya ticaretinden daha fazla pay alma yarışında başarılı olabilmek için her ülke mevzuatını değiştirmeye başlayınca Türkiye de bu yarışın içinde yer almaya başladı. İzlediği sanayileşme politikasını “ihracata dayalı sanayileşme politikası“ olarak belirledi. Tüm mevzuatını yeniden yapılandırdı. Devletin ekonomik büyümenin sınırına gelmesi, dünya ekonomisindeki gelişmeler sonucunda dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmek için toplumun özellikle orta tabakasından ve Anadolu’nun değişik kentlerinden çok sayıda yeni “girişimlerin“ ortaya çıkışını hızlandıran politikaların izlenmesi zarureti doğurmuştur.

1980’li yıllardan sonra oluşmaya başlayan bu Anadolu Kent Ekonomilerinden birisi de kuşkusuz Denizli’dir. Denizli’nin, Ege Bölgesinde İzmir ve Manisa’nın ekonomik yığılma avantajlarına karşın bölgenin iç kesiminde bir sanayi merkezi olarak gelişmesi ilginç bir olgudur.

Son yıllarda (1980 sonrasında; özellikle 1990’lı yıllardan itibaren) özellikle tekstil başta olmak üzere hızlı bir sanayileşme sürecinde oluşuyla “Denizli Mucizesi“ olarak da nitelendirilen Denizli’nin, ülkenin ekonomik aktivite bakımından 13., sanayi bakımından 9., nüfus bakımından 25. sırada olması ve Türkiye’deki ilk 500 büyük firmadan 13’ünün bu ilde faaliyet göstermesiyle ürettiği ürünlerin yaklaşık %80’inin sanayi ürünlerinden oluşması ve yine toplam ihracatının %70’ten fazlasının tekstil-konfeksiyon ürünlerinden oluşması, 100’ün üzerinde ülkeye ihracat kaleminden oluşan 2.5 milyar dolarlık ihracat ve 2 milyar dolarlık ithalatla (2014 sonu itibariyle) önemli bir ekonomik potansiyele sahip olması Denizli’yi ülkenin geri kalmış yörelerinin gelişmesine model olarak göstermektedir.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde meydana gelen bu hızlı gelişmelere adapte olmaya çalışan Denizli, mevcut sorunlarına muhtemelen bazı diğer sorunları da ekleyecektir.

Bu araştırmamızla, ülkemizin gelişmemiş olan yörelerine model olarak önerilen “Denizli Ekonomisi ve Madencilik Sektöründe Faaliyet Gösteren Sanayi Kuruluşlarının

Yapısal Özellikleri“ analiz edilerek ve karşılaştıkları temel sorunlar belirlenerek bu sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilecek öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Bu amaçla, çalışmamızın Birinci Bölümünde büyüyen çelişkilerle varlığını her geçen gün daha da hissettiren küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölümde, son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan bölgeselleşme ve bölgesel oluşumlar üzerinde durulmuştur. Üzerinde durduğumuz diğer bir konu ise küreselleşme-bölgeselleşme sürecinde Türkiye ekonomisindeki gelişmelerdir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümünde, küreselleşme sürecinde (1980 sonrası) Türkiye’de ortaya çıkan kent ekonomileri içinde Denizli ili ekonomisi ve tarihi süreç içindeki gelişimi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünü oluşturan Dördüncü Bölümde ise ilin sanayi faaliyetleri içerisinde yer alan tekstil ve konfeksiyon sektöründen sonra son yıllarda tekstil sektörüne alternatif sektör olarak gösterilen madencilik sektörü ve bu sektörde faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının yapısal özellikleri üzerinde bir saha araştırması yapılmıştır. Araştırma kapsamında madencilik sektörü ve alt kollarında faaliyet gösteren işletmelerin işletme sahiplerinin özelliklerinden başlanarak mevcut işletmelerin üretim, istihdam, hammadde sağlama şekli ve alanlarıyla, üretim faaliyetlerinin etkinlik düzeyleri, yatırım ve finansman faaliyetleri, işletmelerin ürettikleri mal türleri, pazar yapıları ve pazar alanları ile birlikte karşılaştıkları temel problemleri ve öncelik sıralamalarını tespitiye yönelik yüz yüze anket uygulanarak bu sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın Son Bölümünde ayrıca il ekonomisine olduğu kadar ülke ekonomisine de önemli oranda katkı sağlayan ve motor sektör konumunda olan madencilik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin karşılaştıkları temel sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜYEN ÇELİŞKİLERLE KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ DEĞİŞİMLER

1.1. Küreselleşmenin Tanımı ve Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi

1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı

20. yüzyılda özellikle ulaşım, bilişim teknolojileri gibi alanlardaki gelişmeler ülkeleri birbirine yaklaştırmış ve dünyanın küçülmesini sağlamıştır. Bilgi ağının tüm dünyada yaygınlaşması, herkesin her şeyi anında öğrenebilmesi ve gerçekleşen olay ve gelişmelere müdahil olabilmesi küresel toplumu ilgilendiren birçok değişime yol açmıştır. Bu değişim süreci, diğer alanlarda olduğu gibi başlangıçta ekonomik alanda kendini gösteren küreselleşmenin seyrini değiştirecek siyasal, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda da bir küresel olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu nedenle küreselleşmenin literatürdeki tanımları incelendiğinde, birçok farklı alanda farklı tanımlarla karşılaşılmakta olup bunlardan birisi olan Bulut, küreselleşmeyi bir coğrafi birim olarak dünyanın tümünün bütünleşmesine, global bir topluma ve global bir kültüre sahip olma süreci olarak tanımlamaktadır (Bulut, 2003:181).

Kaçmazoğlu'na göre küreselleşme; dünya ölçeğinde ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşme, fikirlerin, görüşlerin, pratiklerin, teknolojilerin küresel düzeyde kullanılması, sermaye dolaşımının evrenselleşmesi, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerinin ortaya çıkması, mekanların yakınlaşması, dünyanın küçülmesi, sınırsız rekabet, serbest dolaşım, pazarın dünya ölçeğinde büyümesi ve ulusal sınırların dışına çıkması, dünyanın tek pazar haline gelmesidir (Kaçmazoğlu, 2002: 49).

Küreselleşme Marshall'a göre, coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, bireylerin bu azalmanın gün geçtikçe daha çok farkına vardığı bir süreçtir (Marshall, 1999: 449).

Esgin'e göre küreselleşme; ekonomik güçler egemenliğinin uluslararası sermaye gücünün etkisinden kurtulması için toplumsal, siyasal, kültürel ve teknolojik alanlara yeni anlamlar katarak dünyayı tek bir piyasa haline getirme çabasıdır (Esgin, 2001: 186).

Bayar'a göre ise küreselleşme; yerel-evrensel spektrumunda her iki yöne doğru ilerleyen bir süreci tarif etmekte, statik bir yapıdan ziyade son derece dinamik ve değişken bir kavrama işaret etmektedir. Küreselleşme, her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almaya devam etmekte ve bu sayede bünyesine kattığı yeni açılım ve devinimler ile mevcut yapısını sürekli bir biçimde uyarlamaktadır (Bayar, 2008: 25).

Literatür incelendiğinde küreselleşme ile ilgili daha birçok farklı tanımla karşılaşmak mümkündür. Bretton Woods döneminde başlayan ticari küreselleşme ve bölgeselleşme hareketleri 1980'lere gelindiğinde hız kazanmıştır. Bu dönemde evrensel düzeyde mal, hizmet ve sermaye hareketleri tam serbestleşmiştir. Çok uluslu şirketlerin gücü artmaya başlamıştır. Tüketim malı, ara mal ve yatırım malları ithal-ihraç edilmeye başlamıştır ve milli ekonomiler hızla küresel ekonomiye entegre olmuşlardır. Böylelikle küreselleşme artık yabancı bir kavram olmaktan çıkıp varlığı inkar edilemez bir olgu haline gelmiştir.

Küreselleşmeye; belirli amaçlara ulaşmayı hedefleyen, ekonomik fırsatlar arayan, yeni kurumlar yaratan, siyasi ve ekonomik avantajlar elde etmeye çalışan düşünce yapıları sebep olmuştur. Bu faktörlerin yanı sıra, hedeflenen amaçların yaratmış olduğu yan etkiler de küreselleşme sürecine katkıda bulunmuştur.

Şu anki dünya ekonomik düzenini en iyi tarif eden küreselleşme sürecinin yayılışı şu sebeplerden ötürü hız kazanmıştır:

- 1970'lerden başlayarak çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisine egemen olması
- 1980'lerde batının optik kablo, haberleşme uyduları, bilgisayar, internet gibi teknolojik buluşları devreye sokarak yarattığı iletişim devrimi
- 1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu güç dengesinin ortadan kalkması ve batının yeniden tek güç odağı haline gelmesidir (Batmaz, 2010a: 5).

Ulus-devlet, uluslararası kuruluşlar ve devlet üstü kurumlar, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı iletişimi ve etkileşimi küreselleşme sürecini şekillendirmektedir. Küreselleşme sürecini meydana getiren teknoloji transferi, ülkeler arası serbest mal ve hizmet ticareti, sermayenin serbest dolaşımı (doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları) dünyada rekabetçi bir ortamı gerekli kılmaktadır. Bu rekabetçi ortamda avantajlı tarafın daima gelişmiş ülkeler olması nedeniyle, yoksul ülkelerin ekonomik refahının zengin ülkelerin izlemiş oldukları makro-ekonomik politikalara bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin düşük enflasyon ve yüksek büyüme yetenekleri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri dolaylı olarak etkilemektedir.

Bu nedenle küresel ekonomiye entegrasyon, gelişmekte olan ekonomilerin hem üretim süreçleri hem de tüketim yapıları üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etki yaratmaktadır. Küreselleşme kimi ülkeler için ideal rekabetçi bir ortam, kimi ülkeler içinse modern bir sömürülme biçimi konumundadır. Fakat genel kabul gören bir gerçek varsa o da küreselleşmenin günümüz koşullarında kaçınılmaz olmasıdır.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihi Süreç İçinde Gelişimi

Kendisinden son 20-30 yıldır sıklıkla söz ettiren küreselleşme, esasında yeni bir olgu değildir. Küreselleşme, etkilerini özellikle ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal olmak üzere her alanda yüzyıllardır hissettirmekte olup bu etkileri her alanda artış göstererek hissettirmektedir.

Varlığı, doğuşundan çok sonra anlaşılmaya başlayan küreselleşme, bir ‘‘kavram’’ olarak M. Teacher ve R. Reagan tarafından temsil edilen muhafazakar anlayışın olduğu 1980’lerde ortaya çıkmış, 1990’larda ise yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak temeli çok daha eskilere dayanmaktadır.

15. ve 16. yüzyıllarda dünyada Rönesans ve Reform hareketlerinin etkileriyle daha özgür, yenilikçi ve modern bir anlayış benimsenmeye başlamıştır. Rönesans dönemindeki coğrafi keşifler dünyada yeni yerleşim bölgelerinin; dolayısıyla yeni ticaret alanlarının tanınmasına sebep olmuştur. 1789-1799 Fransız İhtilalinin getirdiği milli devlet anlayışı ve ulus toplum düşüncesi, toplumların sosyal ve ekonomik alanda farklı ve yenilikçi bakış açıları geliştirmesini sağlamıştır. Bu Rönesans ile başlayan küreselleşme sürecine 18. ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimleriyle devam edilmiştir. Sanayi Devrimleriyle beraber dünya ekonomisinde teknolojinin gelişmesiyle insan gücünün yerini makineler almaya başlamıştır. Tek tek üretimi yapılan malların seri üretimine geçilmiştir ve sermaye küreselleşmeye başlamıştır.

19. yüzyılda İngiliz adalarında başlayan endüstriyel devrim yüklü serbest ticaret öne sürüldü ve liberal ekonomik bir düzen yaratıldı. Ekonomik bir engel bulunmadığından mal ticareti bu dönemde büyük boyutlara ulaşmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise Birinci Dünya Savaşı küreselleşme sürecini kesintiye uğratmıştır. İkinci Dünya Savaşı, dünya buhranı ve otarşik ekonomik politikalar izleyen Doğu Bloğunun oluşması, az gelişmiş ülkelerin izlediği ithalatı ikame politikaları, yüzyılın ilk yarısında gelişmiş ülkelerin toplam ticaret/gayrı safi yurtiçi hasıla oranlarının önceki yüzyılın sonlarındaki oranın en fazla biraz üzerine çıkabilmişti (Gökdere, 2001: 75).

20. yüzyılda az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelere hammadde ihraç ederek karşılığında mamul mallar ithal etmekteydi. Günümüz küresel ticaretinde ise endüstriyel ürünlerin tamamına yakını gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere ihraç edilmektedir. Bunun yanında, günümüzde ticari malların yanı sıra hizmet ticareti de geçtiğimiz yüzyıla göre artış göstermektedir.

AB, NAFTA, EFTA, MERCOSUR, APEC, ASEAN gibi bölgesel entegrasyonlar da temel olarak geniş çaplı bir serbest ticari ve mali bütünleşme ortamı yaratmak amacıyla oluşturulmuşlardır. Kurulan bölgesel entegrasyonlar ülkeler arasındaki ekonomik, politik ve teknolojik bağları arttırıp aralarındaki işbirliğini sağlamlaştırarak küreselleşmeye büyük katkı sağlamaktadırlar.

Küreselleşmenin niteliği ve boyutu görüldüğü gibi yıldan yıla farklılık göstermiştir ve küreselleşme gittikçe hız kazanmıştır. Küreselleşmeyi hızlandıran en önemli temel etkenler ise bilgi teknolojilerinin hızla gelişimi ve yayılışı, haberleşmenin kolaylaşması ve maliyetlerin düşmesidir.

1.2. Küreselleşmeye Yönelik Görüşler

Küreselleşmenin tarihi süreç içindeki gelişimi incelendiğinde her dönemde lehinde ve aleyhinde olan görüşlere rastlamak mümkündür. Her iki görüşün de kendisine göre olumlu ve olumsuz yanları bulunsa da hangi görüşün haklı olduğunu tam olarak belirlemek şu an için mümkün görünmemektedir.

1.2.1. Küreselleşme Yanlısı Görüşler

Küreselleşme yanlısı görüşler, ülkelerin birbirine entegre olmasıyla küçülen dünyanın sahip olduğu avantajları açıklamaktadır. Küreselleşme yanlısı görüşlerin temelinde; demokrasinin ve serbest piyasa mekanizmasının dünyaya yayılmasının yeni bir özgürlükler ve fırsatlar çağı yaratacağı anlayışı yatmaktadır. Bu görüşü savunanlar için müdahale edilmeyen bir piyasada az gelişmiş ülkelerin zaman içinde gelişmiş ülkeleri yakalayabileceği; yani her ülke için uzun vadede olumlu sonuçlar ortaya çıkacağı öngörülmektedir.

Küreselleşme yanlıları için küresel ekonomi, bilginin, teknolojinin, mal ve hizmetlerin, sermayenin, fikirlerin, yeniliklerin akışının hızlanması demektir.

Uluslararası piyasalarla etkileşimde olmadan küresel bazda başarı elde etmek mümkün değildir. Örneğin, Rusya ve yeni bağımsız devletlerin WTO gibi çok taraflı ticaret birliklerine katılmaları, onların pazar uyumlu reform süreçlerinin daha tutarlı olmasına yardımcı olmaktadır.

Neo-liberallere göre, küreselleşme sürecinin en belirgin özelliklerinden biri yeniliği sembolize etmesidir. Yeni yapı kendine özgüdür ve geçmişteki düzenin devamı değildir. Küreselleşme, özellikle Soğuk Savaş sonrasında siyasal, sosyal, kültürel ve en önemlisi ekonomik sınırları yeniden dizayn eden ve bu sınırları gittikçe anlamsızlaştıran bir süreçtir. Buna göre, yenilik rüzgarı, modern dünyanın özünü değişime zorlayarak devletin geleneksel işlevini dönüştürmektedir. Ulus devlet gibi pek çok entite de değişim yolunda ilerlemektedir. Birey-devlet, birey-birey, birey-toplum, toplum-devlet ve toplumlar arası ilişkiler bu yeni süreçle birlikte derin bir dönüşüm yaşamaktadır. Küreselleşme, liberal demokrasinin küresel düzleme yayılması ile politik ve ekonomik örgütlerle yeni standartlar getirerek “küresel medeniyet” düşüncesini güçlendirmektir. Özellikle neo-liberallere göre küreselleşme, ilk gerçek küresel medeniyetin veya ‘piyasa medeniyetinin’ habercisidir. Buna göre küreselleşme, ulus devletin tarihsel sahneden çekildiği, rasyonel bir piyasanın küreye hakim olduğu, hatta tarihin son aşaması olan liberal demokrasinin dünyaya hakim olacağı ‘ilk gerçek uygarlığın’ habercisidir (Aydeniz, Silinir, Karhan, 2012: 1016-1017).

Walther’a göre, küreselleşmeyle beraber kurumların, grupların, yaşantıların birbiriyle benzeştiği, ekonomide milli devletlerin denetiminin azaldığı, uluslararası şirketlerin belirleyici olduğu bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu piyasa yapısında mal, hizmet, emek ve sermayenin önündeki engeller ortadan kalktığı için ticaretin daha hızlı gelişmesi ve ekonominin canlanması gözlenebilmektedir (Walther, 2002: 147).

Balay’a göre küreselleşme ile birlikte insanlar ve toplumlar arası ilişkiler yoğunlaşmıştır. Ticaret, seyahat gibi pek çok faaliyet, uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin insanlar ve toplumlar arası ilişkileri zenginleştirdiği söylenebilir (Balay, 2004: 61). Küreselleşme ile birlikte insanlar mal, hizmet ve fikir alışverişi yaparak, ulusal düzeyde düşünce tarzını terk edip,

uluslararası ölçekte yeni bir ilişki ve düşünce tarzına geçiş yapmaktadır (Balay, 2004: 62).

Küreselleşmenin rekabeti arttırıcı etkisi, fiyat ve kalite rekabeti yoluyla tüketiciye çok çeşitte ve daha kaliteli mal ve hizmetler seçme olanağı verecektir. Bu durum da yaşam seviyesini yükseltecektir. Böylece entegrasyonla sağlanan ticaret ve sermayenin önündeki engellerin kalkışı, fiyat ve kalite açısından daha etkin mal ve hizmet sunumunun yanı sıra daha etkin bir iş bölümü de ortaya çıkaracaktır. Şirketler, artan rekabet koşulları altında verimlilik ve etkinlik yarışına girerek karlılıklarını arttırabileceklerdir.

Küreselleşme sayesinde dünya ticareti ve ticaretten sağlanan kazançlar artacaktır. Endüstrilerin daha etkin çalışması sağlanacaktır. Dışsal faaliyetler az gelişmiş ülkelerde yeni endüstrilerin oluşumunu sağlayarak söz konusu ülkelerde yabancı sermaye yatırımı akışını arttıracaktır. Bütün bunlar ekonomik büyümeye katkıda bulunacaktır. Diğer taraftan ülkelerin kendi başına başaramadığı optimal kaynak dağılımı ve tam istihdam beraber sağlanacaktır. Küreselleşmenin büyümeye bir diğer katkısı da teknolojik değişim ve mali piyasaların bütünleşmesinin düşük maliyetlere, artan verimliliklere ve düşük gümrük duvarlarına yol açmasıdır.

Şirketler günümüzde ihracat yaparak ve faaliyetlerini düşük maliyetli bölgelere kaydırarak dış ekonomik ilişkiler kurmaktadır. Bu yeni ekonomik düzende çok uluslu şirketler oldukça kazançlı olmaktadır. Bu sebeple şirketler birbiriyle entegre olarak daha güçlü bir konuma gelmektedir.

1.2.2. Küreselleşme Karştı Görüşler

Küreselleşmenin olumsuz taraflarını savunan görüşlerin başında; ekonomik liberalizasyon ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ülkelerin birbiriyle yaklaşmasına rağmen gelir farklılıklarında ortaya çıkan uçurum gelmektedir. Ekonomik liberalizasyon ve gelişen teknoloji yoksulu daha yoksul yapmamıştır ancak

zengini daha da zengin yaparak aradaki gelir farkını oldukça açmıştır. Bu noktada piyasadaki şiddetli rekabete dayanamayan bazı ülkeler ve firmalar piyasada etkinlik kaybına uğramıştır; dahası kimi firmalar piyasadan tamamen silinmiştir. Bu bağlamda küreselleşme olgusu yüksek kazanç hırsları uğruna hümanist değerleri yok etmektedir.

Diğer taraftan, küreselleşme ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaynakları güçlü ülkeler tarafından sömürülmekte ve bu da güçlü devletlerin tüm dünya ekonomisine hakim olma durumunu getirmektedir.

Balay'a göre küreselleşme, dünya üzerindeki güçsüz ekonomileri güçlü ekonomilere bağımlı hale getiren ve daha fazla kar amacıyla küreselleşme adı altında emperyalist sömürünün meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir süreçtir (Balay: 2004, 65).

Bozkurt'a göre ise küreselleşme karşıtları küreselleşme ile yaşanan ekonomik sınırların kalkması olgusunu 100 yıl öncesine geri dönüş olarak yorumlar ve bu olgunun refah devletini ortadan kaldırmak; yerine ise minimal devleti koymak için yapıldığını savunur. Kürselleşmeyi ideolojik bir olgu olarak nitelendiren şüpheciler, bu olgunun bütünleşmeyi değil; farklı kültürler, uygarlıklar veya bölgeler arasında çatışmalar meydana getireceğini savunmaktadır (Bozkurt, 2000: 21-22).

Leba'nın konuyla ilgili görüşleri ise şöyle; bugün dünyanın en zengin 200 kişininin servetleri toplamının, dünya nüfusunun en yoksul %41'inin (dünya nüfusunun 6.5 milyar dolayında olduğu düşünüldüğünde, bu oran yaklaşık 2.6 milyar kişiye karşılık gelmektedir) sahip olduğu gelirden daha fazla olduğu belirtilmektedir. Dünya Bankası'nın küreselleşme sürecine paralel olarak, gelişmekte olan ülkelerin, sanayileşmiş ülkelere göre daha hızlı büyüyecekleri ve dolayısıyla zengin ile yoksul arasındaki mesafenin azalacağı şeklindeki iddiasına karşılık, rakamlar tersini göstermektedir. 1980 ve 90'larda zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum artmıştır. Yine Dünya Bankası raporlarına göre, 1980 yılında yani yeniden yapılanma döneminin başında kişi başına gelir ortalaması, gelişmiş ülkelerde 7.000 Amerikan Doları dolayındadır. Gelişmekte olan ülkelere bu rakam (bunlar daha çok Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri gibi belirli ölçüde gelişmiş ülkelerdir, çok yoksullar dahil değildir)

1.800 Amerikan doları dolayındadır. 1990'lara geldiğimizde, gelişmişler için rakam 23.000 doları geçmekte, diğerlerinde ise 2.500 dolar dolayında kalmaktadır. Bu da, on yıllık küreselleşme pratiğinin eşitsizliği olarak yorumlanabilmektedir (Leba, <http://www.mevzuatdergisi.com/2001/07a/02.htm>).

Yine küreselleşme sürecinde ülkeler arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel entegrasyon ulus-devletlerin güç ve etkinliğini de azaltmıştır. Ulus-devlet, ülke içindeki politika araçlarının gücünü kaybetmekte ve yetkilerinin çoğunu uluslararası kuruluşlar ve diğer otoritelerle paylaşmak durumunda kalmaktadır. Savunma, ekonomik yönetim gibi bir zamanlar ulus-devletlerin sorumluluğu altında olan birçok konuda artık büyük ölçüde Dünya Bankası, IMF, NATO, WTO gibi uluslararası otoriteler etkindir. Bu da, küreselleşme sürecinde ülkelerin bağımsızlığını yitirdiğinin bir başka göstergesidir.

Gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme sürecinde milli gelir ve ihracatları içinde sınai ürünlerin payı artmaktadır. Bu ülkelerin ithal teknolojiye bağımlı yapısı da sağlıksız dış ödemeler bünyesine sahip olmayı beraberinde getirmektedir. Örneğin, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra az gelişmiş ülkelerin dış borçlanmaya dayalı kalkınma modelleri uygulamaya teşvik edilmesi söz konusu ülkelerin borç batağına sürüklenmesine ve dışa bağımlı hale gelmesine sebep olmuştur.

Kevük'ün küreselleşme ve sermaye hareketlerine yönelik yaklaşımı ise şöyle; küreselleşme ile dünyaya yayılan kültür batı kültürüdür. Yerel kültürler küresel kültürleri benimsediği ölçüde kültürel küreselleşme gerçekleşmektedir ve kültürel küreselleşmenin diğer ülkeler için bir fırsat mı yoksa bir tehdit mi olduğu tartışma konusudur. Ancak şu bir gerçektir ki çoğunlukla yerel kültürler batı kültürünün altında ezilmektedir. Ayrıca kültürel küreselleşme, değişime ayak uyduramayan ya da değişimi benimsemek istemeyen kesimlerin kendi iç dünyalarına kapanmalarına neden olabilmektedir. Bu durum da kimi zaman küreselleşme olgusuna karşı mücadeleciler bir tavır alınmasına yol açmaktadır. 1970'lerden sonra dünyada bir taraftan dini ve milli akımların güçlenmesi, diğer taraftan da bölgesel blokların artması bunun bir göstergesidir.

Küreselleşme ile beraber sermaye hareketi, hem hacimsel olarak artmakta hem de kısa vade ve spekülâtif amaçlarla yönetilmektedir. Hacim ve karakter açısından biçim değiştiren yabancı sermaye hareketlerinin özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği, bu ülkelerde makro ekonomik istikrarsızlığa sebep olduğu ve finansal krizlerin sorumlusu olduğu sık sık gündeme getirilmektedir. Arbitraj peşinde koşan, daha seçici davranan, kısa vadeli ve spekülâtif amaçlara yönelen sermaye hareketlerinin hacminin büyümesi, gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz potansiyellerini arttırmaktadır. 1994-1995'teki Meksika kriziyle 1997 -1998'deki Asya Pasifik krizi buna örnek gösterilebilir (Kevük, 2006: 322).

Küreselleşmenin ortaya koyduğu şiddetli rekabet ortamı, düşük işgücü maliyetine sahip gelişmekte olan ülkelere emek yoğun üretime dayalı mallarda karşılıklı üstünlük sağlamaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin daha çok emek yoğun ve vasıfsız işgücününün istihdam edildiği endüstrilerdeki rekabet gücünü zorlamaktadır. Rekabetin artması gelişmiş ülkeleri daha düşük ücretli işgücü kullanımına zorlamakta; böylece bu ülkelerde hem işsizlik artışı yaşanmakta hem de işgücününün işveren karşısında pazarlık gücünü zayıflatarak ücretlerin gerilemesine yol açmaktadır. Rekabetten uzak kalan az gelişmiş ülkelerdeki şirketler tüketiciyi yüksek fiyat ödemek zorunda bırakmaktadır. Böylece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik faaliyetleri aksamaktadır ve toplum refah düzeyi azalmaktadır. Az gelişmiş ülkelerdeki vasıfsız işgücü, gelişmiş ülkelerde uzak durulması gereken, aşağılanan bir işgücü şekli olarak görülmekte ve yerel kalmaya, geliştirilmemeye mahkum edilmektedir. Bu durumda en büyük zararı vasıfsız işgücü görmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte rekabetin iyice kızışması ve dünyadaki nüfus artışı çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Sanayileşmenin yarattığı hava ve su kirliliği; ozon tabakasında delinmeye gaz emisyonunun kontrol edilememesine yol açmaktadır. Kimi çok uluslu firmalar, üretimin olumsuz dışsallıklarından kaçınmak için faaliyetlerini az gelişmiş ve çevre mevzuatlarınının zayıf olduğu ülkelerde sürdürmektedir. Böylece az gelişmiş ülkeler küreselleşmenin zararlarından bir parça daha nasibini almış bulunmaktadır.

Çevre tahribatına yol açan bir başka etken ise yoksulluktur. Yoksulluk, insanların çevreye bağımlılığını arttırmakta ve bu da doğal kaynakların aşırı tüketimine yol açmaktadır. Ancak yoksulluğun çevre tahribatına etkisi sanayiyle kıyaslanacak boyutta değildir.

Küreselleşmeyle birlikte, gelişmekte olan ülkelerin kaygıları ve endişeleri, gelişmiş ülkelerin kaygı ve endişelerinden çok farklı boyutta olup, her geçen gün farklı bir şekle bürünmektedir. Çünkü, küreselleşmenin temeldeki öğretisi, evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçişteki bütün ülkelerin tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarlarıyla bütünleşmesi ve mal–hizmet–sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle gerçekleşmesidir. Bu amaçla, ithalat–ihracat dış ticaret koruma politikalarının etkisinden arındırılacak, fiyat sübvansiyonları kalkacak, paraların konvertibilitesi sağlanacak; devlet tekelleri kaldırılacak, kamu teşebbüsleri özelleştirilecek; mallar gibi hizmetlerin ve sermayenin dolaşımındaki kamu müdahaleleri kaldırılacak; dolaysız yatırımlar, portfolyo yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri denetimden arındırılacak ve mali piyasalar bütünleşecek. Böylece dünya ekonomisi, özel girişimleri olan, piyasalarına rekabet koşullarının egemen olduğu ve dürtüsünün kar olduğu bir alana dönüşecektir. Ancak bunlar gerçekleşmedi (Kazgan, 2002: 95-96).

1.3. Küreselleşme Sürecinde Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

Özellikle 1980’li ve 1990’lı yıllarda küreselleşmenin ve bölgeselleşmenin etkisiyle ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonlar hız kazanmış ve dünya ülkeleri sınırları kaldırarak daha etkin üretim, yatırım, ticaret hedeflerine yönelmişlerdir. Bu entegrasyon süreci yalnızca ekonomik değil, siyasi ve sosyo-kültürel değişimleri de içeren büyük bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan Bretton Woods sisteminin çökmesiyle çağın ekonomik yapısının yeniden düzenlenmesi konusunda bir görüş birliği oluşmuştur. Küreselleşme olgusunun dünyaya hızla yayılması ve dünya ekonomisini etkisi altına

almasıyla küresel ölçekte siyasi, ekonomik ve kültürel düzeyde yeniden yapılanmalar başlamıştır.

Bu yeniden yapılanma sürecinde ülkeler arasında politik ve ekonomik bağların oluşmasıyla uluslararası kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlar genel olarak istikrar politikaları sağlayarak, ticari kısıtlamaları en aza indirgeyerek, dünyadaki ticaret akımlarını düzenleyerek ülkelerin refahını arttırmayı hedeflemektedir. Küreselleşme bağlamında oluşan ve söz konusu amaçlara hizmet eden başlıca küresel ve bölgesel kuruluşlar Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF, WTO (Dünya Ticaret Örgütü), EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı), ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslararası Birliği) ve APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)'dir. Ancak bu kuruluşlara ve dünya ekonomisine yön veren esas güç ise G7 ülkeleridir (ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, Kanada, İtalya, Rusya). Rusya ile bu sayı sekize çıkmıştır. G7 ülkelerinin dünya GSMH içindeki payı oldukça yüksektir. Grup üyeleri çeşitli konular ile ilgili sürekli işbirliği içinde olarak dünya ekonomisine yön verecek kararlar almaktadır. G7 ülkelerine ek olarak hızla büyümekte olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerin de dünya ekonomisi üzerindeki etkileri göz ardı edilemeyecek niteliktedir.

1970 sonrası dönemde sermayenin kar haddinin düşmesi ve ekonomik büyümenin duraksaması üzerine ABD ve batılı ülkeler sermayenin kar haddini yeniden yükseltmek için dünya ekonomisinin düzenini kendilerine uydurmayı başarmışlardır. Söz konusu dönemde bu ülkelerin ekonomisinde gözlenen GSYİH oranlarındaki azalış, enflasyon oranlarındaki yükseliş ve işsizlik oranlarındaki artışlara gelişmekte olan ülkelerin yarattığı sorunların da eklenmesiyle birlikte ekonomik düzende yenilikler yapılması zorunlu hale gelmiştir.

1980'li yıllarda küreselleşme ve bölgeselleşme doğrultusunda meydana gelen yeni oluşumlardan bazıları şunlardır; Garbavoç SSCB'de iktidara geldiğinde, değişim doğu ülkelerine de yayılmıştır. Ancak serbestleşme akımlarının hızla artmasıyla Doğu Blok'un parçalanmasına yol açmıştır. Demokratik serbest piyasa ekonomisinin komünist rejimlerin yerini almasıyla oluşan kriz ortamının etkisiyle 1991 yılında SSCB

dağılmıştır. Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkeler küresel sisteme ayak uydurmakta geç kalmamış ve diğer ülkelerle de entegre olmaya çalışmıştır. 1990'ların ikinci yarısına gelindiğinde artık tam olarak serbestleşen mal–hizmet–sermaye hareketleriyle dış ticaret engellerinden arınılmıştır. İzleyen dönemde özelleştirmeler başlamış, hizmet ve sermayenin dolaşımındaki kamu müdahaleleri kaldırılmış ve sonucunda üretim ve ticaret küresel boyutlara ulaşmıştır. Gerek dünya ticaretinde gerekse de bölgeler arasında yapılan ticaret hacminde artışlar olmuştur.

Dünya ekonomisinde 1990 sonrası meydana gelen bozukluklar gözlenmektedir. Dünya ekonomisindeki bozulmanın “başlangıç noktası” tartışıldığında iki adres gösteriliyor. 1996 ve 1999–2000 dışında süreklilik gösteren kamu açıkları, 1996 sonrasında oluşan özel tasarruf açığı ve sonraki dönemlerde adım adım büyüyen tasarruf yatırım açığı nedeniyle faturayı ABD ekonomisine çıkaranlar çoğunluktadır. Bu dev ekonomi 1981 sonrasında sürekli cari açık vermiş, özellikle 1991 sonrasında dış açığın milli gelire oranı kesintisiz artarak 2006'da %6,5'e ulaşmıştır. Dış dünya (özellikle Japonya, başta Çin olmak üzere Asya ve Petrol İhracatçıları) devlet tahvil ve hazine bonolarını kabul ederek ve Amerikan şirketlerine ait hisse senetlerine, özel tahvillere yatırım yaparak, ABD ekonomisinin cari açığının finansmanını sağlamış; borsayı, gayrimenkul piyasasını, tahvil fiyatlarını yukarı çekerek ve servet etkisi aracılığı ile iç talebi kamçulamış; hane halklarının net tasarruflarının erimesine yol açmıştır. Buna karşılık, dengesizliklerin kökenini özellikle Asya ekonomilerindeki tasarruf fazlasında arayanlar da vardır. 1997'ye kadar tasarruf oranlarını aşan yüksek yatırım tempoları ile cari açık veren Doğu Asya ülkeleri, kriz sonrasında yatırım oranlarını dramatik boyutlarda aşağıya çektiler ve sonraki yıllarda sürekli cari fazla veren bir konuma geçtiler (Batmaz, 2010a, 2010: 15-16).

Dünya ekonomisindeki bozulmanın bir diğer sebebi olarak gösterilen olgu ise 2008 yılında meydana gelen ABD'nin emlak balonu Mortgage Krizi'dir. Mortgage sisteminde, ipotekli konut karşılığında insanların kredi borçlarını ödeyemez hale gelmesi sonucu finansal sistem kaosa sürüklenmiştir. Finansal piyasaların küreselleşmiş olmasından bu kaos yalnızca ABD'yi değil, tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Mortgage

krizinin dünyaya etkileri ülkelerin GSYİH'lerinde, büyüme hızlarında, işsizlik oranlarında ve ödemeler bilançosunda kendini göstermiştir.

Mortgage Krizi'nin ikinci dalgası, 2010 yılında Yunanistan'dan başlayarak Euro bölgesinde borç krizine dönüşmüştür. 2011 yılında ABD'de 14 trilyonu aşan borç limitinin yükseltilmesi ve tasarruf önlemleri konusunda çıkan karışıklıklar para piyasasında oynaklığın artmasına da sebep olmuştur.

Küresel ekonomide yaşanan son gelişmelerin Türkiye ekonomisine verdiği hasar ise büyük ölçüde dış ticaret kanalıyla ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin ve özellikle AB ülkelerinin ihracatımızdaki payı oldukça yüksektir. Örneğin 2011 yılının ilk yarısında ihracatımızın %54,4'ü OECD ülkeleriyle, %48,1'i de AB ülkeleriyle yapılmıştır. Gelişmiş ülkelerin resesyona girmesi, ihraç ürünlerimize olan talebi düşürerek Türkiye'yi de bu resesyona içine çekmiştir (Dünya Bankası).

1.3.1. Kişi Başına Düşen GSYİH Bakımından Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

Geçmişten günümüze dünya ekonomisindeki değişimlere baktığımızda, bu değişimlere ülke ilişkileri, ticari yenilikler, krizler gibi olguların yanı sıra savaş, devrim, din gibi sosyal faktörlerin de etkisi olduğunu görebiliriz.

15. ve 16. yüzyıllardan itibaren Rönesans ve Reform hareketlerinin, getirdiği yeniliklerle dünyada kişi başına gelirlerde ve büyümede artış yarattığı bilinmektedir. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ekonomi ve ticaret anlayışını geliştirerek sermayenin yayılımını sağlamıştır. Ancak I. ve II. Dünya savaşları birçok ekonomideki düzelme eğilimlerini tersine çevirmiştir.

Sanayileşme ve gelir artışları, Birinci Dünya Savaşına ve hatta 20. yüzyılın ortalarına kadar yüksek gelirli Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleriyle sınırlı kalmıştır. 20. yüzyılda özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında Güney Avrupa, Japonya ve

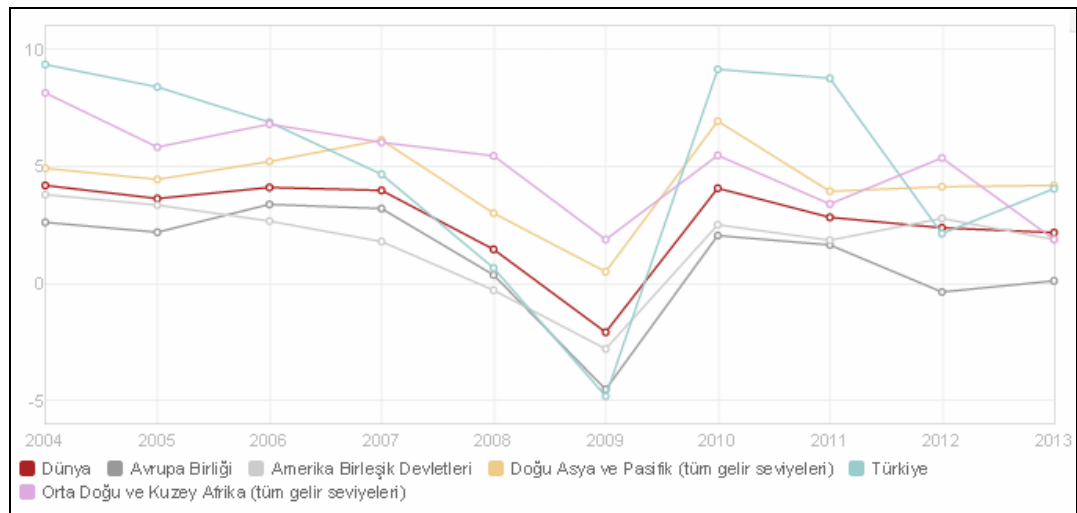
Kore gibi az sayıda ülke ve bölge kişi başına üretim ve gelirdede çok hızlı artışlar gerçekleştirerek kendileri ile yüksek gelirli ülkeler arasındaki farkı büyük ölçüde kapatabilmiştir (Batmaz, 2010a, 2010: 19).

Tablo 1.1. ülkelere ve bölgelere göre yıllık ortalama büyüme hızlarını göstermektedir. Tablo 1.1. ve Şekil 1.1. incelendiğinde Türkiye ile ilgili göze çarpan ilk değişim 2001 yılında büyüme hızındaki düşmedir. Bunun sebebi şüphesiz Türkiye’de 2001 Şubat ayında alevlenen ekonomik krizdir. 2000 yılında gerilemeye başlayan faiz oranları ve bunun sonucunda yükselişe geçen enflasyon ülkeyi krize sürüklemiştir. 2001 yılında büyüme hızı -6’ya kadar gerilemiştir. Bu özelliğiyle, 2001 krizi Türkiye cumhuriyet tarihinin en vurucu krizi haline gelmiştir.

Tablo 1. 1. Ülkelere ve Bölgelere Göre Yıllık Ortalama Büyüme Hızları

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avrupa Birliği	3	4	2	1	1	3	2	3	3	0	-5	2	2	0	0
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	2	6	2	2	5	8	6	7	6	5	2	5	3	5	2
Doğu Asya ve Pasifik	3	4	2	3	4	5	4	5	6	3	0	7	4	4	4
Türkiye	-3	7	-6	6	5	9	8	7	5	1	-5	9	9	2	4
Dünya	3	4	2	2	3	4	4	4	4	1	-2	4	3	2	2
Japonya	0	2	0	0	2	2	1	2	2	-1	-6	5	0	1	2
Çin	8	8	8	9	10	10	11	13	14	10	9	10	9	8	8
Hindistan	9	4	5	4	8	8	9	9	10	4	8	10	7	5	5
ABD	5	4	1	2	4	4	3	3	2	0	-3	3	2	3	2

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden hazırlanmıştır.

Şekil 1. 1. Ülkelere ve Bölgelere Göre Yıllık Ortalama Büyüme Hızları

Kaynak: Dünya Bankası İstatiksel Veri Tabanı

AB'ye üye ülkelerin yıllık büyüme hızları ise 2000 yılında ortalama %4 iken bu rakamın 2007 yılında %3'e düştüğünü, 2008'de büyümenin olmadığını, 2009 yılında ise büyüme olmadığı gibi -5'e doğru bir küçülmenin olduğunu görüyoruz. AB ülkeleri 2013 yılı sonu itibarıyla ise eksi büyüme hızından çıkmış olsa da artı büyüme hızına hala geçemedikleri görülmektedir. Benzer gelişmeleri Doğu Asya ve Pasifik, Türkiye, Çin, Hindistan ve ABD'de görmek mümkündür. Son beş yıla damgasını vuran ABD'deki Mortaga Krizi (2007-2008) başta AB ülkeleri olmak üzere tüm dünyayı etkisini altına almış olup, bunun etkileri domino etkisiyle tüm dünyaya yayılmıştır ve hala devam etmektedir.

Diğer taraftan 2000'li yıllar boyunca büyüme eğilimi gösteren Çin, Hindistan gibi kalabalık nüfuslu ülkeler başta petrol olmak üzere altın, emtia ve tarım ürünlerini daha çok talep etmeye başladı. Bu yoğun talep karşısında söz konusu ürünlerin fiyatında önemli artışlar oldu. Özellikle altın ve petrol fiyatlarının yükselmesiyle ABD doları birçok para birimi karşısında değer kaybetmeye başladı. ABD'deki konut fiyatları 2000'li yıllar boyunca büyük bir yükselme göstermişti. Bu yükselmenin en büyük nedeni ise düşük gelirli hane halkına yüksek faizli ve uzun vadeli kredilerle konut satın alma imkanı sağlayan Mortgage sistemiydi. 2007-2008 yıllarına gelindiğinde, konut fiyatları sürekli olarak artmakta olduğu için ileride daha da artacağı düşüncesine kapılan hane halkı bir süre daha yüksek faizli konut kredisi kullanmaya devam etmek istiyordu. Bu yıllarda faiz oranlarının ödenemeyecek seviyeye gelmesiyle bankalar ve diğer kredi veren kuruluşlar fon kaybına uğradılar ve hepsi de kötü durumda olduğundan birbirlerinden kredi çekmeye çekinir hale geldiler. Bu gelişmeler doğrultusunda verdiği fonları geri alamayan birçok banka iflas etti ve dünya borsalarında büyük dalgalanmalar meydana geldi. ABD'de başlayan bu finansal kriz böylelikle Avrupa'ya da sıçramış oldu ve sonrasında tüm dünya ekonomilerini etkisi altına aldı.

Diğer taraftan dünyanın çeşitli bölgelerinde yer alan farklı ülkeleri ve bu ülkelerin gelir seviyelerinde meydana gelen değişimleri incelediğimizde 1500'lü yıllardan itibaren gerek kişi başına düşen gelir seviyelerinde gerekse GSYİH oranlarında sürekli artışın olduğu bilinen bir gerçektir. Bu artışın büyüklüğü GSYİH'de 1800'lü yıllardan günümüze kadar sekiz kat olmuş, ancak her ülkede aynı oranda bir

büyüme olmamıştır. Ekonomik büyüme 20. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa ve Kuzey Amerika Ülkeleri ile sınırlı kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Güney Avrupa, Japonya ve Kore gibi az sayıda ülke kişi başına gelirini arttırarak farkı büyük ölçüde kapatabilmiştir. Ancak bunun dışında 19. yüzyıl boyunca açılan farkın son otuz yılda kapanmadığını söyleyebiliriz (Batmaz, 2010a: 19).

Tablo 1.2.'de, 2004-2013 yılları arasında başlıca ülke ve bölgelerdeki satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH oranları gösterilmektedir. Bu oranlar incelendiğinde dünyanın çeşitli bölgelerinde yer alan ülkelerin farklı dönemlerde satın alma gücüne sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 1. 2. Kişi Başına Düşen GSYİH-Dolar (Satın Alma Gücü Paritesine Göre-Cari Fiyatlarla)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avrupa Birliği	25,628	26,830	29,079	30,744	32,032	31,349	32,058	33,394	33,464	34,345
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	12,107	12,905	13,894	14,801	15,518	15,696	16,416	16,898	17,778	17,946
Doğu Asya ve Pasifik	7,170	7,789	8,547	9,456	10,057	10,426	11,322	12,147	12,934	13,753
Türkiye	10,293	11,532	13,056	14,027	15,178	14,715	16,195	17,998	18,186	18,975
Dünya	9,285	9,925	10,754	11,513	12,043	12,035	12,658	13,311	13,787	14,293
Japonya	29,378	30,441	31,818	33,374	33,589	31,994	33,916	34,316	35,315	36,315
Çin	4,346	4,963	5,732	6,682	7,431	8,138	9,053	10,041	10,945	11,904
Hindistan	2,669	2,966	3,294	3,662	3,827	4,129	4,549	4,883	5,138	5,410
ABD	41,929	44,314	46,444	48,070	48,407	46,999	48,358	49,855	51,755	53,143

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden hazırlanmıştır

Tablo 1.2.'yi incelediğimizde, Avrupa Birliği ve ABD'de 2009 yılında düşme gösteren değerlerin sonraki yıllarda tekrar toparlandığını ve bütün dünya ülkelerine ve bölgelerine genel olarak baktığımızda rakamların stabil olarak artış gösterdiğini söyleyebiliriz.

1.3.2. Dünyada İşsizlik

Dünyadaki üretim ve piyasa anlayışı, küreselleşme bağlamında hızla değişerek yeni bir boyut kazanmaktadır. Ancak, teknolojideki hızlı gelişmelerle beraber iletişim, bilgi akışı, makineleşme ve robotlaşma ne kadar yayılırsa yayılsın “insan” en önemli faktör olarak kalmaktadır. Sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlerin ana faktörü insandır.

Buna rağmen dünya ekonomisinde yaşanan değişimler ve yeni üretim anlayışı, insanı zamanla çalışma hayatının dışına itmeye başlamıştır. Küreselleşmenin getirdiği yeniliklerden kaçınmanın mümkün olmadığı dünyamızda iş tanımını neredeyse tamamen değiştirmiştir. Bu yeni düzene ayak uyduramayan milli ve küresel piyasalar çoğu zaman spekülatif nitelikli krizlerle karşı karşıya kalmaktadır. Krizler ülkelerde yatırımları olumsuz etkilemekte, devalüasyon gibi düzenlemelerle finansal sektörler çökmekte ve ücretler düşmektedir. Böylece istihdam da azalarak döngünün sonu işsizliğe varmaktadır. Dahası, kriz yaşayan ülkelerin IMF ile yaptıkları stand-by kredi anlaşmaları ile yapısal uyum programları uygulanmakta ve işsizlik daha da artmaktadır.

Her şeyin birbirine adeta zincirle bağlı olduğu günümüz dünyasında artık hiçbir şey ulusal sınırlar içinde kalmamaktadır. Diğer tüm olgular gibi işsizlik de ulusal sınırların dışına çıkmaktadır.

Küreselleşme kaynaklı işsizliğin en önemli faktörlerinden biri çok uluslu şirketlerdir. Üçüncü dünya ülkeleri gelişmiş ülkelerin yatırımlarını kendi ülkelerine çekmek istemektedir. Bu amaç doğrultusunda özel yatırımcıların imtiyazlarla korunması, çevre koruma masraflarının alınmaması, sanayi bölgelerinin serbestleştirilmesi, vergi muafiyeti ve indirimi gibi düzenlemeler yapmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerin sunduğu bu fırsatları kaçırmak istemeyen çok uluslu şirketler yatırımlarını o ülkelerde yapmayı karlı bulmaktadır. Dolayısıyla yatırımları az gelişmiş ülkelere kaptıran sanayileşmiş ülkelerdeki vasıfsız işgücü işsiz kalmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde ise ucuz ve vasıfsız işgücü istihdam edilmektedir ve vasıflı işgücünün

istihdam edilme oranı düşmektedir. Sonuç olarak her ekonomik olgu gibi işsizlik de küreselleşmektedir.

Charles Handy'ye göre çok uluslu şirketler büyük devletlerin hesabına çalışmakta ve hükümet tarafından el altından destek almaktadır. Ülkelerden daha büyük bir güce sahip olan kimi çok uluslu şirketlerin kar ve sermayeleri ise pek çok ülkenin GSMH'sına eşit ya da ondan daha fazladır (Yılmaz, Çetin 2007:19).

Dünyanın büyük bir bölümünde, yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren işsiz sayısında artış yaşanmaya başlamıştır. ILO'nun 2011 yılında yayınladığı "Küresel İstihdam Eğilimleri" raporuna göre 1994'te %5,5 olan işsizlik oranı dünyadaki güçlü ekonomik performansa rağmen 1995'e gelindiğinde %6'ya yükselmiştir (ILO, 2011).

Reel GSYİH büyüme oranları ve işsizlik oranları karşılaştırıldığında 1995'ten itibaren ekonomik büyüme ve istihdam yaratma arasında bir bağlantı kurulamamıştır. 2001 yılında %1'e düşen işsizlik oranı 2002 ve 2006 yıllarında kendini %6,3 oranında göstermiştir. İşsizlik oranının %5,6 olarak gözlendiği 2007 yılının ikinci yarısından itibaren başlayan sıkıntılar 2008 yılında küresel boyutta bir işsizliğe ve krize dönüşmüştür (ILO, 2011).

Ancak 2006-2008 döneminde Slovakya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde işsizlik oranlarında düşme gözlenmemiştir. Bunun nedeni, o yıllarda başta batı ülkelerinin bu ülkelere doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye yatırımı yapmasıdır (Batmaz, 2010a: 25).

Yine ILO'nun raporuna göre işsiz sayısı 2010 yılında bir önceki yıla göre artış göstermemiş ancak 2007'ye göre %6,7 oranında artış olmuştur. İstihdamın nüfusa oranı ise 2007'de %61,7 iken bu rakam 2009'da %61,2, 2010'da ise %61,1 olarak gözlenmiştir. Pek çok ekonomide çalışma çağındaki nüfustaki artışı karşılamaya yetecek kadar istihdam olanağı yaratılamamıştır (ILO, 2011).

Dünya ticareti, reel GSYİH, sabit sermaye yatırımları ve özel tüketimler 2010 yılında kriz öncesi dönemi geçerek iyileşme göstermiş, ancak ekonomideki büyüme işsizliğe çare olamamıştır. Zira son yıllarda ekonomik büyüme daha çok üretim artışı ve giderek daha az istihdam artışı ile temsil edilebilir hale geldiğinden ötürü Tablo 1.3.'te görüldüğü gibi bu durum işsizlik oranlarının da artmasına neden olmuştur.

Tablo 1. 3. Ülke ve Bölgelere Göre İşsizlik Oranları (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2010	2011	2012
Avrupa Birliği	10	9	9	9	9	9	9	8	7	7	10	10	10
Orta Doğu ve Kuzey Afrika				13		13	12	11	10	10	..	..	..
Doğu Asya ve Pasifik	4	4	4	6	5	5	5	5	5	4	4	4	4
Türkiye	8	7	8	10	10,5	11	11	10	10	11	12	10	9
Dünya		6				7	6	..	..	..	6	..	6
Japonya	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	5	5	4
Çin	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Hindistan		4				..	4	..	..	..	4	..	4
ABD	4	4	5	6	6	6	5	5	5	6	10	9	8

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden hazırlanmıştır

Tablo 1.3.'te ülke ve bölgelere göre işsizlik oranları incelendiğinde, ABD' de yaşanan ekonomik krizin bir sonucu olarak 2008 yılından itibaren işsizlik oranında bir artış eğilimi görüyoruz. ABD'de 1999 yılında %4 olan işsizlik oranı 2010'a gelindiğinde tam 6 birim artmıştır. 1999'dan 2007 yılına kadar işsizlik oranında azalış gözlenen Avrupa Birliği'nde bu oran 2009'a gelindiğinde tekrar yükselme pozisyonuna geçmiştir. Türkiye de aynı şekilde birbirine bağlı dünya ekonomilerinin bir halkası

olarak, işsizlik oranında özellikle son yıllarda artış yaşamaktadır. Türkiye’de 2000 yılında %7 olan işsizlik, 2010’a gelindiğinde %10’ları görmüştür. Orta Doğu’da işsizlik oranın günümüze kadar önemli ölçüde azaldığını görmekteyiz. Japonya ve Çin gibi uzak doğu ülkeleri ise düşük işsizlik oranlarındaki istikrarı genel olarak korumaktadır.

Değişen piyasa ve iş tanımı gereğince ülkeler yeni dünya düzeni içerisinde kendilerine yer bulmak zorundadırlar. Küreselleşme, üretim ve tüketim anlayışını yeni baştan yaratmaktadır. Bu bağlamda gelir eşitsizlikleri, finansal krizler ve işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke işsizliği ister istemez kendine çekmektedir.

1.3.3. Maliyet Şokları – Artan Enflasyon ve Faizler

Küresel ekonomi şartlarında, genel olarak her ülke için yurt içi enflasyon oranında düşüş ve dış dengede kalıcı bir iyileşmenin bir arada sağlanması gibi makroekonomik hedeflere ulaşabilmek için dünya ekonomisinde istikrarlı bir gidişatın bulunması gerekmektedir.

1973-1974 yıllarında OPEC petrol fiyatlarını arttırma kararı almıştır. Aniden tam dört kat artan petrol fiyatları ve 1976’da da hızla tırmanmaya devam eden artışlar tüm ülkeleri büyük bir bunalıma sokmuştur. Bu yıllarda bütün dünya ülkelerinde enflasyon artışı, durgunluk ve dış ticaret hadlerinde kötüleşme yaşanmış, dışsal şoklar meydana gelmiştir. Dışa dönük ülkeler hem ithal ikamesi hem de ihracatı teşvik politikalarında reel sektörlere önem verirken içe dönük ülkeler de dışa dönük bir yapıya ulaşma çabaları göstermişler ya da ithal ikameci stratejileri uygulamışlardır. Doğal olarak dış ticaret hadlerindeki kötüleşmeden dışa dönük ülkeler daha fazla etkilenmiştir. Buna karşılık, dışa açık ülkelerde ihracat artışı ve deflasyonist politikaların etkisi yüksek oranlarda gözlenmiştir. İçe dönük ve sanayileşmekte olan ülkelerde ise dış şoklar karşısında alınan ekonomik önlemler sonucunda net ek dış finansmanın ortalama dış ticarete oranı yüksek düzeyde seyretmiştir.

2002 yılına gelindiğinde ikinci bir petrol şoku yaşanmıştır. 2002 yılı ortalarından itibaren petrol fiyatları beklenmedik oranlarda artarak endişe yaratmıştır. Bu durum özellikle yeterli rezervi bulunmayan gelişmekte olan ülkelerde daha büyük bir etki yaratarak üretilen mallarda birim başına maliyetin artmasından dolayı maliyet şoklarına, enflasyon tehdidi yaratarak büyüme süreçlerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmıştır (Batmaz, 2010a: 25). Artan fiyatlar gelişmiş ülkeleri de etkilemiş, 2006 ve sonrasında ABD dahil birçok büyük ülkede enflasyon oranları yükselmiştir.

Enflasyonu baskılamaya çalışan Fed, iki sene zarfında faiz oranlarını %5'e kadar yükseltmiştir. Bu değişim kredi piyasasını daraltmıştır. Örneğin kredi piyasasında 2006'da %13.2 artış gözlenirken 2007'de bu oran %4,8 olarak gerçekleşmiştir (Batmaz, 2010a: 26).

ABD'de 2008 yılının son çeyreğinde alevlenen sıkıntılar kısa zamanda küresel sisteme yayılmıştır. Krizin derinleşmesiyle iç ve dış talep yavaşlama eğilimine geçmiştir. ABD ve Avrupa Birliği bünyesindeki finansal kuruluşlar zarar ve iflas açıklamaları yapmaya başlamıştır. Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere borsada işlem gören şirketlerin piyasa değeri toplamda yaklaşık 10 trilyon dolar erimiştir. Yeni önlemlere ihtiyaç duyan merkez bankaları para politikalarında ciddi değişimler yapmıştır. Ülkeler 2001'den beri belli bir düzeyde sabit tuttıkları faiz oranlarından 2008'in son çeyreğinde vazgeçerek faiz indirimine gitmişlerdir. Bu durum Tablo 1.4.'te açıkça görülmektedir.

Tablo 1. 4. Kriz ve Dünyada Faiz İndirimleri (Politika Faizi: 2008 Ekim – 2009 Mart)

Ülkeler	Toplam İndirim	Son Seviye
Türkiye	0.5	-6,25
Hindistan	3.5	-5,5
İngiltere	0.5	-4,5
Yeni Zelanda	3.5	-4
Avustralya	3.3	-3,75
İsveç	1.0	-3,75
Şili	4.8	-3,5
Norveç	2.5	-3,25
Güney Kore	2.0	-3,25
İsrail	1.0	-3,25
Avrupa	1.5	-2,75
Kanada	0.5	-2,5
İsviçre	0.5	-2,25
Tayvan	1.5	-2
ABD	0.3	-2
Çin	5.3	-1,89
Polonya	4.3	-1,75
Slovakya	2.5	-1,75
Tayland	2.0	-1,75
Çek Cumhuriyeti	1.8	-1,75
Güney Afrika	10.5	-1,5
Endonezya	7.8	-1,5
Filipinler	4.8	-1,25
Brezilya	12.8	-1

Kaynak: MÜSİAD 2009 Ekonomi Raporu: 121

Tablo 1.4.'te görüldüğü gibi birçok ülke faiz oranlarını önemli ölçüde aşağıya çekmiştir. En fazla faiz indirimi uygulayan ülkelerin başında ise sırasıyla Brezilya, Güney Afrika, Endonezya, Çin ve Polonya gelmektedir.

Artan maliyet şokları beraberinde enflasyonun artmasına neden olmuştur. Bu durum dünya ölçeğinde büyümeyi olumsuz yönde etkilerken dış ticaret hacminin küçülmesine, petrol fiyatlarının Tablo 1.5.'te görüldüğü gibi artmasına neden olmuştur.

Tablo 1. 5. Dünya Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dünya Büyümesi	4,8	2,3	2,9	3,6	4,9	4,6	5,3	5,4	2,8	-0,6	5,3	3,9	2,4
Dünya Ticaret Hacmi	12,2	0	3,6	6,1	11,2	8	9,1	7,7	3	-10,7	12,9	5,8	
Enflasyon	4,6	4,2	3,5	3,7	3,6	3,8	3,7	4	6	2,5	3,7	4,8	
ABD \$ Deposit Faiz Oranı	6,6	3,7	1,8	1,2	1,8	3,7	5,3	5,2	3	1,1	0,5	0,5	
Petrol Fiyatları (\$)	28,2	24,3	25	28,9	37,8	53,4	64,3	71,1	97	61,8	79	104,1	

Kaynak: MÜSİAD 2012 Ekonomi Raporu: 23 ve Dünya Bankası verilerinden yararlanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 1.5.'i incelediğimizde küresel enflasyonun krizle birlikte 2009 yılında düşmüş olduğunu ancak, sonrasında yeniden yükselmeye başlamış olduğunu görmekteyiz. Petrol fiyatları, enflasyondaki trende paralel bir şekilde değişme göstermiş ve 2011'de on yıl öncesine göre üç kattan fazla artış göstererek varil başına 104,1 dolar seviyesine yükselmiştir. Arz yönlü gelişmeler, petrol fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmaya devam etmiş ve petrol fiyatları 2011 yılı ikinci çeyreğinde Libya'da yaşanan iç karışıklıkla birlikte tavan yapmış, daha sonra ise inişli çıkışlı bir seyir sergilemiştir. Öte yandan Avrupa tarafından İran'a yönelik alınan ambargo kararının 1 Temmuz 2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olmasına rağmen, gerek Avrupa ülkelerinin gerekse diğer ülkelerin ham petrol ihtiyaçlarını karşılamak için alternatif ülkelere yöneldikleri görülmektedir (MÜSİAD Ekonomi Raporu 2012: 23).

Ekonomik büyümenin 2010 yılına göre yavaşlamasında ise doğal felaketlerin, emtia fiyatlarındaki artışın ve Arap Baharı etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

1.3.4. Dünya Ticaretindeki Gelişmeler

Dünya savaşları öncesinde ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış ticaretin milli gelir içindeki payı oldukça yüksektir. Ancak, dış ticaret gelişiminde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini gösteren artış eğilimi, daha önceki dönemlerde gözlenen süreçten önemli noktalarda ayrılmaktadır. Hacimsel olarak iki dönem birbirine benzese de yapı olarak farklılık göstermektedirler. 19. yüzyılın ikinci yarısında gözlenen endüstri içi ticaretin gelişmesi, gelişmekte olan ülkelerin sanayi ürünlerini ihraç etmeye başlaması ve doğrudan yabancı yatırımlarının dünya ekonomisi içindeki payının artması, ithalat bağımlılığının artması bu dönemi birinci yarıdan ayıran başlıca özelliklerdir. 1990'lı ve 2000'li yıllarda gözlenen dünya ticaretindeki farklılıklar ise küreselleşme ve bölgeselleşmenin yayılmasıyla çeşitli bölgesel bloğlaşmaların artması ve ticaret akımlarının serbestleşmesidir.

Dünya Savaşı öncesi dönemde ABD, Almanya, Fransa gibi sanayileşmeye yeni başlamış ülkeler arasında korumacılık yaygındı. Dönemin en gelişmiş sanayi ülkesi olan İngiltere ise serbest ticaretin savunucusuydu.

Ülkeler, içinde buldukları dış ödemeler açığı ve işsizlik sorunlarını çözmek için bireysel olarak hareket etmekte, bu da rekabetçi devalüasyonlara ve tarifelerin karşılıklı yükseltilmesine yol açmaktaydı. Böylece dış ticaret, ikili anlaşmalar kanalıyla yürütülmekte ve dünya ticareti de en düşük seviyelere inmiş bulunmaktaydı (Seyidoğlu, 2009; 219).

Tarifelerin yükselmesi ve rekabetçi devalüasyonların başlamasıyla, serbest ticaretin en büyük savunucusu olan İngiltere bile 1932 yılında Commonwealth Tercihli Tarife Sistemi'ni kurmuş ve bu bölgenin dışında kalan ülkeler için yüksek tarifeler uygulamıştı.

II. Dünya Savaşı öncesine kadar ekonomide bulunan dar ve katı milliyetçilik uygulamalarına rağmen savaş sonrasında bu uygulamalar yerini uluslararası işbirliği

anlayışına bırakmıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF, WTO gibi işbirliğine dayalı uluslararası kuruluşlar bu dönemde meydana gelmiştir.

1948 yılında gümrük tarifelerini indirmek ve dünya ticaretini düzenlemek amacıyla GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ortaya çıkmıştır. GATT çerçevesinde yürütülen birçok çalışmanın sonucunda, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gümrük tarifeleri büyük ölçüde azalmıştır. Ancak tarifeler azalırken bir yandan da görünmez ticaret engelleri yaygınlaşıyordu. Bunun sonucunda 1973 yılında koruyuculuk akımları yeniden egemen olmaya başlamıştır. Fakat bu kez korumacılık gümrük tarifelerinden ziyade gönüllü ihracat kotalarına ve görünmez ticaret engellerine dayanıyordu.

Bu kez tarifelerin yanı sıra görünmez engellerin de kaldırılması amacıyla 1994 yılında Uruguay Görüşmeleri'nde bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda GATT anlaşmasını kapsayan ve dünya ticaretini her şekilde serbestleştirme amacı taşıyan WTO kurulmuştur. WTO, GATT anlaşmasının yasal dayanağı geliştirilmiş bir şeklidir.

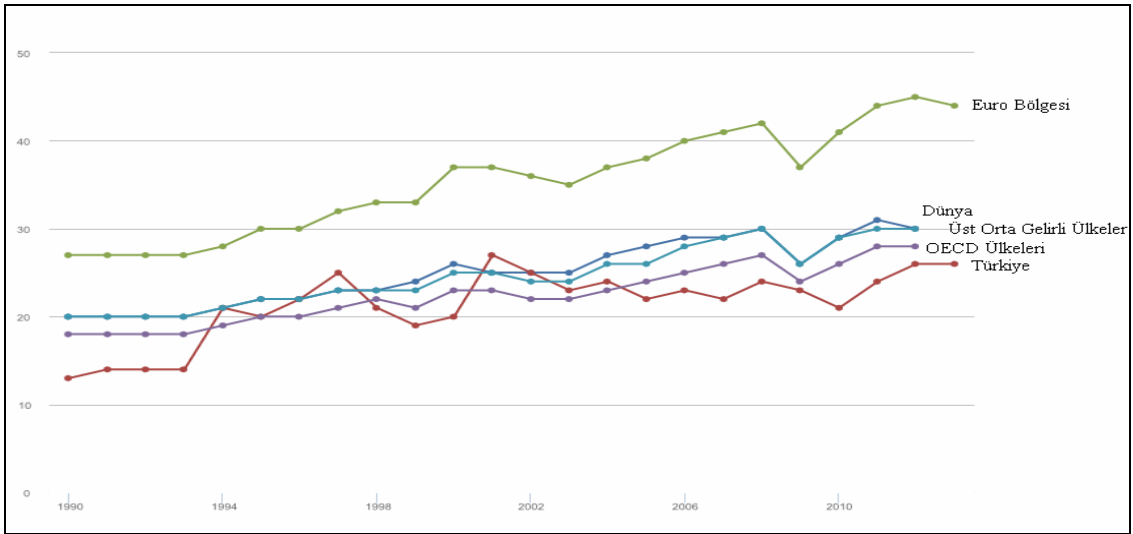
1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen WTO, güçlü bir yasal zemine oturtulmuş, yaptırım gücü sağlamlaştırılmış, sanayi, tarım, tekstil malları ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi adına çalışmalar yapan bir kuruluş niteliğindedir. GATT'ın yerini alan WTO, 1944 yılında ortaya çıkan Bretton Woods Sistemi'nin iki temel kuruluşu olan Dünya Bankası ve IMF'nin yanında üçüncü bir örgüt olarak dünya ticareti tarihindeki önemli yerini almıştır. Şu an hala içinde bulunulan dönemde de dünya ticaretini serbestleştirme çalışmaları WTO kapsamında sürdürülmektedir.

Dünya ticaret hacminde meydana gelen değişimler dünya ticaretini serbestleştirme çabalarının en büyük göstergesidir. WTO'nun 2008 yılında yayınladığı rapora göre 1988–1997 yılları arasında dünya ticaret hacmi ortalama %7 artarken, dünya üretimi ortalama %3,4 oranında büyümüştür. Bunun gibi, 1998–2007 yılları arasında da dünya ticareti ortalama %6,4, dünya üretimi ise ortalama %4,1 oranında artmıştır. Dünya üretimi ve ticareti hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler için aynı

özellikleri taşımaktadır. Aynı rapora göre dolar değeri cinsinden dünya mal ihracatı %15'lik artış göstererek 2007 yılında 13.9 trilyon dolara ulaşmıştır. Bu artışın dolar değerinin 2/3'ünün enflasyondan kaynaklandığı söylenebilir. 2007 yılında hizmet ihracatında yaşanan artış ise %18 ile geçmiş yıllara göre oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiş olup hizmet ihracatının artış hızı mal ihracatı artışının üstünde olmuştur (Batmaz, 2010a: 31).

Dünya mal ve hizmet ihracatında meydana gelen bu değişimler Şekil 1.2.'de görüldüğü gibi olup grafiği incelediğimizde 1990-1994 yılları arasında mal ve hizmet ihracatında büyük bir artışın olmadığı açıkça görülmektedir. Artış, 1994'ten sonra başlamıştır. Bunun sebebi ise mali küreselleşmenin hemen hemen tüm ülkelerde uygulama alanı bulmasının 1990'ların ikinci yarısından itibaren hız kazanmaya başlamasıdır. Ülkeler bazında değerlendirdiğimizde ise 1994 ve 2008 yılları arasında Avrupa ülkeleri, yüksek gelirli OECD ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerin ihracat oranlarının artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. İncelenen ekonomilerde ihracat oranlarındaki ilk artış atağının 1994 yılında başlaması dikkat çekmektedir. Bu gelişmede ayrıca, WTO'nun 1994 yılında başlattığı ticareti serbestleştirme çalışmalarının da olumlu etkisi olmuştur. İhracatın 2008'den 2010 yılına kadar düşüş göstermesi ise o dönemde Amerika'da ortaya çıkan Mortgage Krizine bağlanabilmektedir.

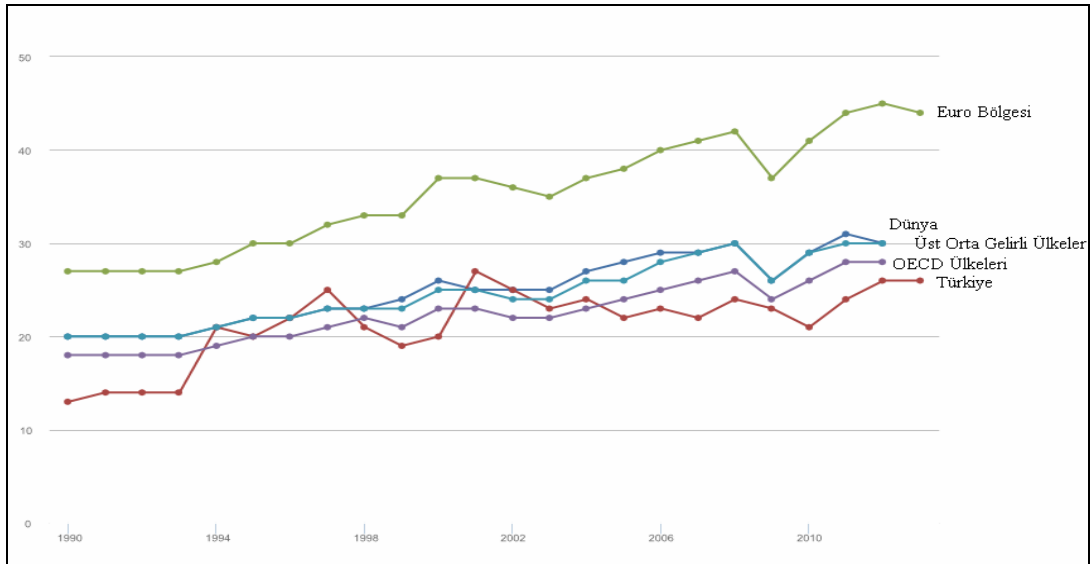

Şekil 1. 2. 1990-2014 Dünyada Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH Yüzdesi)

Kaynak: Dünya Bankası

Mal ve hizmet ihracatında meydana gelen değişimler ithalatı da etkilemiş olup 1990-2014 dünya mal ve hizmet ithalatında meydana gelen değişimler ise Şekil 1.3.'te görüldüğü gibidir.

Şekil 1. 3. 1990-2014 Dünyada Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH Yüzdesi)

Kaynak: Dünya Bankası

Şekil 1.3. incelendiğinde 1994 ve 2008 yılları arasında Avrupa ülkeleri, yüksek gelirlili OECD ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerin ithalat oranlarında artış gözlenmektedir. İncelenen ekonomilerde ithalat oranlarındaki ilk artış atağının da 1994 yılında olması dikkat çekmektedir. Bu durum, WTO'nun 1994 yılında başlattığı ticareti serbestleştirme çalışmalarının bir sonucudur. İthalatın 2008 yılından itibaren düşüş göstermesi ise yine o dönemde Amerika'da ortaya çıkan Mortgage krizine bağlanmakta olup bu krizin sadece ABD'yi değil; başta ABD'nin büyük ticari partnerleri olmak üzere tüm dünya ihracatını olduğu gibi ithalatını da olumsuz yönde etkileyerek ülkelerin GSYİH oranları yüzdesi içindeki paylarının düşmesine neden olmuştur.

1.4. Dünya Mal ve Hizmet Ticaretinde Ülkelerin Sıralaması

Dünya ekonomisinde meydana gelen son gelişmeler, ülkelerin dış ticaretteki konumlarının değişmesine de neden olmuştur. 2007 yılında ihracat sıralamasında ön sıralarda bulunan ABD, 2010'lu yıllara gelindiğinde Çin ve Avrupa Birliği ülkeleri ile rekabet eder konuma gelmiştir. Tablo 1.6. 2013 yılına ait dünya mal ve hizmet ticaretinin rakamlarını göstermektedir. Çin, ABD, Almanya ve Japonya hem ihracatta hem ithalatta başı çekmektedir. Diğer ülkelerin sıralaması ise yine Tablo 1.6.'da gösterildiği gibidir.

Tablo 1. 6. Ülke ve Bölgelere Göre Dünya Mal ve Hizmet Ticareti
Sıralaması – 2013
(Cari Fiyatlarla Milyon Dolar)

Sıra	Ülke	İhracat	Sıra	Ülke	İthalat
1	Çin	2209007	1	Amerika Birleşik Devletleri	2329060
2	Amerika Birleşik Devletleri	1579593	2	Çin	1949992
3	Almanya	1452711	3	Almanya	1188884
4	Japonya	715.097	4	Japonya	833166
5	Hollanda	671.863	5	Fransa	681.016
6	Fransa	579.687	6	Birleşik Krallık	655.319
7	Kore Cumhuriyeti	559.632	7	Hong Kong,	622.276
8	Birleşik Krallık	541594	8	Hollanda	589.768
9	Hong Kong, Çin	535.548	9	Kore Cumhuriyeti	515.586
10	Rusya Federasyonu	523.294	10	İtalya	477.391
11	İtalya	517.740	11	Kanada	474.270
12	Belçika	469.438	12	Hindistan	466.042
13	Kanada	458.379	13	Belçika	450.706
14	Singapur	410.250	14	Meksika	390.965
15	Meksika	380.189	15	Singapur	373.016
16	Birleşik Arap Emirlikleri	379000	16	Rusya Federasyonu	342.980
17	Suudi Arabistan	375933	17	İspanya	338.921
18	İspanya	316.534	18	Taipei	269897
19	Hindistan	313.235	19	Türkiye	251.650
20	Taipei	305.441	20	Birleşik Arap Emirlikleri	251000
21	Avustralya	252665	21	Tayland	250723
22	Brezilya	242179	22	Brezilya	250.447
23	İsviçre	229157	23	Avustralya	242.132
24	Tayland	228530	24	Malezya	206.014
25	Malezya	228.276	25	Polonya	205.107
26	Polonya	202.050	26	İsviçre	200.934
27	Endonezya	183.344	27	Endonezya	187294
28	Avusturya	174.659	28	Avusturya	182.203
29	İsveç	167702	29	Suudi Arabistan	168.181
30	Çek Cumhuriyeti	161509	30	İsveç	159839
31	Norveç	154.339	31	Çek Cumhuriyeti	143483

Tablo 1.6.'nın Devamı:

32	Türkiye	151787	32	Vietnam	132.033
33	Katar	136.855	33	Güney Afrika	126.350
34	Vietnam	132033	34	Macaristan	100072
35	Kuveyt	115034	35	Danimarka	96704
36	İrlanda	114229	36	Norveç	89816
37	Danimarka	110148	37	Slovak Cumhuriyeti	81896
38	Macaristan	108066	38	Şili	79178
39	Nijerya	103000	39	Finlandiya	77446
40	Güney Afrika	95942	40	Ukrayna	76962
41	Irak	89550	41	Portekiz	75332
42	Venezuela	89000	42	İsrail	74880
43	Slovak Cumhuriyeti	85988	43	Arjantin	73656
44	Kazakistan	82512	44	Romanya	73416
45	Iran	82000	45	İrlanda	65502
46	Arjantin	81660	46	Filipinler	65097
47	Şili	76684	47	Yunanistan	62149
48	Finlandiya	74385	48	Irak	61000
49	Angola	68800	49	Kolombiya	59381
50	İsrail	66781	50	Mısır	58295

Kaynak: WTO Veri Tabanından yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan dünya ticaretindeki serbestleşme eğilimleri günümüzde de hızlı bir biçimde sürmektedir. Dünya ticaretinin serbestleşmesi amacı güden bu süreçte iki ayrı doğrultuda gelişme gözlenmiştir. Birincisi, GATT çerçevesindeki çok yanlı görüşmelerle ticaretin serbestleştirilmesine dayanan küresel yaklaşımdır. Bu aynı zamanda bugün küreselleşme adı verilen gelişmenin de başlangıcını oluşturmaktadır.

İkincisi ise, iktisadi birleşme hareketlerini kapsamaktadır. Burada, genellikle belli bir coğrafi bölgede yerleşik ve yakın ekonomik ilişki içinde bulunan ülkeler arasındaki dış ticaret ve diğer ekonomik faaliyetleri serbestleştirmek üzere iktisadi gruplaşmaların oluşturulması söz konusudur. Bu tür gruplaşmalar değişik biçimlerde olabilir. Ama ana amaçları üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesidir. Günümüzde ise bölgesel iktisadi birleşmelerin sayısı ve kapsamında çok büyük artışlar ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu, 2009: 216).

Serbestleşme hareketlerinin başını çeken sanayileşmiş ülkeler zamanla gelişmekte olan ülkeleri de bu akımın içine çekmişlerdir ve ticari serbestleşme ve yayılma hızla tüm dünyaya yayılmıştır. Özellikle 1929 Dünya Buhranı sonrası ekonomileri yeniden güçlendirmek amacıyla oluşturulan uluslararası kuruluşlar ve entegrasyonlar etkisini doğrudan dünya ticaret hacminde göstermeye başlamıştır. Tablo 1.7. ve Şekil 1.4. söz konusu gelişmeleri göstermektedir.

Tablo 1. 7. 1923-2013 Dünya Ticaret Hacmi

Yıllar	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	Dünya Ticaret Hacmi (Dolar)
1923	50 790	86 872	137 662
1924	82 435	100 462	182 897
1925	102 700	128 953	231 653
1926	96 437	121 411	217 848
1927	80 749	107 752	188 501
1928	88 278	113 710	201 988
1929	74 827	123 558	198 385
1930	71 380	69 540	140 920
1931	60 226	59 935	120 161
1932	47 972	40 718	88 690
1933	58 065	45 091	103 156
1934	73 007	68 761	141 768
1935	76 232	70 635	146 867
1936	93 670	73 619	167 289
1937	109 225	90 540	199 765
1938	115 019	118 899	233 918
1939	99 647	92 498	192 145
1940	80 904	50 035	130 939
1941	91 056	55 349	146 405
1942	126 115	112 879	238 994
1943	196 734	155 340	352 074
1944	177 952	126 230	304 182
1945	168 264	96 969	265 233

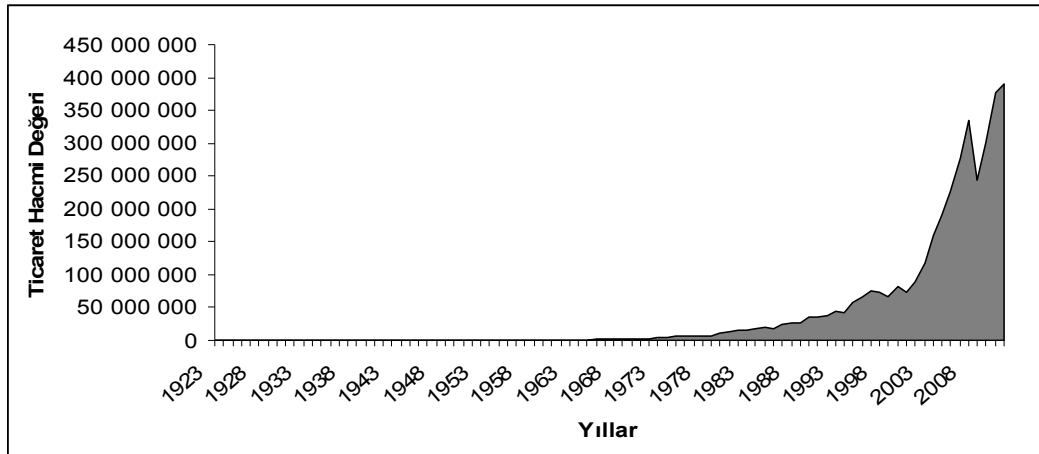
Tablo 1.7.'nin Devamı:

1946	214 580	118 889	333 469
1947	223 301	244 644	467 945
1948	196 799	275 053	471 852
1949	247 825	290 220	538 045
1950	263 424	285 664	549 088
1951	314 082	402 086	716 168
1952	362 914	555 920	918 834
1953	396 061	532 533	928 594
1954	334 924	478 359	813 283
1955	313 346	497 637	810 983
1956	304 990	407 340	712 330
1957	345 217	397 125	742 342
1958	247 271	315 098	562 369
1959	353 799	469 982	823 781
1960	320 731	468 186	788 917
1961	346 740	507 205	853 945
1962	381 197	619 447	1 000 644
1963	368 087	687 616	1 055 703
1964	410 771	537 229	948 000
1965	463 738	571 953	1 035 691
1966	490 508	718 269	1 208 777
1967	522 334	684 669	1 207 003
1968	496 419	763 659	1 260 078
1969	536 834	801 236	1 338 070
1970	588 476	947 604	1 536 081
1971	676 602	1 170 840	1 847 442
1972	884 969	1 562 550	2 447 519
1973	1 317 083	2 086 216	3 403 299
1974	1 532 182	3 777 501	5 309 683
1975	1 401 075	4 738 558	6 139 633
1976	1 960 214	5 128 647	7 088 862
1977	1 753 026	5 796 278	7 549 304
1978	2 288 163	4 599 025	6 887 187
1979	2 261 195	5 069 432	7 330 627
1980	2 910 122	7 909 364	10 819 486
1981	4 702 934	8 933 374	13 636 308
1982	5 745 973	8 842 665	14 588 639

Tablo 1.7'nin Devamı:

1983	5 727 834	9 235 002	14 962 836
1984	7 133 604	10 757 032	17 890 636
1985	7 958 010	11 343 376	19 301 386
1986	7 456 726	11 104 771	18 561 497
1987	10 190 049	14 157 807	24 347 856
1988	11 662 024	14 335 398	25 997 422
1989	11 624 692	15 792 143	27 416 835
1990	12 959 288	22 302 126	35 261 413
1991	13 593 462	21 047 014	34 640 476
1992	14 714 629	22 871 055	37 585 684
1993	15 345 067	29 428 370	44 773 436
1994	18 105 872	23 270 019	41 375 891
1995	21 637 041	35 709 011	57 346 052
1996	23 224 465	43 626 642	66 851 107
1997	26 261 072	48 558 721	74 819 792
1998	26 973 952	45 921 392	72 895 344
1999	26 587 225	40 671 272	67 258 497
2000	27 774 906	54 502 821	82 277 727
2001	31 334 216	41 399 083	72 733 299
2002	36 059 089	51 553 797	87 612 886
2003	47 252 836	69 339 692	116 592 528
2004	63 167 153	97 539 766	160 706 919
2005	73 476 408	116 774 151	190 250 559
2006	85 534 676	139 576 174	225 110 850
2007	107 271 750	170 062 715	277 334 464
2008	132 027 196	201 963 574	333 990 770
2009	102 142 613	140 928 421	243 071 034
2010	113 883 219	185 544 332	299 427 551
2011	134 906 869	240 841 676	375 748 545
2012	152 560 775	236 536 949	389 097 724
2013	182 700 088	183 950 500	366 650 588

Kaynak: Dünya Bankası ve WTO Veri Tabanlarından yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Şekil 1. 4. 1923-2013 Dünya Ticaret Hacmi

Tablo 1.7. ve Şekil 1.4.'te 1923 ve 2013 yılları arasında dünya ticaret hacminin seyri incelenmektedir. Bu tablo ve şekilde de görüldüğü gibi, 1980'lerden itibaren dünya ticaret hacminde büyük artışlar başlamıştır. Bu artışların ana nedeni 1980'li yıllara gelinceye kadar tüm dünya genelinde her ülkenin kendi yerli sanayisini dış rekabete karşı korumak amacıyla izlemiş olduğu koruyucu politikaların eskisine oranla nispeten vazgeçilmiş olmasıdır. Bu yıl (1980) bir nevi tüm dünya ülkeleri için miladi bir yıl olmuştur. Dünya ticaret hacmi, 2008 yılına kadar artış göstermiş olup, 2009 yılından itibaren düşüşe başlamıştır. Bu düşüşün nedeni ise ABD'de ortaya çıkan Mortgage Krizidir. Krizin etkisi 2010 yılına kadar etkin bir şekilde devam etmiş olup 2010 yılından sonra dünya ticaret hacminde artışlar görülmeye başlamıştır. Ancak bu artışların tatmin edici seviyede olduğunu söylemek zordur.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BÖLGESELLEŞME

2.1. Küreselleşme – Bölgeselleşme Süreci

Bölgeselleşme, küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği, günümüzde etkisini oldukça gösteren ekonomik bir olgudur. Ülkeler, ait oldukları bölgede tek pazar oluşturmak, zorlaşan rekabet güçlerine karşı birleşerek direnmek amacıyla bölgeselleşmeye gitmektedir. Bu bağlamda bölgeselleşme, küreselleşmenin bir sonucu olduğu kadar küreselleşmeye karşı bir direnme gücüdür de.

Bölgeselleşmede yapılmak istenen, ekonomilerin entegrasyonlar yoluyla o coğrafyada ticaret ağları oluşturmak, doğrudan yatırımlar ve ticari düzenlemelerle ekonomik bağılılığı geliştirmektir. Bölgeselleşmede siyasi açıdan bağımsız olan ülkeler ekonomik açıdan birbirine bağımlı hale gelmektedir. Konuya ilişkin farklı görüşler ileri sürülmekte olup bunlardan Çelik'e göre, ülkelerin küreselleşmeye gitmeleri ekonomik açıdan bakıldığında kısa dönemde üye ülkelerin aralarındaki ticareti arttırmak ve çeşitlendirmek, karşılıklı ortak yatırımları yoğunlaştırmak ve diğer ekonomik ilişkileri güçlendirmek için yapılan anlaşmalardır. Uzun dönemde ise serbest ticaret bölgeleri oluşturmanın esas alınmasıdır (Çelik, 1992: 82).

Erol'a göre ise bölgeselleşmenin amacı ticaretin serbestleşmesini sağlayarak daha büyük pazarlara girmek, ekonomik büyümeyi desteklemek, önemli ticaret ortaklarının piyasaya girişinde istikrarı sağlamak, kaynakların etkin kullanımını ve uluslararası rekabeti arttırmak, aynı zamanda da siyasi anlamda ortakları çoğaltmaktır (Erol, 2006: 5-6).

Genel olarak bölgeselleşmede varılmak istenen nihai hedef, ticari engelleri kaldırıp ülkelerarası faktör hareketlerini serbestleştirerek ve üretim kapasitesini

arttırarak verimlilik ve toplumsal refahı sağlamaktır. Bunun dışında çıkar birliği sağlamak, büyümedeki orantısızlığın önüne geçmek ve politik alanda etkin olmak da bölgeselleşme hareketlerinin diğer önemli nedenleridir.

Günümüzde iktisadi birleşme veya gruplaşma hareketleri çok değişik şekiller almaktadır. Seyidoğlu'na göre birleşmenin derecesine göre bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- a. *Tercihli Ticaret Anlaşmaları:* En dar kapsamlı iktisadi işbirliği örneğidir. Burada anlaşmaya üye olan ülkeler, tek yanlı veya karşılıklı olarak belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerinde indirimde bulunurlar (Tarife ödünleri verirler).
- b. *Serbest Ticaret Bölgesi:* Bu tür birleşmelerde birliğe üye ülkeler, aralarındaki ticarete gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmakta, fakat birlik dışında kalanlara karşı her biri kendi özel tarifelerini uygulamaktadır. Yani aynı mal, birlik üyesi bir ülkeden ithal edildiğinde tarife ödenmez, fakat üçüncü ülkelere ithal edildiğinde ulusal gümrük vergisi uygulanır.
- c. *Gümrük Birliği:* Burada serbest ticaret bölgelerinden daha ileri bir birleşme söz konusudur. Şöyle ki, hem üyelerin kendi aralarındaki ticarete gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılmakta, hem de birlik dışında kalan ülkelere karşı tek bir ortak tarife uygulanmaktadır.
- d. *Ortak Pazar:* Gümrük birliğinden daha ileri bir iktisadi birleşmedir. Çünkü, gümrük birliğinde olduğu gibi üyeler, aralarındaki ticareti serbestleştirip dışa karşı ortak tarife uygularken, emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin de bölge içinde serbest dolaşımı sağlanmaktadır.
- e. *İktisadi Birlik:* İktisadi birleşme hareketlerinin en ileri şeklidir. İktisadi birlikler ortak pazarın ötesinde ekonomik, mali ve para politikalarının koordinasyonunu da gerektirir. Yani iktisadi birliklerde üye ülkelerin bireysel makro-ekonomik politika izlemedeki serbestileri bir ölçüde, birliğe devredilir. Böyle bir aşamaya geçilmiş

olabilmesi için tek bir para ve bankacılık sistemi, ortak mali politikalar ve tüm birlik çapında ortak ekonomik politikaları belirleyerek ve uygulayacak ülkeler üstü organların kurulmuş olması gerekir (Seyidoğlu, 2009: 228-229).

Bölgesel ticari organizasyonlar yaratmaya ya da geliştirmeye yönelik politik hareketler II. Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşmaya başlamıştır. Bölgesel entegrasyonlar 1960'lardan itibaren hız kazanmış, ancak ekonomik yarar açısından asıl gelişmeler 1980 sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu durumu ateşleyen esas gelişme ise 1957 Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur.

Küreselleşme ile bölgeselleşmenin bir arada yürüdüğu günümüzde batılı ülkeler yeni bölgesel blokları dünya çapında rekabet edebilmek için bir platform olarak kullanmaya başlamışlardır. 1985-1995 yılları arasında ise bu iki farklı süreç adeta iç içe girmiştir. Bir yandan ABD, AB'nin yolunu izledi. Kanada ile imzaladığu serbest ticaret anlaşması ile (NAFTA) Kuzey Amerika'da bölgeselleşme sürecini başlattı; bir yandan da bölgesel blokların kendi içlerinde kapalı karelerde dönmemesi, bölgesel anlaşmalar çerçevesinde çözülemeyen sorunların uluslararası anlaşmalar çerçevesinde kendi isteğine uygun biçimde bir çözüme ulaşması için, GATT-UR görüşmelerini başlattı (Batmaz, 2010b: 7).

Böylece 1990'lı yılların başında merkezde yoğunlaşan durgunlukla koşut biçimde hem aralarındaki kozları paylaşacak, hem sermayenin kar haddini arttıracak hem de çevre ülkeleri kendisinin istediğu biçimde kalıplaştıracak bir dizi kuruma yeni şekil verildi. Başta kendi bölgelerinde bütünleşme hareketinin ivme kazanması amacı üzerinde duruldu. Anlaşmaların bir çoğu durgunluğu iyice yoğunlaştığu 1990-1992 ve blokların dağılımı ile SSCB'nin çöküşünü izleyen 1993 yılında yürürlüğe girdi. 1 Kasım 1993'te Maastricht Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Birliği'ne (AB) dönüştü. GATT Anlaşması imzalanmadan kısa bir süre önce ABD, Uzak Doğu'nun dinamik APEC (Asya-Pasifik İşbirliği) ülkelerini NAFTA üyeleriyle San Francisco'da (Aralık 1993) bir araya getirdi. Nitekim MERCOSUR (Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay) ile görüşmeler 1996'da başladı. AET-12 ile EFTA arasında imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşması 1992'de

yürürlüğe girdi. Ancak, merkez ülkeleri kendi aralarında gerçekleştirdikleri bölgeselleşme hareketleri bunlarla sınırlı kalmadı. Benzer bölgeselleşme hareketleri 1990'lı yılların başından itibaren çevre ülkeleri arasında da görülmeye başlandı (Batmaz, 2010b: 7).

Söz konusu dönemde meydana gelen entegrasyonlardan biri de Şanghay İşbirliği Örgütü'dür. 1996 yılında kurulan örgüt, başta Çin ile Rusya arasındaki sınır sorunlarını çözmeye yönelik bir plan çerçevesinde oluşturulmuş olsa da zaman içerisinde ABD ve Batı Bloğunun siyasi, askeri ve ekonomik bağları karşısındaki ikinci bir güç olarak dikkat çekmeyi başarmıştır. Bu yönüyle Şanghay İşbirliği Örgütü, Doğunun büyük gücü haline gelen Çin'in dünya ticaretine adeta hükmeden bir ekonomi konumuna gelmesinin ve birçok dünya ekonomisini kendine bağlamasının bölgeselleşme bağlamındaki göstergesidir.

Bölgesel ekonomik entegrasyonlar çoğunlukla coğrafi açıdan birbirine yakın olan ülkelerin işbirliğine girmesiyle oluşmaktadır ancak kimi zaman belli bir coğrafi alanla sınırlı kalmayıp ortak din, siyasi ve ekonomik rejim gibi durumları temel alarak oluşturulan birleşmeler de olabilmektedir. Günümüzdeki bölgesel birleşmeler Tablo 2.1.'de listelendiği gibi olup beş ana başlık altında toplanmıştır.

Tablo 2. 1. Bölgesel Birleşmeler

AVRUPA
Avrupa Birliği (EU)
Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)
AMERİKA
Kuzey Amerika Serbet Ticaret Anlaşması (NAFTA)
Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM)
Latin Amerika Entegrasyon Bölgesi (LAIA)
And Topluluğu (ANCOM)
Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)
Karayip Topluluğu (CARICOM)
Doğu Karaip Devletleri Örgütü (OECS)
Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA)
ANDEAN Paktı
AFRİKA
Büyük Göller Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (CEPGL)
Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)
Merkezi Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS)
Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)
Mano Nehri Birliği (MRU)
Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)
Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu (CEMAC)
Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (UEMOA)
Arap Magreb Birliği (UMA)
ASYA
Güney Doğu Asya Ülkeleri Topluluğu (ASEAN)
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EKİT-ECO)
Malezya Spearhead Group (MSG)
Körfez İşbirliği Konseyi (GCC)
Asya Pasifik Ticaret Anlaşması (APTA)
Şanghay İşbirliği Örgütü
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu (SAARC)
BÖLGELERARASI GRUPLAR
Afrika-Karayip-Pasifik Anlaşması (ACP)
Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BSEC)
Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS)

Tablo 2.2.'de ise, bölgesel entegrasyona giden ülkelerin (AB, NAFTA, ASEAN, MERCOSUR ve ANDEAN) 2002–2013 yılları arasında dünya ticaretindeki payları gösterilmiştir.

Tablo 2. 2. Seçilmiş Bölgesel Entegrasyonlara Ait Mal Ticareti (Milyon \$)

Bölgesel Entegrasyonlar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
AB (27)												
Toplam ihracat	2.638	3.149	3.762	4.065	4.591	5.347	5.921	4.588	5.183	6.092	5.813	6.076
Entegrasyon içi ihracat	1.794	2.166	2.577	2.756	3.136	3.646	3.993	3.059				
Entegrasyon dışı ihracat	843	983	1.185	1.310	1.456	1.701	1.928	1.528				
Toplam ithalat	2.672	3.214	3.855	4.222	4.830	5.611	6.295	4.733	5.421	6.334	5.961	6.004
Entegrasyon içi ithalat	1.786	2.156	2.576	2.754	3.133	3.646	3.993	3.059				
Entegrasyon dışı ithalat	886	1.058	1.278	1.468	1.697	1.965	2.302	1.673				
NAFTA												
Toplam ihracat	1.106	1.163	1.320	1.476	1.664	1.841	2.035	1.602	1.964	2.283	2.371	2.418
Entegrasyon içi ihracat	621	650	739	824	901	950	1.012	768				
Entegrasyon dışı ihracat	486	513	581	651	763	891	1.023	835				
Toplam ithalat	1.601	1.723	2.008	2.283	2.541	2.701	2.907	2.177	2.682	3.090	3.190	3.194
Entegrasyon içi ithalat	618	640	715	791	864	914	964	717				
Entegrasyon dışı ithalat	983	1.083	1.292	1.492	1.676	1.786	1.942	1.460				
ASEAN												
Toplam ihracat	407	475	569	656	770	865	990	814	1.050	1.236	1.252	1.273
Entegrasyon içi ihracat	92	117	142	165	192	218	252	202				
Entegrasyon dışı ihracat	315	358	427	491	578	647	737	612				
Toplam ithalat	367	412	514	603	688	775	938	725	953	1.153	1.222	1.245
Entegrasyon içi ithalat	84	101	125	151	174	195	229	179				
Entegrasyon dışı ithalat	283	311	389	452	514	581	709	546				
MERCOSUR												
Toplam ihracat	89	106	136	164	190	224	278	217	283	355	338	342
Entegrasyon içi ihracat	10	13	17	21	26	32	42	33				
Entegrasyon dışı ihracat	79	93	119	143	164	191	237	185				
Toplam ithalat	62	69	95	114	140	183	258	186	266	334	324	347
Entegrasyon içi ithalat	11	13	18	22	26	33	44	32				
Entegrasyon dışı ithalat	52	56	77	91	114	149	214	154				
ANDEAN												
Toplam ihracat	23	30	39	51	65	77	94	78	99	133	141	137
Entegrasyon içi ihracat	3	3		3	55	6	7	6				
Entegrasyon dışı ihracat	23	27	36	47	60	71	87	73				
Toplam ithalat	28	31	37	46	56	71	93	74	96	124	135	139
Entegrasyon içi ithalat	3	3	4	5	6	7	9	7				
Entegrasyon dışı ithalat	25	27	33	41	50	64	85	67				

Kaynak: WTO Veri Tabanından yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 2.2. incelendiğinde AB, NAFTA, ASEAN, MERCOSUR ve ANDEAN'ın 2002–2013 yılları arasında dünya ticaretindeki paylarında hızlı bir yükseliş dikkat çekmektedir. Söz konusu entegrasyonların hem ihracat hem de ithalat kalemlerinde

sürekli bir artış trendi gözlenmektedir. AB grubunu entegrasyon içi ihracat ve ithalatının entegrasyon dışından daha fazla olduğunu görmekteyiz. NAFTA’da entegrasyon içi ihracat entegrasyon dışı ihracattan daha düşük olurken, ithalatta durum tam tersidir. ASEAN ve MERCOSUR ve ANDEAN’da ise entegrasyon dışı ihracat ve ithalat entegrasyon içinden daha yüksek seyretmektedir.

2.2. Küreselleşme – Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi

2.2.1. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisi

Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletçiliğe dayalı bir ekonomik politika izlenmekteydi. 1950’li yıllara gelindiğinde dönemin iktidarı olan Demokrat Parti (DP) farklı bir ekonomik rejim uygulamak niyetindeydi.

Demokrat Parti Hükümeti programında devletçiliği ve devletin iktisadi hayata müdahalesini sert biçimde eleştirerek, devletin ekonomideki yerini daraltacağını, iktisadi kalkınmayı özel kesimi geliştirerek sağlayacağını ilan etmiştir. Bu çerçevede iktidarın ilk yıllarında ekonomide liberasyonu artıracak yönde bazı adımlar atmıştır. İthalat daha 1950’de %60-%65 oranında serbestleştirilmiş, fiyat kontrolleri kaldırılmıştır. Banka kredi faizleri düşürülerek özel kesimin daha fazla kredi kullanmasına olanak sağlamak istemiştir (Şahin, 2002: 103).

Dönem iktidarının ekonomiyi devletçi uygulamaların etkisinden çıkarmanın bir yolu da kamu iktisadi teşebbüslerini (KİT) özel sermaye devretmekti. Ancak 1950 – 1960 yılları arasında özel girişimler KİT’leri satın alabilecek sermayeye sahip değildi. Aldığı takdirde dahi iç talebi karşılayabilmeye yetecek yeterli kaynağı bulunmamaktaydı. Bu sebepler doğrultusunda özel girişimler KİT’leri satın alma fikrine yanaşmamışlardı.

Devletin ekonomideki payını azaltmaya gücü yetmeyen uygulamaların yapıldığı bu dönemde aksine devletin kaynak kullanımını artmıştır. 1954'ten itibaren kamuya açılan kredilerin yaklaşık yarısı KİT'ler için kullanılmıştır. Ancak 1950 – 1960 yılları arasında yeni KİT'ler kurulamamıştır. Aynı dönem içinde özel girişimlerin geliştiğini de söyleyebiliriz.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin ekonomi politikasında yabancı kaynak kullanımını belirleyici öğelerden birisi olmuştur. Türkiye bu dönemde yoğun biçimde dış borçlanmaya açılmıştır. Türkiye'nin dış borçlanmasında başlıca kaynak ABD'dir. Dış borçlanma ile dışa açılma politikası yabancı özel sermayeye verilen teşviklerle yeni bir boyut kazanmıştır. Fakat bu dönemde önemli bir yabancı özel sermaye yatırımı girişimi olmamıştır. 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde, 1954 – 1960 döneminde gelen yabancı özel sermaye yatırımları tutarı 104 milyon dolardan ibarettir. Bu dönemde dışarıdan temin edilen kaynakların çok önemli bir bölümünü resmi krediler ve askeri amaçlı bağışlar oluşturmuştur. Türkiye 1946 – 1960 döneminde, toplam 391 milyon dolar dış kaynak kullanmıştır. Türkiye bu dönemde en fazla dış kaynağı ABD'den sağlamıştır. ABD Türkiye'ye 177 milyon doları bağış, 117 milyon doları kredi şeklinde toplam 294 milyon dolar kaynak kullandırmıştır. Yabancı kaynakların toplam kaynaklar içindeki payı 1948'de %4.6, 1949'da %3.9 ve 1950'de %2.3 olmuştur (Şahin, 2002: 106-107).

Ayrıca o dönemde II. Dünya Savaşı dünyada bir takım ihtiyaçlar gündeme getirmişti. Türkiye'de yatırımların geri kalan kısmı da ülkede üretilen tarımsal ve madensel hammaddelerin dışsatımından elde edilen gelirlerle finanse edilmiştir. Bu da ekonominin o süre içerisinde canlanmasını sağlamıştır.

Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası çok partili rejime geçmişti. Ordu, iktidarın muhalif partilere ve halka olan baskısına tepki olarak 27 Mayıs 1960'ta yönetimi ele geçirdi. Darbe sonrası gelişen yeni sosyalist düşüncelerle 1961 yılında yeni bir anayasa kabul edildi. Böylelikle Anayasa Mahkemesi, Senato, TRT, üniversite özerkliği gibi uygulamalar ve kurumlar meydana geldi.

Ülkenin içinde bulunduğu darbe sonrası karışık dönemde 1958’de Roma Anlaşması’yla AET kuruldu. Türkiye, 1959 yılından itibaren AET üyeliği için müzakerelere başladı. 12 Eylül 1963 yılında ortak üye oldu. Fakat ülkenin bunalımlı durumu gerekçesiyle izlenmesi gereken politikalarda başarılı olunamadı. Bunda, Türkiye’nin o dönemde ithal ikameci bir yapıda olmasının payı büyüktür. Dahası, Türkiye ekonomik olarak henüz dışa yeterince açık olmayan bir ülke konumundaydı.

1963 yılından itibaren Türkiye ‘Planlı Dönem’e geçti. Beş yılda bir ülke ekonomisiyle ilgili makro kararların alındığı, belirli büyüme hedeflerinin konulduğu, yeni sanayileşme stratejilerinin geliştirildiği ekonomik paketler hazırlanmaya başlandı. Geliştirilen kalkınma planları bünyesinde, hedeflere ulaşmak adına destekleme fiyatları, prim, seçici kredi uygulamaları, artan oranda vergilendirme gibi destekleyici ve caydırıcı faaliyetler yürütüldü.

Tüm Kalkınma Planlarında sanayileşmenin öncelikli amaç olduğu, sanayileşme ile iktisadi gelişmenin özdeş sayıldığı söylenebilir. Doğal olarak planlanan stratejiler de bu doğrultuda belirlenmiştir. Fakat sanayileşme konusunda tüm planların yaklaşımları aynı değildir. Öncelikle Kalkınma Planları 1930’lu yılların Sanayi Planları gibi tüm ağırlığın sanayiye verildiği dengesiz, tek kutuplu bir kalkınma anlayışını terk etmiştir. Öte yandan, planlar arasında sanayileşmeye öncelik verme konusunda derece farkı vardır. Örneğin İkinci Kalkınma Planı’nda sanayileşmeye Birinci Kalkınma Planı’nda olduğundan daha fazla önem verilmiştir. Birinci Kalkınma Planı, İkinci Kalkınma Planı’na göre daha fazla sosyal içeriklidir ve kırsal kesimin kalkındırılmasına, köylerin buldukları yerlerde geliştirilmesine belirli bir ağırlık vermiştir. İlk iki planda ölçek ve teknoloji seçimi sorunlarına yeterli açıklık getirilmemiştir. Fakat Üçüncü Kalkınma Planı’ndan itibaren gerek teknoloji, gerekse sanayide öncelikler konusuna açıklık getirilmiştir; üretimde kalite ve maliyet yönünden dış rekabete imkan verecek en ileri teknolojilerin kullanılması esastır, denilmektedir (Şahin, 2002: 135).

Ancak gerek teknoloji gerekse sanayileşmede bu dönemde (1950-1980) istenilen seviyeye bir türlü gelinebilmiştir. Bu durumu Türkiye’nin makro göstergelerinin verildiği Tablo 2.3.’te görmek mümkündür.

Tablo 2. 3. 1950-1980 Türkiye'nin Makro Göstergeleri

Yıllar	Büyüme Hızı GSYİH (Yüzde)	GSYİH (Bin TL)	İthalat (Milyon \$)	İhracat (Milyon \$)
1950	9,4	19	286	263
1951	12,8	23	402	314
1952	11,9	26	556	363
1953	11,3	31	533	396
1954	-3,0	31	478	335
1955	7,9	38	498	313
1956	3,2	43	407	305
1957	7,8	58	397	345
1958	4,5	69	315	247
1959	4,1	86	470	354
1960	3,4	92	468	321
1961	2,0	98	510	347
1962	6,2	113	622	381
1963	9,7	131	688	368
1964	4,1	140	537	411
1965	3,1	150	572	464
1966	12,0	178	718	490
1967	4,2	198	685	523
1968	6,7	220	764	496
1969	4,1	246	801	537
1970	3,2	276	948	588
1971	5,6	343	1.171	677
1972	7,4	410	1.563	885
1973	3,3	515	2.086	1.317
1974	5,6	699	3.778	1.532
1975	7,2	906	4.739	1.401
1976	10,5	1.152	5.129	1.960
1977	3,4	1.474	5.796	1.753
1978	1,5	2.194	4.599	2.288
1979	-0,6	3.832	5.069	2.261
1980	-2,4	7.031	7.909	2.910

Kaynak: BUMKO'nun yayınladığı verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 2.3. incelendiğinde söz konusu dönemde ekonomik büyümede istikrarlı bir gelişme sağlanamadığı görülmektedir. 1950 yılında %9.4 olan büyüme oranı 1953'e gelindiğinde %11.3'e kadar yükselmiş, ancak 1954'te %3'lük bir negatif büyüme meydana gelmiştir. 1980'e kadar olan zaman içerisinde de büyüme sürekli olarak inişli çıkışlı bir seyir halinde olmaya devam etmiştir. Ancak yeni pazarların keşfedilmesi, ekonomik birleşmelerin artması, kısaca küreselleşme hareketleri doğrultusunda ihracat ve ithalat kalemlerinde sürekli ve istikrarlı bir artış göze çarpmaktadır.

Tablo 2.4.'te 1963-1977 döneminde Kalkınma Planları doğrultusunda ulaşılmak istenen hedefler ve gerçekleşen rakamlar görülmektedir.

Tablo 2. 4. 1963-1977 Döneminde Yıllık Ortalama Sektörel Büyüme Hızları (%)

	1963-1967 1. K. P		1968-1972 2. K. P.		1973- 1977 3. K. P.		1978-1984 4. K.P.	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
Tarım	4.2	3.2	4.1	3.1	3.7	3.3	4.1	2.7
Sanayi	12.3	9.7	12	7.6	11.4	9.9	8	3.7
Hizmetler	6.8	7.9	6.3	7.7	6.8	7.9	6.1	4
İnşaat	10.7	8	7.2	6.6	11.9	7.1		
Ulaştırma	10.5	7.2	7.2	7.8	8.2	9.2		
GSYİH	6.9	6.4	6.8	6.1	7.6	6.9	5.9	4.3
GSMH	7	6.7	7	6.9	7.9	6.5	6.1	1.2

Notlar: (a) Plan hedefleri, (b) Gerçekleşen

Kaynak: Şahin, 2002: 141

Tablo 2.4. incelendiğinde hizmetler sektöründe meydana gelen gelişmelerin hedeflenenin üzerine çıkmış olması dikkat çekmektedir. Birinci Kalkınma Planı'na baktığımızda gerçekleşen rakamların istenen hedeflere yakın olduğunu görüyoruz. Dönemde %7 olarak hedef gösterilen büyüme oranı %6,7 olarak kendini göstermiştir. Birinci Kalkınma Planı'nın umut vaat eden sonuçları doğrultusunda hazırlanan İkinci Kalkınma Planı'na baktığımızda sanayide hedeflenen ve gerçekleşen oranda bir azalma, hizmet ve ulaştırma sektöründe ise hem planlananın hem de bir önceki dönemin rakamlarına göre bir iyileşme gözlemlemekteyiz. Üçüncü Kalkınma Planı'nda ise yine hizmetler ve ulaştırma sektöründe planlananın üzerinde gerçekleşen rakamlar göze çarpmaktadır. Ancak büyüme oranı hedeflenenin oldukça altında gerçekleşmiştir. Dördüncü Kalkınma Planı'nda hedeflenen rakamlara ülkenin o dönemde yaşadığı sosyo-ekonomik bunalım yüzünden yaklaşılammıştır.

Türkiye 1963 – 1976 dönemi boyunca ithal ikamesiyle içe dönük ve dışa bağımlı bir ülke durumundaydı. 1970'li yıllarda Türkiye ekonomisinin dışa karşı korunuyor olması iç fiyatları arttırıcı bir etki yapmıştır. Aynı dönemde KİT'lerde işçilere yüksek

ücret verilmesi durumu özel kesime de yansımıştır. Ancak işçilere verilen yüksek ücret sanayi üretiminin ihracatını kısıtlamıştır. Buna rağmen yüksek ücret uygulamasına devam edildiği için dış ödemeler açığında genişleme meydana gelmiştir.

Bu dönemde ithal ikamesi yapılmasına karşın ithalat azalmamış ve Türkiye'nin dış ödemeler dengesi darboğazlarına girmesi bazı konjoktürel olanaklara rağmen engellenememiştir. Türkiye'nin ithalatını azaltamamasının değişik nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan biri bu ithal ikamesi döneminde yatırım malları alanında önemli ölçüde ithal ikamesi yapılamaması, 1974'e kadar olan sürede ucuz petrol fiyatları nedeniyle sanayinin enerji talebinin büyük ölçüde petrolle karşılanması ve dış ödemeler dengesinin petrol şoklarına çok duyarlı hale gelmesidir. Türkiye'nin 1974'te petrol fiyatlarındaki dört kat artış üzerine yaşanan şoktan sonra da uyum sağlamadan düşük petrol fiyatları politikasını sürdürmesi bu duyarlılığı daha da artırmıştır. Öte yandan Türkiye önemli dış ticaret açığı vermesine rağmen sağladığı diğer kaynaklarla ihracata yönelmeden dış ödemeler dengesini sağlama olanağı bulmuştur. 1965 yılından itibaren yılda 100 milyon dolar mertebesinde başlayarak, 1970'li yıllarda 1 milyar dolar mertebesine çıkan bir işçi dövizleri akımı, ayrıca 1962-1976 döneminde yılda ortalama 500 milyon dolar mertebelerindeki dış kaynak akımı dış ticaret açığına karşın dış ödemeler dengesinde açıkların oluşmasını engellemiştir. Bu olanakların dış ödemeler krizini ertelemesi ise ekonomide ithal ikamesinin yanı sıra sanayinin ihracata yönelmesinde de bir engel oluşturmuştur. Oysa Türkiye ihracatı içindeki sanayi mallarının payını 1960'lı yıllarda %15'ler düzeyinde iken 1970'li yıllarda %30'lar düzeyine çıkarabilmişti. Yani geliştirebileceği bir kapasitesi vardı ama onu zorlamamıştı (Tekeli, 2002).

Türkiye'de ekonomiyi darboğazdan kurtarmak ve geçici bir düzelme sağlamak amacıyla 1950-1980 yılları arasında bazı devalüasyon kararları alınmıştır. Yapılan devalüasyonlar Tablo 2.5.'te gösterilmiştir.

Tablo 2. 5. Türkiye’de 1950-1980 Yılları Arası Yapılan Devalüasyonlar

Tarih	Oran
04.Ağu.58	%68,90
10.Ağu.70	%40
21.Eyl.77	%9,10
01.Mar.78	%23
10.Haz.79	%43,70
24.Oca.80	%32,70

Kaynak: Çeşitli kaynaklardan toplanarak tarafımızca bir araya getirilmiştir.

Ancak Türkiye gibi eğitim seviyesi yetersiz, milli gelir dağılımı dengesiz, bütçesi hemen her yıl açık veren, bir hayli iç-dış borcu bulunan bir ülkede, Tablo 2.5.’te gösterilen bu devalüasyonlar etkili ve yeterli olmamıştır. Bir süre için ihracatı arttırarak döviz girdilerinde çoğalma sağlanabilmiştir ancak devalüasyon sebebiyle fiyatları artan ithal girdi malları maliyet enflasyonu yaratarak yeni ekonomik problemlere yol açmıştır.

2.2.2. 1980-2000 Yılları Arasında Türkiye Ekonomisi

Türkiye, küreselleşme akımının yaygınlaşmaya başladığı 1980’li yıllara emin adımlarla başladı. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı ile döneme kararlı bir giriş yaptı. Temel hedefin devlet müdahalesini minimize etmek olduğu bu programda kaynakların özel kesimlerce etkin kullanımı, piyasanın serbestleştirilmesi, ekonominin dış rekabete açılması amaçlanmıştır. Bunun için sermaye piyasasının ve ihracat – ithalat hareketlerinin, faiz hadleri ve döviz kurlarının serbest piyasalarca belirlenmesi sağlanmıştır.

Ülkeyi bu İstikrar Programını yapmaya getiren sürece genel olarak ithal ikameci ve devletçilik politikalarının yanlış anlaşılması ve uygulanması sebep olmuştur. Yapılan bu hatalar sonucunda ise ülkede karaborsa canlanmış, toplumsal bir kriz yaşanmıştır. Yaşanan bu sıkıntılar ve döviz darboğazı bir istikrar programı hazırlanmasını adeta zorunlu hale getirmiştir.

1980 İstikrar Programı ile ulaşılmak istenen hedefler temel olarak şu şekildedir:

- Devletin ekonomideki payını azaltarak piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak
- Dış ticareti serbestleştirmek ve yabancı yatırımları teşvik etmek
- İthal ikameci politikadan ihracata dönük sanayileşmeye teşvik etmek
- Dış ödeme güçlüklerine çözüm bulmak
- Enflasyon hızını düşürmek

Program kapsamında Türk Lirası %32,7 oranında devalüe edilmiştir. 24 Ocak 1980 yılında yapılan devalüasyonla; enflasyon oranını düşürmek, enflasyonu körükleyen KİT'leri yeniden organize etmek, döviz gelirlerimizle giderlerimizi kapatmak, ihracatı arttırarak dış ödemeler dengesini düzenlemek, sermaye piyasasını düzenlemek, yatırımları hızlandırmak, para arzındaki genişlemeyi önlemek gibi önemli amaçları kapsıyordu. Devalüasyonla döviz kuru 1980 yılında 90 TL'yi bulmuştur. 1981'de 133, 1982'de 191 TL olmuştur. Bu devalüasyonla faiz oranları yükselmeye başlamış, bunun yanında işsizlik çoğalmıştır. Para değerinin sürekli ve hızlı düşüşü özellikle sanayi kesiminde girdi maliyetlerinin aşırı derecede yükselmesine neden olmuştur. Firmalar finansman sıkıntısıyla karşılaşmışlardır. Finansman sıkıntısı faiz oranlarını yükseltmiştir. Piyasa maliyet enflasyonu içine girmiştir. KİT'lerin zararlarını kapatmak, 24 Ocak Kararlarının temel amaçlarından biriydi. Açıkları kapatabilmek için hemen hemen bütün mal ve hizmet ürünlerine zamlar yapıldı. Aşırı zamlar fiyatların yükselmesini körükledi, KİT açıkları büyüdü. 1980 yılında toptan eşya fiyatlarında %100 artış meydana gelmiştir (Çelebi, 2001: 62).

Bu programın en başta gelen kısa vadeli amacı acil dış ödeme güçlüklerine çözüm bulmak idi. Bu da taze kredi bulunması, vadesi gelen borçların ertelenmesi ve sınai mallar ihracatının artırılması ile gerçekleşecekti. Türkiye bu konuda, daha programı hazırlarken IMF'nin temsil ettiği uluslararası mali kuruluşlarla anlaşmak durumunda idi ve bu yönde bir işbirliği gerçekleştirdi (Şahin, 2002: 192).

1981-1983 yılları arasında gözlenen enflasyon hızındaki düşüş, GSMH reel büyüme oranındaki artış, kapasite kullanım oranındaki artış İstikrar Programı'na sağlanan başlıca ekonomik iyileşmelerdir. Ayrıca ihracat ve ithalat kalemlerinde gözlenen yükseliş de yine bu programın sonuçlarıdır.

24 Ocak İstikrar Programı, kısa dönemde istikrarı sağlayacak önlemler yanında, uzun sürede uygulamaya devam edilmesi gerekli bir kalkınma stratejisini ortaya koymuştur. Önemli ölçüde de başarılı olmuştur (Çelebi, 2001: 62).

Ancak bu gelişmeler çok uzun soluklu olmamıştır. 1984-1987 döneminde GSMH ortalama büyüme oranı %6.7 olsa da enflasyon 10 puan artarak %40 düzeyine ulaşmıştır. Dış borç stoku ise 1984'te 18.4 milyar dolar iken 1987'ye gelindiğinde 40 milyar doları görmüştür (Şahin, 2002: 214).

Dahası, devletin ekonomideki ağırlığı azaltılamazken kamu harcamaları artış gösteriyordu. Borçlanmaların da artmasıyla devlet çareyi borcu borçla kapatma yoluna gitmeye karar verdi. Daha kolay ve fazla borçlanabilmek devlet içi borçlanma senedi faizlerini yükseltti ve birbirini takip eden olumsuzluklarla ekonominin parlak günleri erken sona erdi. Gerçekleşen olumsuz gelişmeler 1994 krizinin ilk tohumlarını serpmiş bulundu.

Kamunun yurtiçi piyasalardan hem satın alma gücünü çekmek hem de iç borçlanması vazgeçilmez bir hale gelmiş, iç borç faizleri rekor düzeylere ulaşmıştır. Bunun sonucunda kamu kesiminin borçlanma gereği GSMH'nin %17'sine ulaşmıştır. Bu oran 1980'lerde %4 dolaylarında idi. Ayrıca ülkemiz giderek artan ölçüde dış borçlanmaya başvurmuş ve bu borçlar tüketim harcamaları ve borç geri ödemeleri için kullanılmaya başlanmıştır. Dış ticaret açığının son yıllarda giderek bozulması döviz dengelerini zorlamış, makro ekonomik dengeleri olumsuz biçimde etkilemiştir. 1980'lerde dış ticaret yaklaşık 3 milyar dolar açık verirken, 1992 yılında açık 8 milyar, 1993 yılında 14 milyar düzeyine ulaşmıştır (Aktaş, 2000: 16-17). 1990'lı yıllarda Türkiye'nin dış ticaret verileri Tablo 2.6.'da görüldüğü gibidir.

Tablo 2. 6. 1990-1999 Yılları Arası Türkiye İhracat – İthalat (Milyon \$)

Yıllar	İhracat	İh. %Değ.	İthalat	İt. %Değ.	Denge	Hacim	İt./İh. %
1990	12.959	11,5	22.302	41,2	-9.343	35.261	58,1
1991	13.593	4,9	21.047	-5,6	-7.454	34.640	64,6
1992	14.715	8,2	22.871	8,7	-8.156	37.586	64,3
1993	15.345	4,3	29.428	28,7	-14.083	44.773	52,1
1994	18.106	18,0	23.270	-20,9	-5.164	41.376	77,8
1995	21.637	19,5	35.709	53,5	-14.072	57.346	60,6
1996	23.224	7,3	43.627	22,2	-20.402	66.851	53,2
1997	26.261	13,1	48.559	11,3	-22.298	74.820	54,1
1998	26.974	2,7	45.921	-5,4	-18.947	72.895	58,7
1999	26.587	-1,4	40.671	-11,4	-14.084	67.258	65,4

Kaynak: T. C. Ekonomi Bakanlığı'nın yayınladığı verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Diğer taraftan 1993 yılında devlet aşırı yükselen faiz oranlarını düşürmek amacıyla ekonomiye likidite enjekte etmeye başladı. Ancak yüksek likidite ve düşmesi beklenen faiz oranları döviz talebinde hızlı bir artışa neden oldu. Döviz talebe sınırlama getirmek isteyen siyasi otorite döviz rezervlerini satarak İMKB'ye yönlendirmeye karar verdi. O dönemde düşük bir işlem hacmine sahip olan İMKB bunu karşılayamayacak durumdaydı. Bankalar ise devalüasyon beklentisine karşı temkinli davranıyordu. Dolar, birkaç ay içinde hızlı bir artışa geçti. Tablo 2.7.'ye bakıldığında kurdaki değişimin 1993'te %60,5 iken 1994 yılında %169,9'a yükselerek yaptığı büyük sıçramayı görebiliriz.

Tablo 2. 7. 1990-1999 Yılları Arası Türkiye Dolar/TL

Yıllar	Dolar/TL	% Değer
1990	0,0026	24,3
1991	0,0042	60,2
1992	0,0069	64,8
1993	0,0111	60,5
1994	0,0299	169,9
1995	0,0460	53,9
1996	0,0818	78,0
1997	0,1528	86,8
1998	0,2622	71,6
1999	0,4222	61,0

Kaynak: T. C. Ekonomi Bakanlığı'nın yayınladığı verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Sonuç olarak ülkeden 4.2 milyar dolar kadar net sermaye çıkışı oldu. Merkez Bankası rezervleri 7 milyar dolardan 3 milyar dolara düştü. Yarım milyon kişi işsiz kaldı.

5 Nisan 1994'te hükümet krizden kurtulmak ve dengeleri yeniden kurmak amacıyla bir paket açıkladı. Bu paketin amaçları esas olarak kısa vadede bozulan dış dengeyi ve döviz piyasalarını yeniden istikrara kavuşturmak idi. Bunun yanı sıra enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar sağlamak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı istikrarlı bir temele oturtturmak da öncelikli amaçlar arasındaydı. 5 Nisan İstikrar Programını 24 Ocak 1980 Programından ayıran bir fark, sadece mal ve emek piyasalarını dengeye getirmek değil, 1989 yılından itibaren dış dünyaya açılan sermaye piyasaları ile para ve döviz piyasalarını da dengelemek gereği idi.

Hükümet dövize olan talebi azaltmak ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek amacıyla %400 faizli borçlanma kağıtlarını piyasaya sürdü. Bozuk olan piyasa ortamında bu yapay faiz oranlarını düşürme çabası aksine faiz oranlarında çok daha yüksek oranda bir sıçramaya sebep oldu.

Ekonomik krizi frenleyeceğini söyleyen paket sonuç olarak işsizliğin artmasına, ücretlerin düşmesine ve çok daha yüksek enflasyon oranlarına sebep oldu. Hükümet kısa süre içinde erken seçime gitmek zorunda kaldı.

Söz konusu dönemde Türkiye ekonomisi daha da kırılganlaştı ve yeni krizlere davetiye çıkardı. 1998-1999 Asya ve Rusya krizlerinden payını alan Türkiye ekonomisinde 1999 depreminin etkisiyle %6.1 küçülme meydana geldi. Devam eden yıllara baktığımızda da 1997 yılında %8,3 olan büyüme oranının 1998’de %3,9’a düştüğünü, 1999’da ise daha da düşerek %-3,4’e gerilediğini, negatif büyüme gerçekleştiğini Tablo 2.8.’de görmek mümkündür.

Tablo 2. 8. 1990-1999 Yılları Arası Türkiye Büyüme Oranları

Yıllar	TEFE %	Kapasite Kullanım Oranı	GSYH %
1990	49,2	74,4	9,4
1991	59,2	75,6	0,3
1992	61,4	77,3	6,4
1993	60,3	80,5	8,1
1994	149,6	72,9	-6,1
1995	64,9	78,5	8,0
1996	84,9	78,0	7,1
1997	91,0	79,4	8,3
1998	54,3	76,5	3,9
1999	62,9	72,4	-3,4

Kaynak: T. C. Ekonomi Bakanlığı’nın yayınladığı verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

1980’li yılların başında kişi başına gelir 1600 dolar civarında iken yirmi yılda (2000 yılına gelindiğinde) yaklaşık olarak iki kat artmıştır. Fakat sosyo – ekonomik gelişme düzeyi kişi başına gelir ile değerlendirildiğinde oranın nispi olarak değişmediği gibi, sanayileşmiş Batı Avrupa Ülkeleri ile karşılaştırıldığında da yaklaşık on kat olan refah farkının kapanmadığı görülmüştür. Yine bu dönemde gerek kamu maliyesinde gerekse finansal piyasaların yapısal düzenlemelerine ilişkin politikalardan beklenen başarı elde edilememiştir (Batmaz, İrmış, Durak, 2011: 55).

2.2.3. 2000 Yılından Günümüze Kadar Olan Dönemde Türkiye Ekonomisi

Dünyada küreselleşme ve bölgeselleşmenin daha yoğun bir şekilde kendini gösterdiği 2000'li yıllara gelindiğinde ekonomik ve sosyal alanda bir devrim başlamış oldu. Geri kalmış ülkelerin de piyasaya katılımıyla büyüme hız kazandı, bütün piyasalarda talep artışı yaşandı. Özellikle 2001 ve 2008 krizlerinin damgasını vurduğu bu dönemde ve günümüzde gerçekleşen gelişmeler Tablo 2.9.'da görüldüğü gibidir.

Tablo 2. 9. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (2000 – 2012)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme													
Reel GSYH (milyon TL)	72436.40	68309.35	72519.83	76338.19	83485.59	90499.73	96738.32	10125.463	10192.173	97003.11	10588.564	11517.472	11775.369
Reel GSYH (%)	6.77	-5.70	6.16	5.27	9.36	8.40	6.89	4.67	0.66	-4.83	9.16	8.77	2.24
GSYH (milyon \$)	26538.436	19673.620	23049.422	30490.134	39038.683	48149.693	52642.939	64875.361	74209.439	61670.332	73160.837	77397.967	78629.259
Kişi Başı GSYH (\$)	4130.37	3020.53	3491.91	4559.41	5764.46	7022.39	7585.98	9239.53	10438.07	8559.38	10021.62	10466.26	10504.21
İstihdam													
İşsizlik Oranı (%)	6.5	8.1	10.3	10.5	10.8	10.2	10.2	10.3	11	14	11.9	9.8	9.2
Enflasyon													
TÜFE (ortalama)	54.9	54.4	45	25.3	8.60	8.18	9.60	8.76	10.44	6.25	8.57	6.47	8.89
ÜFE (ortalama)					14.57	5.89	9.34	6.31	12.72	1.23	8.52	11.09	6.09
GSYH Deflatörü (%değişim)	49.23	52.85	37.42	23.27	12.40	7.08	9.33	6.22	11.99	5.29	5.68	8.58	6.79
Döviz Kuru													
Yıl Ortalaması (Alış)	.62	1.23	1.51	1.49	1.42	1.34	1.43	1.30	1.29	1.55	1.50	1.67	1.79
Yıl Ortalaması Artışı (%)	48.45	96.47	22.88	-85	-4.74	-5.73	6.74	-9.06	-66	19.66	-3.02	11.31	7.34
Yıl Sonu (Alış)	.67	1.44	1.63	1.40	1.34	1.34	1.41	1.16	1.51	1.51	1.55	1.91	1.78
Yıl Sonu Artışı(%)	24.38	114.30	13.54	-14.60	-3.85	.07	5.22	-17.58	29.84	-44	2.68	23.32	-6.50
Reel Döviz Kuru (%değişim)					3.85	10.00	-1.21	8.19	.85	-6.95	10.77	-11.57	3.98
Ödemeler Dengesi (milyar \$)													
Cari İşlemler Dengesi	-9.92	3.76	-63	-7.55	14.20	21.45	31.84	37.78	40.44	12.17	45.45	75.09	47.75
Dış Ticaret Dengesi	-26.73	-10.06	-15.49	-22.09	-34.37	-43.30	-54.04	-62.79	-69.94	-38.79	-71.66	-105.93	-84.08
Mal İhracatı	27.78	31.33	36.06	47.25	63.17	73.48	85.54	107.27	132.03	102.14	113.88	134.91	152.46
Mal İthalatı	-54.50	-41.40	-51.55	-69.34	-97.54	-116.77	-139.58	-170.06	-201.96	-140.93	-185.54	-240.84	-236.54
Borç Stokları (milyar TL)													
Kamu Net Borç Stoku	71.79	159.44	215.63	250.97	274.61	270.29	258.20	248.44	267.99	309.89	317.78	290.00	240.58
Kamu Net Borç Stoku/GSYH (%)	43.08	66.37	61.53	55.18	49.12	41.65	34.05	29.46	28.19	32.53	28.92	22.35	16.99

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı'nın yayınladığı verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

2.2.3.1. GSYİH'daki Değişme

Küreselleşme ortamı ve değişen dünya şartları altında, Türkiye ekonomisinde emek ve sermaye oranları sürekli olarak artış göstermiştir. Ancak sık sık tekrarlanan krizler ve diğer olumsuz faktörler sebebiyle bu artış üretime ve gelire her zaman olumlu yansımamış olup yaşanan olumsuz gelişmeler ise negatif büyümeye sebep olmuştur.

Türkiye ekonomisi 2000'li yıllara girerken gecikmeli de olsa kamu kesimindeki mali dağınıklığa çeki düzen vermek için bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bunların arasında vergi gelirlerini arttırmak için bazı vergi yasalarında düzenlemelerin yapılması, sermaye kazançlarının ve servetin vergilendirilmesi, kayıt dışı ekonominin mümkün olduğu ölçüde kayıt altına alınması için yapılan düzenlemeler ilk akla gelenlerdir. Ancak, beklenen olumlu sonuçlar alınmadığı gibi başta kamu kesimi olmak üzere yeterince tasarrufun yapılamamış olması, gelir gider dengesinin sağlanamaması, borç stokunun eritilememesi ve bütçe disiplinine yeterince özen gösterilememesi sıkıntıların artmasına neden olmuştur. Yine ihtiyaç duyulan nakit para için faiz oranlarının yüksek tutularak yabancı sermayeye her türlü kolaylığın sağlanması ile birlikte 2000 yılında (1998 cari fiyatlarıyla) 265.384 milyon dolar olan GSYİH 2001 yılında 196.736 milyon dolara gerilemiş, diğer göstergelerdeki düşüşle birlikte 2001 krizinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Batmaz, İrmiş, Durak, 2011: 55-56).

Tablo 2.9. incelendiğinde devlet toplam borç ve harcamalarını GSYİH rakamlarına oranladığımız zaman 2000–2002 yılları arasında yüksek seyreden borçlanma kesiminin 2002'ye gelindiğinde düşüşe geçtiğine tanık olmaktadır. Bunun dışında 2001 yılında GSYİH'nin 265.384 milyondan 196.736 milyona gerilemiş olması ekonomide %5,7 oranında küçülme gerçekleşmiştir.

Yine Tablo 2.9.'a baktığımızda 2002 – 2008 yılları arasında istikrarlı bir biçimde ilerleyen GSYİH'nin 2009'a gelindiğinde küresel krizin etkisiyle 742.094 milyon dolar olan son değerinden 730.104 milyona gerileyerek ekonomiyi %4.7 oranında küçülttüğünü görmekteyiz.

2.2.3.2. Fiyatlar Genel Seviyesindeki Gelişmeler

Türkiye ekonomisi 1999 yılında Cumhuriyet tarihinin en kötü dönemlerinden birini yaşamıştır. Söz konusu dönemde enflasyon oranı %65'i bulmuştur. Bunun üzerine 2000 yılında "Enflasyonla Mücadele ve Ekonomik İstikrar Programı" uygulamaya konmuştur. Programın ana hedefi enflasyonu düşürmek ve gelecek dönemlerde daha stabil hale getirmektir.

2000 ve 2001 yıllarında sırasıyla %54.9 ve %54.4 olan TÜFE, 2002'de %45'e kadar gerileyebilmiştir. 2007'ye kadar büyük oranda düşen ve daha istikrarlı hale gelen TÜFE rakamları, 2008'e gelindiğinde bir önceki yıla göre tekrar artışa geçerek %10.4 oranında gerçekleşmiştir. Söz konusu yükseliş Küresel Kriz'in getirdiği olumsuz etkilerden biridir (Tablo 2.9.).

2.2.3.3. Ödemeler Dengesindeki Gelişmeler

Bir ülkenin dış ödemeler bilançosundaki denge ya da dengesizlik söz konusu ülkenin uluslararası ödeme gücündeki iyileşme ya da bozulmaları yansıtır. Dolayısıyla çoğu kez o ülkenin uluslararası alandaki ekonomik ve mali itibarının bir göstergesi olarak yorumlanır. Dış ödemeler dengesi, uygulanan ekonomik ve mali politikaların bir sonucu olup dış ödemeler bilançosundaki bir açık veya fazla o ülke ekonomisi üzerinde oldukça geniş ve kapsamlı etkiler doğurur (Seyidoğlu, 2001: 382).

Türkiye 2001 krizinin ardından uluslararası piyasalarda finansal genişleme ve ucuz kredi olanağına kavuşmuştur. Büyümekte olan cari işlem açıkları önce yüksek faizin etkisiyle Türkiye'ye gelmekte olan sıcak parayla, daha sonra ise özelleştirmeler ve şirket birleşmeleriyle finanse edilmeye çalışılmıştır.

Kamu bankalarının görev zararları ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na devredilen bankaların getirdiği finansmanla birlikte kamu açığı 80 katrilyona

ulaşmıştır. Bu açık, faiz politikasının da uygulanabilirliğini güçleştirmiştir (8. Uluslar Arası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri, 2010: 308).

Bütün bu gelişmeler dış ticaret ve cari işlem dengesinin de bozulmasına zemin hazırlamıştır. Dış ticaret dengesi her geçen yıl daha fazla açık vermeye başlamıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2001 yılında %75,7 iken 2002'ye gelindiğinde %69,9'a inmiştir. Giderek azalan bu oran 2006'da %61,3'e kadar gerilemiştir. 2007'den itibaren ise tekrar artış eğilimine geçtiği Tablo 2.9.'da görülmektedir.

2.2.3.4. Kamu ve Özel Sektördeki Borç Miktarındaki Gelişmeler

1999 yılı sonlarında Türkiye ekonomisinin borç durumu şu şekilde gerçekleşmiştir: İç borç stoku son bir yıl içinde nominal olarak %100'e yakın bir oranda artmış, GSMH içindeki payı %21,70'ten %29,30'a yükselmiştir. Dış borç stoku da benzer şekilde artış göstererek GSMH'nin %55'i seviyesine ulaşmıştır. Kamu borcu, 2000'deki GSYİH'nin %29'u seviyesinden 2001 yılında %66 gibi büyük bir değere ulaşmıştır (8. Uluslar Arası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri, 2010: 307).

22 Kasım 2000'de bankalar arası piyasada gecelik borçlanma faizi %300 oranında yükselerek ortalama %110, en yüksek olarak da %210'a fırlamış ve finansal kriz yaşanmaya başlamıştır. İki haftalık süre içerisinde TCMB'nin brüt döviz rezervleri 24.4 milyar dolardan 18.9 milyar dolara düşmüştür. Bu krizin sonucu çok yüksek düzeylere ulaşan faiz oranı ve döviz rezervlerinin erimesidir. Kriz IMF'nin Ek Rezerv Kolaylığı Kredisi adı altında verdiği 18 ay vadeli %3 faizli 7.5 milyar dolarlık kredi ve buna ek olarak verilen 2.9 milyar dolarlık Stand-by kredisi ile geçici olarak yatıştırılabılmıştır. IMF ve hükümet tarafından programdan taviz verilmeyeceği şeklinde açıklamalar yapılmış olmasına rağmen piyasa son derece kırılgan bir yapıya bürünmüştür (Tunç, 2001: 59-64).

Bu dönemde yapısal reformlarla mali ayarlamayı sürdürülebilir kılmak, etkinliği arttırmak ve özelleştirmeler yapılarak elde edilen gelirlerle kamu borcunu azaltmak hedeflenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin 2010 sonu itibariyle net dış borç stoku 169.5 milyar dolar iken brüt toplam dış borç stoku 290.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Brüt toplam dış borç içinde kamu sektörü 88.9 milyar dolar bir borca sahipken özel sektörün brüt toplam borç stoku kamunun borç stokunun iki katı üzerinde olup yaklaşık 190 milyar dolar civarında seyretmektedir (Batmaz, İrmiş, Durak, 2011: 61).

2.2.3.5. İşsizlikte Meydana Gelen Gelişmeler

İşsizlik, küresel ekonominin ortak bir sorunu olması özelliğiyle Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Özellikle 2001 krizi sonrasında Türkiye'de işsizlik oranında artış meydana gelmiş, düşen üretime bağlı olarak şirketler ard arda iflas etmeye başlamış ve ülkenin rekabet gücü zayıflamıştır. Bu olumsuz etkiler kendini 2008 Küresel Krizi'nde daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Tablo 2.9.'u incelediğimizde 2000-2010 yılları arasında işsizlikte hemen hemen sürekli bir artış trendi görmekteyiz.

Türkiye'nin enerji temininde dışarıya bağımlı olması ve sanayi üretiminin büyük çoğunluğunun ithal enerjiyle yapılması ülkeyi işsizliğe sürükleyen önemli nedenler arasındadır. Dolayısıyla ülkedeki üretim ve istihdam durumu enerji fiyatlarındaki değişmelerle doğrudan bağlantılıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE ORTAYA ÇIKAN KENT EKONOMİLERİ İÇİNDE DENİZLİ EKONOMİSİ VE TARİHİ SÜREÇ İÇİNDEKİ GELİŞİMİ

3.1. Genel Olarak Denizli ve Ekonomik Yapısı

Denizli, 950.557 nüfusu ile Türkiye'nin; nüfusta 21, sosyo-ekonomik gelişmişlikte 10, ihracatta 8 ve vergi gelirlerinde 14. büyüklükteki ilidir. Nüfusun %55'inin il merkezinde yaşadığı Denizli'de ilçe merkezleri nüfusun %15'ini, köy ve beldeler ise %30'unu kapsamaktadır (TÜİK, 2012).

Denizli ekonomisi içinde sanayi, tekstil, madencilik, tarım ve turizm sektörleri önemli yer tutmaktadır. Denizli'de faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunluğu aile işletmesi şeklinde kurulmuştur ve geneli küçük ve orta ölçekli şirketlerdir. Yüksek verimli topraklara sahip olan Denizli'de buğday, tütün, pamuk, mısır ve meyve (özellikle kiraz, üzüm, elma) yetiştirilen başlıca ürünlerdir. Ayrıca bağcılık da ilde oldukça gelişmiştir.

Denizli'de dokuma sanayi sektöründe hammaddenin etkisi büyük ölçüde hissedilmekte, Denizli ve yakın çevresinde üretilen pamuk, çırçır fabrikalarında işlenirken, Denizli'de kurulan iplik fabrikalarının ürettiği iplik de dokuma tesislerinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Öte yandan, taşa, toprağa dayalı sanayi sektöründe de Denizli ve yakın çevresinde bol miktarda bulunan mermer ve traverten yatakları bu sanayi kolunun gelişmesinde rol oynamıştır. Denizli sanayisi geliştikçe, artan talebe bağlı olarak pamuk, pamuk ipliği, kereste vb. hammaddeler yalnızca çevreden değil, Türkiye'nin diğer bölgelerinden hatta yurt dışından da temin edilmeye başlamıştır. Sanayinin gelişmesi, alt yapı donanımlarını ve diğer sanayi kolları ile yakın ilişkileri de doğurmuştur. Örneğin Denizli'de kurulan bakır sanayi tesisi, bu bölgede bakır elektrik

kablosu üreten başka sanayi tesislerinin kurulmasına da neden olmuştur. Yine ilde tarihi bir geçmişi olan haddecilik ileriki yıllarda, hadde ürünlerini işleyen metal eşya sektörünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Dokuma, giyim eşyası ve deri gibi sektörlerin de böyle uzun yıllara dayanan bir geçmişi bulunmaktaydı. Bu alanlarda sermaye biriktirenler, yatırımlarını talebin olduğu veya olma ihtimalinin bulunduğu başka sektörlerle de kaydırabilmiş, bu da çeşitlenmeyi yaratmıştır (Karaçam, 2006: 131).

Çeşitlenme başta tekstil ve konfeksiyon sektörü olmak üzere diğer alanlarda da gelişmelere neden olmaya başlamıştır.

Denizli’de Tekstil ve Konfeksiyon Sektörleri: Tekstil sanayi, yüksek istihdam hacmi ve yarattığı katma değer bakımından ilin önde gelen sektörü konumundadır. Denizli’de dokumacılık üzerine yüzyıllardır gelişen ticari etkinliklerin sonucunda elde edilen birikimler, devlet teşvikleriyle desteklenmiş ve günümüzdeki Denizli sanayinin temeli atılmıştır (Gözükaya; Akaydın, 2010: 253)

Tekstil ve konfeksiyon üretiminin büyük bir çoğunluğu ihraç edilmektedir. İhracatta ilk sırada havlu ve bornoz gelmekte; onu nevresim takip etmektedir.

Denizli yöresinde 1950’li yıllarda dokumacılık ev ve atölye tipi boyutta idi. Fakat zaman içinde girişimcilik ve modern teknolojiyle beraber büyük sanayi tesisleri kurulmuştur ve bu tesisler yıllardır kendini geliştirerek varlığını devam ettirmektedir.

Denizli’de Madencilik Sektörü: Denizli jeolojik yapısı itibariyle yeraltı kaynakları açısından zengin bir ildir. Yeraltı kaynakları ilde basit ve geleneksel yöntemlerle işlenmektedir. Denizli’nin kalite ve miktar yönünden önem arz eden yeraltı kaynakları sayesinde madencilik sektörü, geleceği parlak bir görünüm çizmektedir.

Türkiye’de maden sanayinin itici gücü haline gelen mermer, Denizli’de büyük bir yatırım kaynağı haline gelmiştir. İlde maden üretiminde mermer ve traverten başta gelmektedir. Bunların dışında bulunan ve işlenen başlıca madenler ise krom, manyezit, kuvarsit, demir, kurşun, çinko ve manganezdır.

Denizli’de Tarım Sektörü: Verimli bir toprak yapısına sahip olan Denizli’nin %31’i tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. İlde sebze sahaları ve bağ alanlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Buğday, arpa, ceviz, mısır, nohut, tütün, afyon, incir, pancar ve üzüm en çok yetiştirilen tarım ürünleridir. Şarapçılık yaygındır.

Denizli’de Hayvancılık Sektörü: Hayvancılık, Denizli’de hızla gelişmekte olan sektörlerden biridir. İlde bu alanda birçok büyük ve modern tesisler bulunmaktadır.

Sığır keçisi, manda ve koyun en çok yetiştirilen hayvanlardır. Tavukçuluk ve arıcılık da yaygındır.

Denizli’de Turizm Sektörü: Denizli, tarihi mekanlarıyla, doğal güzellikleriyle de ekonomisine katkı sağlayan illerden biridir. Özellikle Pamukkale, Hierapolis, Leodikeia gibi dünyaca ün kazanmış güzelliklerin varlığı Denizli iline değer katmaktadır.

Denizli, kaplıca ve ılıcalarıyla da yılın her mevsimi turizm potansiyeli bulunan önemli bir ildir. Sağlık turizmine hizmet veren bu yerler, hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgisini büyük ölçüde çekmektedir.

3.2. Denizli Ekonomisi ve Tarihi Süreç İçindeki Gelişimi

Denizli, Anadolu’da ilk gelişmekte olan iller arasında yer almaktadır. Özellikle 1980’li yıllarda gösterdiği gelişme atağı, Türkiye adına umut vaat eden bir nitelik taşımaktadır. Denizli sanayisinin temeli, günümüzden en az 2000 yıl kadar öncesine giden antik çağa dayanmaktadır. Antik çağda Anadolu’da ileri gelen merkezlerden biri olan Leodikeia’da dokumacılık, boyacılık, keçecilik başlıca faaliyet alanları idi. Bu, küçük el tezgahlarında sürdürülen faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda basit ev tipi üretim tarzının egemen olduğu söylenebilmektedir. Dokumacılık ve buna bağlı sanatlar, Denizli yöresinde Osmanlı döneminde de önemini kaybetmeden devam etmiştir. Denizli tezgahlarında dokunan çeşitli bölgelere de satılmaktaydı. Denizli’de

sanayileşmenin ve tekstil sektörünün asıl gelişiminin ise Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında başlamış olup ilin tarihi süreç içindeki gelişimini beş döneme ayırarak incelemeye çalışacağız.

3.2.1. 1930–1950 Yılları Arasında Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler

Türkiye’de 1923 yılından itibaren 1930’a kadar koruyucu ve özendirici tedbirler alınarak özel girişimciliğe dayanan bir sanayi politikası izlenmiştir. Fakat 1929 Dünya ekonomik bunalımı, sermaye yetersizliği, teknolojik seviye düşüklüğü, girişimci yokluğu, kalifiye eleman yetersizliği v.b. nedenlerden dolayı bu politikalar başarısızlığa uğramıştır. Gerek özel kuruluşların başarısızlığı, gerekse kamu iktisadi teşekküllerin o dönemde sağlayacağı yararları göz önünde tutarak 1930’lu yılların başında sanayileşmeyi devlet eliyle gerçekleştirme çabaları başlamıştır. Bu çabaların sonucu olarak 1931 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmaya başlanmış ve bu plan 1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Söz konusu planın gerçekleştirilmesi amacıyla 1933 yılında Sümerbank ve Etibank kurulmuştur. Ayrıca yine bu plan çerçevesinde devlet dokuz farklı sanayi kolunda yirmiye yakın sanayi tesisi kurmuştur. Ancak sözü edilen yirmiye yakın fabrikanın hiçbirisi Denizli’de kurulmamıştır. Daha sonra 1938 yılında ikinci sanayi planı hazırlanmışsa da İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya konulamamıştır (Mutluer, 1995: 26).

1924 İzmir İktisat Kongresinde Ulu Önder Atatürk’ün işareti üzerine Türkiye’nin ilk anonim şirketi olan “Şemsi Terakki Debağat” kurulmuş, birlikte çalışmanın ilk örneği Denizli’de verilmiştir. Denizli 1950’li yıllara kadar mevcutlarını korumuş, o günlerin olanakları dahilinde fazla büyümemiştir. Ancak yine de o dönemde bankacılık Denizli’de yeşermeye başlamıştır. Türkiye Halk Bankası Genel Müdürlüğü kurulmuş, bu bankanın ilk şubesi de 1938’de Denizli’de açılmıştır. Bunun kesinlikle bir tesadüf olmadığı önemi gerçektir. 1940’lı yılların sonunda 20.000 nüfuslu Denizli’de Sümerbank iplik ve bez fabrikası kurulmuştur (Denizli Ticaret Odası Ekonomik Yönü İle Denizli, 2000: 15).

1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu bünyesinde ülkemizde uygun görülen işletmelere karşılıksız arazi verilecek, kazanç ve gümrük vergilerinde kolaylık sağlanacak, yatırım yapılmasına teşvik edilecekti. Ancak birçok özel girişimin yeterli sermayeye sahip olmaması, mali ve teknik bilgide yetersiz olması, uluslararası işlerde deneyimsiz olması sebebiyle bu kanundan yeterince yararlanılamadı. Denizli’de bu kanundan on dört kuruluş yararlanabildi. Bu kanun on beş yıl yürürlükte kalmıştır ve sonrasında özel girişimler için yapılan teşviklere devletçilik ilkesinin yürürlük alanı genişletilerek devam edilmeye çalışılmıştır.

1929 dünya iktisadi bunalımına kadar, Denizli sanayinin yapısını, tarıma dayalı sanayi kolları ve geleneksel el dokumacılığı oluşturmaktaydı. 1930–1933 yıllarında planlı ekonomiye geçilme çalışmaları başlamış, 1933 yılında da ithal ikameci sisteme geçilmişti. Bu sistem sonucunda el dokumacılığı canlanırken, tarım ve hayvancılığa dayalı ve diğer sanayi kollarında henüz değişiklik olmamıştı (Kodal, 1996: 131).

1930-1940 döneminde ülke II. Dünya Savaşı tehlikesi doğrultusunda bütçesinin büyük bir kısmını askeri harcamalara ayırdı. Denizli’de ve birçok ilde savaşa girme korkusuyla istihdam ve üretimde önemli azalmalar meydana geldi.

1942 yılında savaş ekonomisinde meşru olmayan yollardan elde edilen kazançları engellemek amacıyla “Varlık Vergisi” alınmaya başlandı. Bu, Denizli ilinin ticaret potansiyelinin oldukça üzerindeydi. Bütçe açıkları, enflasyon gibi olumsuzlukların da etkisiyle Denizli’de birçok firma iflas etti. Söz konusu istenmeyen gelişmeler sonucunda ilin ekonomisinin gelişiminde duraklama yaşanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Denizli sanayisi daha çok tarıma ve dokumaya dayalıydı. Bu dönem, aynı zamanda ev tipi üretimden atölye tipi üretime geçiş sürecidir. Ancak, savaş yıllarının etkisiyle ilde sanayi henüz yeterince gelişmemiştir.

Bu yıllarda Denizli’de tarım da tıpkı dokumacılık gibi ilkel yollarla yapılıyordu ve geliştirilmeye çalışılıyordu. Zamanla insan gücünün yerini makineler aldı ve modern tarıma ayak uydurulmaya başlandı.

1925'te Türkiye genelinde aşar vergisinin kaldırılması, köylüye toprak dağıtılması, Ziraat Bankasının çiftçiye kredi sağlaması, faizi düşürmesi, tohum ıslah istasyonları, numune çiftliklerinin açılması, traktör kullanımının teşvik edilmesi, ucuz alet ve makine dağıtılması Denizli'yi de olumlu etkilemiştir. Denizli'deki bazı çiftlikler istimlâk edilerek mülkiyete açıldı. Denizli merkeze de 1926'da Sanat Ocağı kuruldu. Halkı bilgilendirmek için kurslar verildi, traktör kullanımı eğitimi sağlandı. Tarım alanında hem teorik hem de pratik bilgiler verildi. Saban ve pulluk döktürüldü. Makine aksamı, traktör, otomobil gibi araçların kullanımı ve tamiri konusunda halka bilgiler verildi (Kodal, 1996: 141).

1933 yılına gelindiğinde planlı ekonomiye geçilmesiyle ekilebilir arazi miktarı arttırılmaya başlandı. Tarım alanlarının çoğalmasıyla birlikte ilde şeker pancarı, yer fıstığı, susam, afyon gibi yeni ürünlerin de üretimine başlandı.

Ancak yine de çevre illere göre tarım potansiyeli düşük olduğu için, Denizli'de 1930'ların ikinci yarısında tarım dışı alanlara ağırlık verildi. Bu yıllarda sanayi, dokumacılığa bağlı olarak gelişmeye başladı.

Hayvancılık, Denizli'de Osmanlı'nın son ve cumhuriyetin ilk yıllarında mera hayvancılığı şeklinde yapılıyordu. Koyun, kıl keçisi ve kümes hayvanları en çok yetiştirilen hayvanlardı. Bunların dışında arıcılık da yaygındı. Ancak bu dönemde besleme yetersiz ve ırk çeşitliliği azdı. 1930'lu yıllarda ırkların değerini ve ekonomik verimliliğini arttırmak için çalışmalar yapıldı. Kontrol, aşılama gibi sağlık kontrolleri hız kazanmaya başladı.

Söz konusu dönemde madencilik de kendini gösteren geçim kaynaklarından biriydi. 1930'lu yıllarda malta taşı, kükürt, krom, kömür, zımpara taşı, mermer, bakır ve manganez üretimi en yaygın olan madenlerdi. İlkel yollarla çıkartılan madenler Denizli sanayisinde kullanıldığı gibi il dışına da sevk edilmekteydi. Denizli'de madencilikte çalışan işçi sayısı sürekli olarak artış göstermiştir.

3.2.2. 1950–1960 Yılları Arasında Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler

1950 yılı sonrasında Türkiye’de devletçilik ilkesinin etkileri azalmış ve özel girişime önem verilmeye başlanmıştır. Denizli ve diğer birçok ilde işletmeler devlet tekeline çıkarılmaya çalışılmış ancak işletmelerin yeterli sermaye birikimi bulunmadığından bu girişim başarılı olamamıştır.

Bu dönemde Denizli’de dokumacılık alanında önemli bir gelişme 1953’te Sümerbank Bez Fabrikası’nın açılmasıydı. İlin dokumacılık potansiyeli gelişmiş olmakla beraber el dokumacılığı fabrika dokumacılığıyla rekabet edemez hale gelerek sektöre uğramıştı. 1950–1960 arasında Denizli’de 1’i çırçır, 2’si gıda, 1’i dokuma, 1’i makine parçası ve Sümerbank Bez Fabrikasıyla birlikte 6 fabrika işletmeye açıldı. 1950-1960 yılları Türkiye için büyük atılımların yapıldığı yıllar olmasına rağmen, Denizli için bir geçiş dönemi olma özelliği taşımaktaydı. Mevcut zihni ve teknolojik yapının birden bire değişmesi mümkün olmadığı için, eski ev tipi üretimi bırakmadığı gibi, tam anlamıyla bir modern sanayi kurulması da henüz bu yıllarda gerçekleşmedi (Karaçam, 2006: 138).

1950’li yılların ortalarında, özellikle 1957’den sonra dış kredi olanaklarının kesilmesi, Türkiye’nin en önemli ihraç kalemi olan hammadde fiyatlarının dünya ölçeğinde düşmesi v.b. sebeplerle iktisadi sıkıntılar yaşanmaya başlandı. Bu sıkıntıların yaşanmasının nedenleri arasında yatırımların iyi düzenlenmiş bir plan dâhilinde yapılmaması görülüyordu. Demokrat Parti gerek Sovyetler Birliği’nden kredi sağlamak, gerekse makro ekonomik plan yapma çalışmalarına girdiyse de, bu çalışmalar 27 Mayıs askeri darbesi ile kesildi. Askeri yönetim, planlı ekonomiye geçiş amacıyla 30.09.1960 tarih ve 91 sayılı kanunla Devlet Planlama Teşkilatı’nı kurdu. Beşer yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmış, ekonomik gelişme bu planlara bağlanmıştı. Planlı ekonomiye geçişle birlikte, hem 1950–1960 yılları arasında yapılan yol, su, elektrik gibi alt yapı yatırımlarının çoğunun tamamlanması, hem de bundan sonraki yatırımların plana bağlanması ile ekonomik bir canlanma yaşandı (Karaçam, 2006: 138-139).

ABD, II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye dahil 16 ülke için ekonomik kalkınmayı destekleyici bir yardım paketi hazırladı. Marshall Planı olarak adlandırılan karar 1948-1951 yılları arasında yürürlükte kalmıştır.

Bu dönemde Marshall Planı çerçevesinde para transferinin de olmasıyla tarımın modernleşmesi, karayolları, çimento ve şeker sanayinde önemli yatırımlar olmuş ve dolayısıyla sanayi belli ölçüde de olsa gelişmiştir. Özellikle dokuma, çimento, şeker, demir ve çelik üretimlerinde önemli artışlar olmuştur.

1950-1960 yılları arasında elektriğin daha çok gelmesiyle Denizli’de enerji kullanımını öğrenildi, küçük sanayide gelişmeler meydana geldi. Ayrıca bu dönemde Denizli Hükümet Konağı, hastane ve okulları kendi olanaklarıyla yapar hale geldi.

1950’li yıllarda alınan zirai tedbirler sayesinde tüm ülkede olduğu gibi Denizli’de de ekili alan miktarında artış oldu. Özellikle 1955 yılından sonra tarımda çalışan insan sayısında sürekli bir artış yaşandı.

1950’li yıllarda Denizli’de hayvancılıkta kısa süreli bir duraklama görülmüştür. Bunun sebebi 1950’lerden sonra özellikle pamuk ekiminin getirdiği kazancın yüksekliği nedeniyle tarımsal üretime ağırlık verilmesi ile meralar ve otlakların tarlaya dönüştürülmesidir. Buna bağlı olarak hayvansal üretime dayanan deri ve kösele imalat sanayinde de gerileme söz konusu olmuştur. Bu durum, gerek tarım topraklarından azami derecede yararlanmayı amaçlayan dönemin iktidarının tarım politikasıyla, gerekse dünya ölçeğinde yaşanan tarım ürünlerindeki fiyat artışlarıyla ilgili olmalıdır (Karaçam, 2006: 86).

3.2.3. 1960 Yılı Planlı Kalkınma Dönemi Sonrası 1980’e Kadar Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler

27 Mayıs 1960’ta dönemin hükümetinin askeri bir hareketle değişmesi sonucu, 1950–1960 döneminde özellikle son yıllarda baş gösteren ekonomik çöküntü de göz

önüne alınarak ekonominin planlı bir şekilde yürütülmesi gündeme gelmiş ve Eylül 1960'ta 91 sayılı yasa ile Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulmasının ardından 9 Temmuz 1961'de halkoyu ile benimsenen anayasanın ekonomik ve toplumsal gelişmenin ilkeleri bölümünde de planlamaya yer verilmiştir. Böylece beşer yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanarak ekonomik gelişme ve toplumsal kalkınma bu planlara bağlanmıştır (Batmaz, 2001: 79).

Türkiye'de 1960'lı yılların başında uygulamaya konulan beşer yıllık kalkınma planlarıyla desteklenen sanayi sektörünün gelişimi ülke bütününde bazı mekansal değişmelere yol açmıştır. Bir taraftan daha çok ülkenin batı kesiminde yer alan ve başta İstanbul olmak üzere Bursa ve İzmir gibi illerde odaklaşan sanayi faaliyetleri gelişmelerini hızla sürdürürken diğer taraftan da farklı bölgelerimizde bazı yeni sanayi merkezleri ortaya çıkmaya başlamıştır .(Ankara, G. Antep, Adana, Maraş v.b.). Ege Bölgesindeki İzmir, Manisa sanayi bölgesi bir tarafa bırakılırsa, bölgenin iç kesiminde sanayi açısından hızla gelişen yörede 1970'lerden sonra bir sanayi merkezi haline gelen kent olarak Denizli dikkat çekmektedir (Bayrak, Göncüoğlu, 2001: 117).

DPT'nin hazırlamış olduğu kalkınma planlarının dört ortak özelliği bulunmaktadır. Bunlar;

- 1- Üretim yapısını veri almaları,
- 2- Ekonominin her yıl belli bir hızda büyümesini temel amaç edinmeleri,
- 3- Sanayileşmeye öncelik vermeleri,
- 4- Belli bir uzun dönem stratejisinin parçaları olmalarıdır. Diğer taraftan bu planların temel niteliğinin kamu kuruluşları için emredici, özel kesim için ise yol gösterici, yani yönlendirici ve teşvik edici olduğu gözlenmektedir (Mutluer, 1995: 30).

1963–2000 yılları arasında uygulanan Kalkınma Planları ve bu planlı dönemin Denizli ekonomisine yansımaları şu şekilde olmuştur:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): 1963 yılında hazırlanan ilk kalkınma planında ülkede sanayileşmeye verilen destek arttırılarak %7'lik bir büyüme hızı hedeflenmiştir. Ulaşılan değer ise yüze %6,6 olmuştur.

1963–1967 yılları arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde Denizli'de özel sektör gelişme göstermiş, 7 yeni sanayi kuruluşu faaliyete başlamıştı. Bunlardan 1'i çırçır, 1'i gıda, 1'i deri işleme, 2'si dokuma ve boya, 2'si kiremit fabrikasıdır. Atölye tipi üretimden fabrika tipi üretime geçilmesi bu dönemde hız kazanmış, 1970'lerden sonra gelişen sanayinin temelleri de bu dönemde atılmıştı. Özellikle inşaat sektörünün gelişmesine bağlı olarak tuğla ve kiremit sanayi gelişme gösterdi. İnşaat sektöründe görülen gelişme ise Denizli'nin artık büyük bir köy olmaktan çıktığının ve şehirleşmeye doğru yöneldiğinin bir göstergesiydi (Karaçam, 2006: 139).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hedeflerine yaklaşmış olması İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için beklentilerin yüksek olmasına neden olmuştur. Bu planda, daha çok özel sektör yatırımlarının teşviklerle hızlanması öngörüldü. Tarımdan ziyade sanayinin gelişmesine öncelik verildi.

Bu dönemde Denizli'de şirketler çeşitlilik kazandı, sanayi tesislerinde artışlar oldu. Plastik eşya, metal ve orman ürünleri alanında ilk tesisler bu plan kapsamında oluştu. Ayrıca dokumacılık alanında kurulan tesisler de artmaya devam etti.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): Bu planda sektörel bazda yeniden yapılanmaya gidilerek sanayi sektöründe asıl gelişmenin ara ve yatırım malları üreten sanayi kollarında olması kararlaştırılmıştır (Batmaz, 2001: 81).

Ayrıca bu plan döneminde, ilk iki plandan farklı olarak gerek teknoloji, gerekse sanayide öncelikler konusuna açıklık getirilmiş; üretimde kalite ve maliyet yönünden dış rekabete imkan verecek en ileri teknolojilerin kullanılması esas alınmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, Denizli'deki sanayi faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren en önemli husus, ülke bütününde oluşturulan kalkınmada öncelikli iller kapsamına 1973 yılında Denizli'nin de alınmasıdır. Bu planda, ülkenin sanayileşmeye olan gereksinimi göz önünde tutularak sanayinin yurt genelinde desantralizasyonu öngörülmüş, bu amaçla bazı özel politikaların devreye sokularak kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesi düşünülmüştür. Söz konusu politikaların yaşama geçirilmesi amacıyla, iller gelişmişlik durumlarına göre sıralanarak geri kalmış illerin sanayi faaliyetlerinin yönlendirilmesi projeleri üzerinde durulmuştur. Projeler, DPT bünyesindeki Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Denizli'nin 1973 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla yatırımlar arttırılmış; özellikle sanayi sektörüne kaydırılmıştır. Böylece Denizli'de sanayinin gelişmesi ve çeşitlenmesi bu dönemde hızlanmıştır. Bu durumun oluşmasında 1970'lerde başlayan ve bu dönemde de devam eden çok ortaklı şirketler ve işçi şirketleri gibi yatırımların oluşması da etkili olmuştur (Mutluer, 1995: 33-34).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1984): Bu plan doğrultusunda ülkedeki büyük ölçekli yatırımların kamu kesimince yapılması, küçük ölçekli yatırımların ise teşviklerle desteklenerek özel girişimlerce yapılması öngörüldü.

Ancak istenen hedeflere ülkenin o dönemde yaşadığı sosyo-ekonomik bunalım yüzünden ulaşamadı.

Denizli'de gıda, kağıt ve orman ürünlerinin üretilmesiyle de beraber sanayileşme hızı aynı düzeyde devam etti.

Denizli ilinde ekonomik faaliyetlerin başında hiç şüphesiz tarım gelmekte, nüfusun büyük bir kısmı geçimini tarımdan sağlamaktaydı. Özellikle Denizli'nin 1963 yılında "Pilot Bölge" kabul edilmesi ve kontrollü tarımsal kalkınma kredisinin uygulanması sonucunda üretim, araç ve yeteneklerinin arttırılması, tarım alanında yenilik ve gelişmeye neden olmuştur (Karaçam, 2006: 46-47).

Hayvancılık alanında Denizli’de 1960’lardan itibaren hayvan ıslah çalışmaları hız kazanmaya başladı. Bulaşıcı hastalıkları önlemek ve türlerin devamını sağlamak amacıyla sağlık kontrolleri sıklaştırıldı. Ayrıca süt inekçiliği için suni tohumlama istasyonları açıldı.

1960’lı yıllardan itibaren hayvancılık geçmiş yıllara göre çok daha bilinçli yapılmaya başlandı. 1970’le gelindiğinde ise hayvancılıktan elde edilen gelirde hızlı artışlar görülmeye başlandı.

Söz konusu dönemde madencilik alanında ise şu gelişmeler yaşandı: Krom, sodyum, sülfat, linyit gibi maden rezervleri işlenmeye başlandı. Ayrıca kil, alçı taşı, traverten gibi madenlerin de gelişen inşaat sektöründe kullanımı artış gösterdi.

3.2.4. 1980 – 2000 Yılları Arasında Denizli Ekonomisindeki Gelişmeler

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-2000): Planda öngörülen temel hedefler verimliliğin geliştirilmesi, sağlanan teşviklerle sanayi üretiminin artırılması, ihracat artışının sağlanması olarak belirlendi. Bu dönemde Türkiye dışa açılmacı bir politika izlemeye başlamıştı.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında sağlanan teşviklerle Denizli sanayisi çok hızlı ve büyük bir gelişme göstermiştir. Özellikle dokuma sanayisindeki tesis sayısı artışı ilin bu alanda ülkedeki en başarılı yerleşim yeri olmasını sağlamıştır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): İstikrarlı ve dengeli bir kalkınmanın gerekliliğine önem verildi. Bu sebeple kamu kesimi yatırımlarının kalkınmada öncelikli bölgelere kaydırılması sağlandı. Dış ticarete ayrılan kaynaklar artmaya devam etti.

Bu plan kapsamında Denizli’de en çok giyim, dokuma, deri ve metal eşya alanında gelişme yaşanmıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Türkiye'yi 21. yüzyıla taşıyacak bu plan, küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak çağı yakalamayı ve ülkemizin gelişmiş dünya ülkeleri arasında seçkin yerini almasını hedeflemiştir. Bu amaçla, özgür ve demokratik bir ortamın sağlanmasına, bireyin ön plana çıkarılmasına, sürdürülebilir hızlı bir büyümenin gerçekleştirilmesine, toplumun yaşam seviyesinin yükseltilmesine ve gelir dağılımının iyileştirilmesine, üretken istihdamın arttırılmasına, sanayileşmenin hızlandırılmasına, teknolojiye atılım yapılmasına, dünya refahından daha yüksek pay alabilmek için eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve toplumun tüm bireylerine yeteneklerine uygun bir eğitim verilmesine, kültürel gelişmenin sağlanmasına, toplumun tümünün sosyal güvenlik ve temel sağlık hizmetlerine kavuşturulmasına ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin arttırılmasına, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmaları temel amaç olarak hedeflemiştir (Batmaz, 2001: 82-83).

Konulan hedefler doğrultusunda kısmi bir başarı sağlanmış, ancak bazı tedbirler yeteri kadar destek bulunamadığı için tam anlamıyla uygulanamamıştır. Kuşkusuz elde edilen başarısızlığın en önemli sebeplerinden biri de dünyada 1997 yılı ortalarında başlayan ve 1998'de etkisini daha çok gösteren finansal krizdir. Yaşanan finansal kriz ihracata dayalı sanayilere büyük bir vurgun yapmıştır. Potansiyel ihracatın ise sadece yarısı yapılabilmektedir.

Reel sektörün fazlaca etkilendiği finansal krizde Denizli'de özellikle tekstil alanında yatırım faaliyetleri azalma göstermiştir ancak il ekonomisi genel olarak çok ağır bir daralma yaşamamıştır.

Ülkemizin 1980'lerden itibaren izlediği dışa açılımcı politikayla doğrultulu olarak Denizli ekonomisinin daha çok ihracata dayalı hale gelmesiyle Denizli'de özel sektör gerçek bir atak yapmıştır.

İlde 1980 sonrasında dokuma sanayindeki teşviklere bağlı olarak, dokuma sektörünün tesis sayısında belirgin şekilde artışlar görülmüştür. Gerçekten 1980 yılına kadar kurulan dokuma ve konfeksiyon tesislerinin sayısı 6 olmasına ve bunların

konfeksiyon üretimine yeni başlamış olmalarına karşılık, 1980 yılından sonra kurulan tesis sayısı 22'ye ulaşmıştır (Mutluer, 1995: 97).

1980'lerden itibaren dokuma ve konfeksiyon ilin birincil sektörü haline gelmiştir. Aynı dönemde bu sektörde istihdam ve üretim önemli ölçüde artmıştır.

1997 yılı itibariyle ise Denizli Sanayi Odası'na (DSO) kayıtlı kuruluşların ağırlıklı sıralamasında yine bu sektördeki işletmeler %55'lik bir oranla birinci sırada gelirken, bu sektörden sonra gelen diğer sektörler ise önem sırasına göre; elektrik-elektronik, kablo ve döküm, haddecilik, gıda, lastik, mutfak gerekçeleri, deri, kösele ve kimya sanayi olarak sıralanmaktadır (Batmaz, 2010b: 43).

Denizli ekonomisi, 1993 cari fiyatları ile 2.663 olan GSYİH rakamlarını 1997 yılında 2.972 dolara yükseltmiş olup tüm iller arasındaki gelişmişlik sıralamasında yükselerek 16. sırada yer almıştır. Denizli yine bu dönemde, ilde faaliyet gösteren şirketlerin her yıl 500 büyük firma arasına artan oranda girişiyle de ön plana çıkmıştır. Belli başlı 160 tekstil sanayi ve 140 civarında metal sanayi tesisinin bulunduğu Denizli'de Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu içinde 1992 yılında 4'ü tekstil olmak üzere 7 adet, 1993 yılında 6'sı tekstil olmak üzere 9 adet firma yer alırken, 1994 yılında ise 9'u tekstil alanında olmak üzere 14 firma yer almıştır. 1994 yılındaki artışın 5'ni tekstil firmaları meydana getirmiştir. Bu gelişme, Denizli'de bu yıllarda gözlenen tekstil ağırlıklı hızlı ve belirgin sanayileşme hareketinin önemli ekonomik göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir (Batmaz, 2010b: 42-43).

Ancak 1997-1998 yıllarında söz konusu firmaların bazıları Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu içindeki yerini koruyamamışlardır. Bunun sebebi ise, dünyada 1997 yılı ortalarında başlayan finansal krizin 1998 yılında yayılarak hemen hemen tüm ülkelerde reel sektörleri etkilemiş olmasıdır. Söz konusu kriz, yapısı itibariyle öncelikli olarak ihracata dayalı sanayileri etkilemiştir. Bu yıllarda Denizli'nin lokomotif sektörlerinden biri olan tekstil sanayi global krizden büyük ölçüde etkilenmediği görüntüsü çizse de etkilenmiş olup bu dönemde ülke genelinde olduğu gibi, Denizli genelinde de fazla bir yatırım faaliyeti olmayıp bunun yerine küçülen ve daralan

faaliyetler göze çarpmaktadır. Ayrıca Denizli ekonomisinde bu dönemde (1991-1999) meydana gelen değişim ilin ihracat ve ithalatına da yansımış olup bu durum Tablo 3.1.'de açıkça görülmektedir (Batmaz, 2010b: 43).

Tablo 3. 1. Denizli İhracat Rakamları (1991-1999)

Yıllar	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat (bin \$)	140.0	154.9	174.8	262.2	332.8	341.0	443.3	451.6	343.6

Kaynak: Batmaz, 2010b: 43

Tablo 3.1. 'de görüldüğü gibi 1991 yılından itibaren 1997 yılına kadar ihracat rakamları sürekli olarak artış gösterirken 1997'de bir duraklama dönemi başlamıştır ve 1998 yılında ihracattaki artış cüzi miktarda (yaklaşık 8 milyon dolar) bir artış gösterebilmiştir. Kriz, etkisini esas itibariyle 1999 yılında göstermiş olup yaklaşık 110 milyon dolarlık bir ihracat düşüşü yaşanmıştır. İhracattaki düşüş tüm sektörleri olumsuz yönde etkileyerek ildeki işsizliğin de artmasına neden olmuştur.

Tablo 3.2. 1980-2000 yılları arasında Denizli'de ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam oranlarını göstermektedir.

Tablo 3. 2. 1980-2000 Yılları Arasında Denizli'de Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Oranı (%)

Sayım Yılı	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet	Diğer
1980	62.2	13.4	4.2	19.8	0.5
1985	61.9	12.9	3.9	21.0	0.3
1990	58.5	14.2	4.5	22.7	0.1
2000	53.5	19.0	3.9	23.6	0.0

Kaynak:DEİ, 2000: 53

Tablo 3.2.'yi incelediğimizde istihdamın 1980'lerden itibaren tarım ve inşaat sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne kaymaya başladığını söyleyebiliriz. 1980 yılında çalışan nüfusun %62,2'si tarım sektöründeyken, izleyen sayımlarda bu oran %61,9, %58,5 ve 2000'de %53,5' e kadar gerilemiştir. Mevcut dönemde sanayi

sektöründe çalışan sayısı %13,4'ten %19' a yükselmiştir. Hizmet sektöründe ise bu oran %19,8'den %23,6'ya yükselmiştir.

3.2.5. 2000 Yılı Sonrası Dünya Ekonomisinde Yaşanan Son Gelişmelerin Yerel Bazda Denizli Ekonomisine Yansımaları

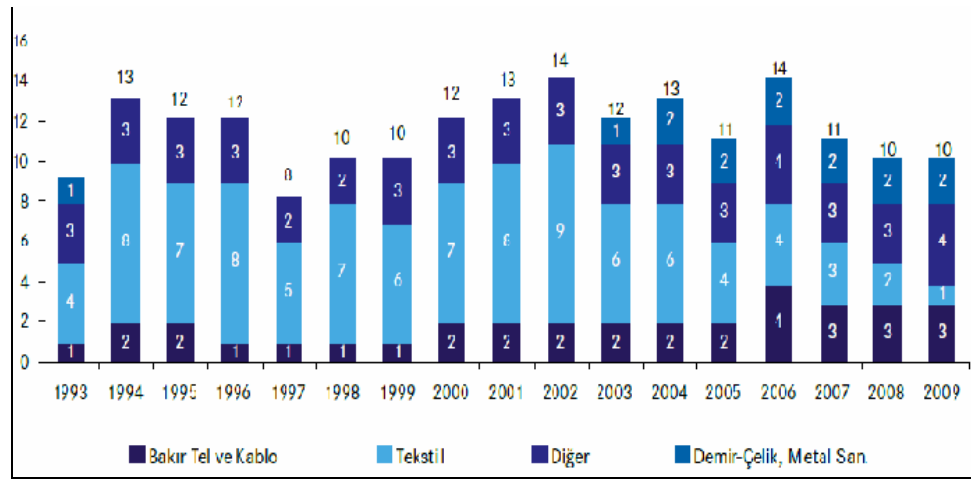
Türkiye'de 19 Şubat 2001'de patlak veren siyasi krizle birlikte ekonomik kriz derinleşmiş, bütün ekonomik dengeler alt üst olmuş, buna karşılık gerekli önlemler mevcut ekonomik koşullara uygun olmaksızın aceleyle alınmış kararlar olmuştur. Bu kararların alınmasıyla IMF'nin de baskısıyla aniden serbestçe dalgalanan kur sistemine geçilmiş, güvensizlik ortamının da etkisi ile Türk Lirası yabancı paralar karşısında gereksiz yere değer kaybına uğramıştır. Bu tarihte yapılan (2001) devalüasyonla ve izlenmeye başlanan serbest kur politikası ile Türkiye, aşırı derecede ucuz bir ülke haline gelmiştir. Kur politikaları ve devalüasyonla beklenen ihracat artışı beklentilerin altında gerçekleşmiştir. Çünkü ihraç ürünlerinde kullanılan ithal girdi fiyatlarındaki aşırı artış ihraç ürünlerinin maliyetini yükseltmiş; kur politikasının değişmesinden önce yeterli stokları olan işletmeler üretim ve ihracatlarını belirli seviyede arttırabilmiş, yeterli stoka sahip olmayan işletmeler ise krizin etkisiyle birlikte finansal sıkıntı içine düşerek piyasadan çekilmek zorunda kalmışlardır (Batmaz, 2010b: 43-44).

Benzer sıkıntılar Denizli'deki bazı işletmeleri de vurmuştur. İhracatçı firmalar daha önce yerel firmalardan aldıkları ara malların önemli bir kısmını dışardan ithal etmeye başlamıştır. Bu durum özellikle iplik ve ham bez üreticilerini büyük sıkıntıya sokmuştur. Üretimde meydana gelen azalma istihdamı da olumsuz yönde etkilemiştir. İstihdamda daralma ve sigortalı çalışanların sayısında düşüş meydana gelmiştir.

Denizli'de yeterli derecede stoka sahip olmayan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, kur politikasının değişmesiyle piyasadan çekilmek zorunda kalmışlardır. Ancak yeterli stoka sahip olan işletmeler belirli bir düzeyde ihracata devam edebilmiş ve piyasada kalabilmişlerdir.

Şekil 3.1. Denizli'deki firma sayısının (ISO 500) 1993–2009 yılları arasındaki sektörel dağılımını vermektedir. Özellikle 2002 yılına kadar altın çağını yaşayan tekstil sektörünün devam eden yıllarda büyük bir hızla il ekonomisindeki yerinin azaldığını dikkat çekmektedir. Görüyoruz ki tekstil, 2003 yılına gelindiğinde yerini demir-çelik-metal sanayisine bırakmaya başlamıştır. Bakır tel ve kablo üreten firma sayısının ise 2006'dan itibaren hızla artış gösterdiği açıktır.

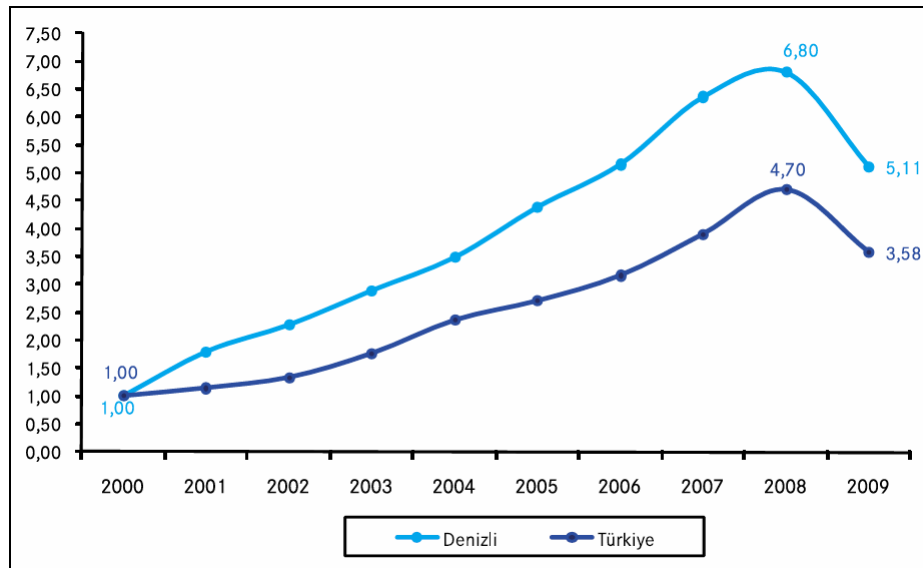
Şekil 3. 1. 1993-2009 Denizli'de Ekonomik Faaliyetlerin Oransal Dağılımı

Kaynak: DSO, 2010: 20

Denizli Ticaret Odası tescilinden geçerek ihracatı yapılan malların gruplara göre dağılımına bakıldığında, tekstil ürünlerinin önceki yıllarda olduğu gibi toplam ihracat içerisindeki payının oldukça yüksek olup bu ürünler %80'lik bir payla birinci sırada yer almaktadır. Ancak, 2001 krizi sonrasında tekstil sektöründe bir duraklama yaşanmasına rağmen, Denizli'de ihracat geliri içerisinde hala en yüksek paya sahip olan sektör olduğu gibi, istihdamda da yine öncü sektör konumunda olduğu bilinmektedir. İlden yapılan ihracatın mal gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir; havlu %45, bornoz %15,01, demir çelik ürünleri %5,08, makine ve teçhizat %4,81, mermer ve traverten %2,48, selüloz %2,3, oto yedek parça %2,2, hazır giyim ve konfeksiyon %2,16, diğer tekstil ürünleri %1,93, nevrresim %1,82'lik bir pay alırken; diğer 150'ye yakın ihracat ürünü ise %1,5'in altında bir paya sahiptir (DTO, 2008: 79).

Bu dönemde tekstilin Denizli ekonomisindeki payının azalmasıyla orantılı olarak, ilin ihracat faaliyetlerinde de oranının azalmakta olduğunu da söylemek mümkündür. Buna karşılık elektronik, demir-çelik ürünlerinin ihracat oranında sürekli bir artış olmuştur. Ancak ildeki tekstil firması sayısının azalmasına rağmen yine de tekstilin ihracattaki payını kaybetmediği dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, sektörde faaliyet gösteren firma sayısı ne kadar azalırsa azalsın, sayılarının çok aşağı düşmeyecek kadar çok olması ve ilde büyük ölçekli, köklü, kendini kanıtlamış tekstil firmalarının varlığıdır. Nihayetinde Denizli'nin geçmişten gelen köklü bir tekstil kenti olmasının etkisi büyüktür.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, 1997 yılında Türkiye'de kendini gösteren kriz Denizli'de de büyük ölçüde hissedilmişti. Krizin etkisi 2000'li yıllarda yine devam etmekte olup Türkiye'de ortaya çıkan 2001 Krizinin de etkisiyle Denizli gerek ihracat gerekse büyüme açısından istenilen performansı gösterememiştir. Bunun nedenleri 2001'de yapılan devalüasyon ve Türkiye genelindeki döviz darboğazı, TL'nin dolar karşısında aşırı değer kaybı ve bireylerin satın alma gücündeki düşüşlerdir. Bu dönemde Denizli'nin durumu Türkiye geneliyle kıyaslandığında iyi durumda olsa da büyük ölçüde etkilenmiş olduğu gerçeğini Şekil 3.2.'de görmek mümkündür.

Şekil 3. 2. 2000-2009 Türkiye ve Denizli İhracatında Büyüme

Kaynak: DSO, 2011: 32

2000 yılı itibariyle Denizli ve Türkiye ihracatlarının “1”e eşitlenmesi ile oluşturulan Şekil 3.2.’de 2000-2008 periyodunda Türkiye’de ihracatın 4,7 kat artarken, Denizli ihracatının 6,8 katına çıkması dikkat çekmektedir. Denizli’nin 2000-2002, 2004-2007 dönemlerinde ülke performansının üzerinde gösterdiği artışın esas nedeni ildeki girişimcilik potansiyelinin dinamik bir geçmişe sahip olmasının yanı sıra girişimcilerin ihracatın önemini diğer bölgelere nazaran daha iyi kavramış olmaları ve üretim faaliyetlerini ihracata yönelik olarak sürdürmek istemeleridir. 2008 ve 2009’da ise ülke genelinde bir yavaşlamanın yaşandığı görülüyor. İhracata yönelik büyüme modelini ilke edinmiş Denizli’nin, 2008 yılındaki küresel krizde ülke ortalamasından daha çok etkilendiği ve 2009’da Türkiye’de rakam 3,58 kata inerken, Denizli’nin 5,11 kata gerilediği görülüyor (DSO, 2011, 31).

2008 yılında patlak veren Mortgage Krizi Türkiye’de %16 oranında bir işsizlik yaratmıştır. Denizli de bu durumdan etkilenmiş ve başta tekstil sektörü olmak üzere tüm sektörlerde istihdam kaybı yaşanmıştır.

Son yıllarda yaşanan gelişmeler karşısında Denizli’nin dış ticaretinde meydana gelen bozulmalar, ilin dış pazara ne kadar bağımlı olduğunu göstermektedir. Diğer

tarafından Denizli ekonomisindeki olumsuz gelişmeler küresel krizden (2008) önce ortaya çıkmaya başlamıştı. Nedeni; 5084 Sayılı Teşvik Yasası kapsamına bu ilin alınmaması ve Denizli'deki yatırımların bir kısmının yasa kapsamına alınan Afyon-Uşak gibi illere kaymasıdır. Teşviklerdeki, dolayısıyla yatırımlardaki azalmanın da doğrudan istihdamı etkilemesiyle 2008 Aralık ayında Denizli'nin istihdamında ilk defa azalma görülmüştür.

Kriz dönemine ilişkin ülke ve Denizli bazında dış ticarete yaşanan gelişmelerin incelenmesinin ardından 2012-2013 yıllarına ilişkin Denizli'de ihracata konu olan ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerin ihracattaki payı ise Tablo 3.3.'te görüldüğü gibidir.

Tablo 3. 3. 2012-2013 Denizli'de İhracata Konu Olan Ekonomik Faaliyetler

	2012	2012	2013	2013	2012-2013
	Bin \$	%Pay	Bin \$	%Pay	Değişim (%) 2012-2013
Tekstil ve Konfeksiyon	1.215.273	44,41	1.406.877	45,66	15,77
Elektrik-Elektronik ve Demir-Demir Dışı Metaller	727.650	26,59	806.391	26,17	10,82
Demir Çelik Ürünleri	390.886	14,28	407.053	13,21	4,14
Madencilik Ürünleri	161.617	5,91	201.355	6,53	24,59
Diğer	241.359	8,82	259.584	8,42	7,55
Toplam	2.759.106		3.081.260		12,59

Kaynak: DSO, 2013: 71.

Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi, tekstil ve konfeksiyon sektörünün Denizli ihracatının neredeyse yarısını gerçekleştirdiğini görüyoruz. Ayrıca bu dönem madencilik sektörü için de parlak bir dönem olmuştur. 2012 yılında ihracattaki payı %5,91 olan Denizli madencilik sektörü, 2013'e gelindiğinde bu oranı %6,53'e yükseltmiştir.

Türkiye toplam ihracatında kayda değer bir artışın ortaya konmadığı 2013 yılında, Denizli toplam ihracatta 2012'ye göre %12,59'luk bir yükselişle önemli bir başarıya imza atmıştır (DSO, 2013:71).

Denizli'de bu dönemde ve daha sonraki yıllarda ithalat ve ihracat rakamlarında yaşanan değişimler Tablo 3.4.'te görüldüğü gibidir.

Tablo 3. 4. Denizli 2002 – 2014 İhracat ve İthalat Rakamları

Yıl	İhracat (\$)	İthalat (\$)
2002	680.541.084	319.343.673
2003	866.082.755	476.041.991
2004	1.196.291.471	489.712.579
2005	1.415.355.255	720.874.990
2006	1.635.422.100	1.012.591.367
2007	2.010.062.526	1.376.425.442
2008	2.196.709.825	1.634.676.424
2009	1.587.499.963	1.146.484.441
2010	2.126.641.419	1.730.895.095
2011	2.639.015.626	2.262.584.448
2012	2.622.583.002	2.262.294.654
2013	2.895.387.104	2.350.059.549
2014	2.152.535.040	1.738.183.732

Kaynak: TÜİK Veri Tabanından yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 3.4.'ü incelediğimizde Denizli'nin, Türkiye ve dünya ekonomisinde yaşanan olumsuzluklardan etkilenmekle birlikte ihracatını arttırmaya yönelik çabalarında başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Denizli, 2002 yılında 680.5 bin dolar olan ihracatını 2008 yılında %325 oranında arttırarak 2.096 milyar dolara yükseltmiştir. 2002'de 319 bin dolar olan il ithalatı, 2008 yılında 1.605 milyon dolara yükselmiştir. İthalattaki bu artışın temel nedeni; daha önceki yıllarda ihracatçıların ihtiyaç duyduğu hammaddenin büyük bir kısmının il içersinde faaliyet gösteren diğer firmalardan temin edilirken, ülkede yaşanan 2001 krizi ve daha sonra ortaya çıkan 2008 Mortgage Krizi'nin de etkisiyle yapılan devalüasyonlar ve daha sonrasında izlenen düşük kur ve yüksek faiz politikasıdır. Bu şekilde, Denizli'de faaliyet gösteren firmalar ihtiyaç duyduğu hammaddenin çok büyük bir kısmını dışardan ithal etmeye mecbur bırakılmıştır. 2010 yılında ihracat rakamlarında olan düşmenin sebebi, ihraç ürünlerinin önemli bir kısmının Denizli'de üretilmiş olmasına rağmen yakın çevre illerinin gümrüklerinden ihraç edilmiş olmasıdır. Söz konusu ihracatın en büyük payı ise AB pazarına yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ MADENCİLİK SEKTÖRÜ VE SEKTÖRÜN YAPISAL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR ANKET UYGULAMASI

4.1. Denizli’de Madencilik Sektörü

Denizli madencilik sektörü ve bu sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar, tekstil-deri ve konfeksiyon, metal eşya-makine ve teçhizat ile gıda sanayiinde olduğu gibi bir gelişme göstermemesine rağmen gelişmiş bir sektör olarak kabul edebileceğimiz bir sanayi koludur. Bu sektörde faaliyette bulunan maden (mermer, kireç, taş) ocaklarının tesis sayısı 2001 yılı itibariyle 70 iken, diğer kuruluşların sayısı ise şu şekildedir; karo, parke mozaik taşı imalatı yapan firma sayısı 9, tuğla-kiremit imalatı yapan firma sayısı 6, hazır beton imalatı yapan firma sayısı 3 ve bu sektörün alt kollarında faaliyette bulunan diğer tesislerin sayısı ise 116’dır (Batmaz, 2001: 99).

2001 Krizi sonrası Türkiye genelinde olduğu gibi Denizli de krizden etkilenmiş olup ana sektör konumundaki tekstil ve tekstil ürünleri pazarı önceki yıllara oranla düşüş göstermiş ve bu sektörde faaliyet gösteren firmaların büyük bir çoğunluğunun farklı alanlarda arayışa girmeye başlamaları bu sektörü tekstil sektöründen sonra ön plana çıkarmıştır. Denizli’de madencilik sektörünün ortaya çıkışı ve gelişiminde 2001 krizinin etkisi büyük olsa da esas itibariyle 1980’in ikinci yarısından itibaren Türkiye’de inşaat sanayinin gelişmesi bu sektörün gelişimiyle büyük bir paralellik arz etmektedir. Ancak bu sektördeki en hızlı gelişme dönemi 1985 yılı sonrasında başlamıştır. Bu yıllardan itibaren Denizli’ye kırsal alanlardan göçün başlaması ve özellikle kent merkezinde hızlı bir konut inşasının başlaması ilde inşaat sektörünün gelişimini hızlandırmıştır. İnşaat sektörünün hız kazanması artan oranda demir, çimento, tuğla, hazır beton mermer ve traverten gibi inşaat malzemelerinin tüketimini arttırmıştır.

Maden sanayi sahip olduğu potansiyel ile giderek artan işletme sayısı, yüksek istihdam hacmi ve yarattığı katma değer büyüklüğü açısından Denizli'nin ön plana çıkan sanayi kollarından biri haline gelmiştir.

İlde söz konusu sektörde üretimi gerçekleştirilen ürünlerin (mermer, traverten, oniks, granit ve diğer doğal taşlar) toplam üretim miktarlarıyla birlikte, gerçekleştirilen ihracat rakamlarına geçmeden önce aynı sektörün Türkiye genelindeki üretim ve ihracat rakamları Tablo 4.1.'de olduğu gibidir.

Tablo 4. 1. Türkiye Genelinde Ülkeler İtibariyle İhracatı Gerçekleştirilen Madencilik Ürünleri (Milyon \$-Kg Miktarları)

ÜLKE	2010		2011		YÜZDE DEĞİŞİM	
	KG MİKTAR	DOLAR	KG MİKTAR	DOLAR	KG MİKTAR	DOLAR
ÇİN HALK CUMHURİYETİ	3.375.293.157	595.717.787	3.580.309.533	638.746.882	6,07%	7,22%
ABD	384.677.480	219.434.072	421.167.949	236.773.088	9,49%	7,90%
IRAK	237.580.058	71.721.821	312.488.874	83.576.465	31,53%	16,53%
SUUDİ ARABİSTAN	127.523.584	46.293.434	174.551.024	62.814.663	36,88%	35,69%
BİRLEŞİK KRALLIK	75.561.972	47.954.468	70.216.534	46.474.533	-7,07%	-3,09%
KANADA	51.610.795	44.993.223	49.538.496	42.949.027	-4,02%	-4,54%
FRANSA	64.039.280	32.741.517	78.638.922	42.631.686	22,80%	30,21%
HINDİSTAN	159.726.899	43.614.894	129.817.835	38.152.086	-18,73%	-12,53%
İSRAİL	85.634.567	31.218.218	94.974.021	35.269.033	10,91%	12,98%
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	43.789.272	22.548.612	52.308.700	29.417.366	19,46%	30,46%
ALMANYA	126.644.562	21.999.242	146.805.604	27.371.622	15,92%	24,42%
RUSYA FEDERASYONU	101.115.878	17.470.792	393.399.094	25.856.158	289,06%	48,00%
AZERBAYCAN-NAHÇIVAN	23.720.824	18.219.747	31.527.176	25.590.100	32,91%	40,45%
SURİYE	678.474.385	24.158.409	705.570.811	25.320.490	3,99%	4,81%
AVUSTRALYA	27.594.776	16.926.140	37.491.756	22.253.828	35,87%	31,48%
İTALYA	73.011.785	19.236.885	66.657.777	18.360.190	-8,70%	-4,56%
TAYVAN	65.754.642	12.125.385	83.346.503	17.773.809	26,75%	46,58%
İSPANYA	43.435.014	17.448.966	37.405.643	16.809.437	-13,88%	-3,67%
TÜRKMENİSTAN	31.107.162	21.033.282	20.404.533	15.854.678	-34,41%	-24,62%
ENDONEZYA	18.871.586	7.334.109	26.546.132	10.580.842	40,67%	44,27%
SINGAPUR	12.274.577	6.875.345	16.696.809	10.472.617	36,03%	52,32%
HOLLANDA	44.858.440	10.739.265	25.305.591	10.188.792	-43,59%	-5,13%
LÜBNAN	63.743.363	10.511.825	49.859.069	9.144.010	-21,78%	-13,01%
BELÇİKA	16.715.621	8.226.005	18.347.533	8.711.348	9,76%	5,90%
ROMANYA	21.751.473	7.330.892	18.356.397	8.298.000	-15,61%	13,19%
LİBYA	115.291.683	42.267.616	22.709.860	7.590.094	-80,30%	-82,04%
GÜNEY KORE CUMHURİYETİ	9.651.828	5.748.285	12.066.749	7.392.610	25,02%	28,61%
KKTC	23.407.547	10.316.486	18.377.448	7.212.602	-21,49%	-30,09%
KAZAKİSTAN	4.124.574	5.774.456	4.251.491	7.011.950	3,08%	21,43%

Tablo 4.1.'in Devamı:

YUNANİSTAN	68.323.685	10.160.372	58.123.754	6.889.380	-14,93%	-32,19%
BREZİLYA	11.768.118	5.581.618	13.103.424	6.806.938	11,35%	21,95%
UKRAYNA	8.060.883	4.303.013	12.439.685	6.603.959	54,32%	53,47%
HONG KONG	20.443.995	4.270.722	26.656.126	6.401.967	30,39%	49,90%
CEZAYİR	24.181.253	6.934.720	19.641.375	6.293.695	-18,77%	-9,24%
GÜRCİSTAN	18.230.223	3.995.027	90.862.165	5.909.761	398,42%	47,93%
GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ	15.935.896	8.788.141	10.992.668	5.633.689	-31,02%	-35,89%
AVUSTURYA	8.358.749	2.873.094	14.082.308	5.518.076	68,47%	92,06%
TAYLAND	23.482.461	5.191.508	21.736.318	5.331.298	-7,44%	2,69%
KUVEYT	10.149.193	4.747.165	7.974.242	5.208.406	-21,43%	9,72%
KATAR	7.248.664	6.050.404	7.764.842	5.207.435	7,12%	-13,93%
MISIR	71.906.613	5.157.674	75.457.385	4.968.058	4,94%	-3,68%
VENEZUELLA	7.695.617	3.573.694	9.472.097	4.495.348	23,08%	25,79%
POLONYA	5.320.359	3.222.880	5.578.068	3.634.612	4,84%	12,78%
İSVİÇRE	33.492.812	3.193.195	29.992.014	3.618.677	-10,45%	13,32%
UMMAN	9.080.487	5.108.252	5.540.211	3.274.714	-38,99%	-35,89%
PANAMA	4.534.317	3.143.556	4.741.113	2.972.820	4,56%	-5,43%
VIETNAM	6.922.414	1.637.119	10.599.181	2.659.957	53,11%	62,48%
NORVEÇ	1.648.101	1.394.115	1.998.217	2.300.365	21,24%	65,01%
İRLANDA	3.746.745	2.391.671	2.899.440	2.025.505	-22,61%	-15,31%
ARJANTİN	2.607.216	1.447.900	3.177.372	1.946.295	21,87%	34,42%
DANİMARKA	3.525.247	2.669.364	2.249.326	1.908.465	-36,19%	-28,50%
PORTEKİZ	7.104.285	2.116.085	5.735.947	1.896.677	-19,26%	-10,37%
BULGARİSTAN	8.055.774	1.787.555	8.836.035	1.877.793	9,69%	5,05%
ÜRDÜN	69.601.698	2.670.125	50.265.898	1.693.221	-27,78%	-36,59%
SİRBİSTAN	1.413.180	786.395	2.269.830	1.501.031	60,62%	90,88%
MALEZYA	3.934.328	1.187.201	3.873.711	1.478.245	-1,54%	24,52%
FAS	1.136.812	279.023	3.684.354	1.393.958	224,10%	399,59%
JAPONYA	2.487.120	1.319.168	2.938.192	1.360.476	18,14%	3,13%
İSVEÇ	1.229.694	1.452.544	1.110.713	1.245.858	-9,68%	-14,23%
NİJERYA	1.040.787	636.779	2.029.677	1.228.242	95,01%	92,88%
SRI LANKA	3.229.542	808.158	4.286.598	1.169.259	32,73%	44,68%
BAHREYN	2.417.082	1.543.345	2.205.743	1.131.569	-8,74%	-26,68%
MACARİSTAN	2.358.246	1.097.381	2.310.099	1.043.347	-2,04%	-4,92%
TACİKİSTAN	30.884	60.331	1.381.609	919.147	4373,54%	1423,50%
BANGLADEŞ	6.944.062	462.412	10.852.664	911.453	56,29%	97,11%
MOLDAVYA	1.245.322	728.936	1.521.550	876.923	22,18%	20,30%
KOLOMBİYA	2.342.103	732.650	2.169.773	806.592	-7,36%	10,09%
ARNAVUTLUK	17.498.388	990.025	12.947.626	788.847	-26,01%	-20,32%
BARBADOS	462.270	295.487	903.991	667.151	95,55%	125,78%
EKVATOR GİNESİ	219.880	113.559	411.541	644.180	87,17%	467,26%
ÖZBEKİSTAN	1.514.402	493.468	1.482.545	605.935	-2,10%	22,79%
SVAZILAND			405.870	555.781	-	-
İRAN (İSLAM CUM.)	419.146	730.356	892.687	554.791	112,98%	-24,04%
MALTA	668.805	364.916	670.682	506.767	0,28%	38,87%
GUATEMALA	2.645.906	1.148.869	1.027.480	495.255	-61,17%	-56,89%
KENYA	45.920	46.371	392.713	459.596	755,21%	891,13%

Tablo 4.1.'in Devamı:

SLOVENYA	1.377.528	548.253	1.993.009	423.829	44,68%	-22,69%
HIRVATİSTAN	266.049	145.747	469.102	394.684	76,32%	170,80%
YENİ ZELANDA	933.031	676.083	426.217	389.541	-54,32%	-42,38%
TUNUS	7.939.342	1.002.606	4.470.487	388.445	-43,69%	-61,26%
SUDAN	584.727	292.875	685.682	371.355	17,27%	26,80%
KOSTARIKA	735.771	515.741	551.659	369.338	-25,02%	-28,39%
KARADAĞ	617.047	314.074	610.492	351.712	-1,06%	11,98%
BOSNA-HERSEK	2.358.606	213.980	1.130.398	336.756	-52,07%	57,38%
URUGUAY	975.352	465.834	532.718	319.985	-45,38%	-31,31%
DOMINİK CUMHURİYETİ	1.613.737	708.878	600.256	288.282	-62,80%	-59,33%
ANTALYA SERBEST BÖL.	19.095	111.221	71.131	270.428	272,52%	143,15%
BAHAMALAR	438.387	253.272	400.125	260.805	-8,73%	2,97%
PAKİSTAN	55.761	34.898	492.149	260.312	782,61%	645,92%
KOSOVA	282.014	120.558	506.402	254.986	79,57%	111,50%
HONDURAS	629.584	390.968	441.910	243.397	-29,81%	-37,74%
MEKSİKA	755.850	544.923	394.837	240.283	-47,76%	-55,91%
FİNLANDİYA	395.990	154.654	433.895	205.675	9,57%	32,99%
SLOVAKYA	557.871	256.259	301.421	189.836	-45,97%	-25,92%
TRINIDAD VE TOBAGO	166.654	150.463	257.096	181.049	54,27%	20,33%
ŞİLİ	76.069	80.281	271.182	180.755	256,49%	125,15%
MAKEDONYA	690.364	460.254	415.679	180.686	-39,79%	-60,74%
ÇEK CUMHURİYETİ	249.636	379.875	253.940	176.595	1,72%	-53,51%
HOLLANDA ANTİLLERİ	530.957	341.266	256.067	176.254	-51,77%	-48,35%
BERMUDA	312.711	242.611	192.560	160.394	-38,42%	-33,89%
ANTİGUA VE BERMUDA	153.391	135.494	165.100	158.411	7,63%	16,91%
LİHTENŞTAYN	254.376	63.252	305.900	156.751	20,25%	147,82%
ANGOLA	399.434	322.210	189.972	135.033	-52,44%	-58,09%
LİTVANYA	154.694	86.843	249.836	132.319	61,50%	52,37%
JAMAİKA	107.680	86.390	112.455	122.580	4,43%	41,89%
EKVATOR	103.616	49.014	167.015	120.805	61,19%	146,47%
ANGUİLLA	38.910	26.019	152.955	110.945	293,10%	326,41%
YEMEN	1.839.302	563.106	270.510	110.642	-85,29%	-80,35%
CIBUTİ	584.278	313.921	118.506	97.963	-79,72%	-68,79%
MORİTANYA	135.540	53.314	354.298	97.776	161,40%	83,40%
MAURİTİUS	246.730	170.301	120.263	96.483	-51,26%	-43,35%
MERSİN SERBEST BÖLGE			68.878	93.536	-	-
İST.DERİ SERB.BÖLGE	3.370	6.048	56.098	91.432	1564,62%	1411,87%
İNGİLİZ VIRJİN ADALARI	274.000	70.589	169.731	91.007	-38,05%	28,93%
TANZANYA(BİRLEŞ.CUM)	77.979	49.315	282.638	90.150	262,46%	82,80%
SENEGAL	327.723	125.300	218.518	85.865	-33,32%	-31,47%
ARUBA	89.731	65.494	141.128	85.185	57,28%	30,07%
LETONYA	145.646	44.925	300.988	84.622	106,66%	88,36%
ESTONYA	37.046	14.328	108.527	84.446	192,95%	489,38%
MALDİV ADALARI	21.461	14.406	66.265	82.950	208,77%	475,79%
EL SALVADOR	269.100	156.835	175.015	79.978	-34,96%	-49,01%
KAMBOÇYA	600.111	25.570	1.326.000	75.140	120,96%	193,86%
BURUNDİ			78.080	72.401	-	-

Tablo 4.1.'in Devamı:

MOZAMBİK	16.532	15.502	102.610	71.454	520,69%	360,93%
ÇEÇEN CUMHURİYETİ	400.568	373.995	74.824	64.868	-81,32%	-82,66%
EGE SERBEST BÖLGE	97.050	82.462	67.448	63.996	-30,50%	-22,39%
AFGANİSTAN	10.390	20.304	8.045	60.202	-22,57%	196,51%
BEYAZ RUSYA	395.895	167.059	89.057	59.346	-77,50%	-64,48%
BUHUTAN	314.360	92.736	314.870	57.527	0,16%	-37,97%
NIJER			47.553	56.094	-	-
CAYMAN ADALARI	108.447	95.390	85.067	55.276	-21,56%	-42,05%
LÜKSEMBURG	88.538	43.689	125.313	50.673	41,54%	15,99%
KONGO(DEM.CM)E.ZAİRE	40.789	13.767	28.360	49.118	-30,47%	256,77%
İŞGAL ALT.FİLİSTİN T	256.431	101.368	125.586	48.959	-51,03%	-51,70%
KONGO	33.140	11.827	68.892	45.017	107,88%	280,63%
KOCAELİ SERBEST BLG.	1.000	5.100	28.634	44.754	2763,40%	777,54%
NIKARAGUA	25.170	19.580	83.200	43.540	230,55%	122,37%
KOMOR ADALARI			17.185	37.104	-	-
DAĞISTAN CUMHURİYETİ	92.975	144.447	25.757	32.200	-72,30%	-77,71%
GRENADA	20.772	14.651	69.956	31.247	236,78%	113,27%
ĞANA	40	5	64.746	30.854	161765,00%	616976,20%
ABD VİRJİN ADALARI	73.210	46.422	34.705	27.821	-52,60%	-40,07%
TURKS VE CAICOS ADAS	164.440	113.709	32.175	23.647	-80,43%	-79,20%
KIRGIZİSTAN	103.865	178.324	9.001	23.104	-91,33%	-87,04%
FİLDİŞİ SAHİLİ	54.070	32.742	47.324	22.274	-12,48%	-31,97%
LİBERYA	600	2.813	129.724	21.797	21520,67%	674,82%
ST.VINCENT VE GRENAD	144.455	98.835	24.110	21.750	-83,31%	-77,99%
BİLİNMEYEN ULKE	81.478	100.633	28.980	21.560	-64,43%	-78,58%
BURSA SERBEST BÖLG.	151.376	21.918	21.593	20.445	-85,74%	-6,72%
ST.KİTTS VE NEVİS	46.265	40.261	16.796	20.078	-63,70%	-50,13%
KAMERUN	1.623	3.772	40.314	19.284	2384,57%	411,24%
GAZİANTEP SERB.BÖLG.			6.750	17.092	-	-
FİLİPİNLER			24.243	16.341	-	-
DUBAİ			22.556	14.339	-	-
SEYŞEL ADALARI VE BA	45.842	37.785	34.212	13.677	-25,37%	-63,80%
TRAKYA SERBEST BÖLGE	200	362	45.228	11.555	22514,00%	3096,02%
BURKİNA FASO	50.128	22.313	1.341	10.356	-97,32%	-53,59%
MALİ	1.097	4.311	8.547	8.375	679,12%	94,28%
BOLİVYA	25.540	11.055	19.030	7.255	-25,49%	-34,37%
CAD	39	906	1.339	6.008	3333,33%	563,48%
MALAVI			400	3.240	-	-
UGANDA	5.080	14.644	22.900	2.436	350,79%	-83,37%
MENEMEN DERİ SR.BLG.	161.224	18.043	3.550	1.934	-97,80%	-89,28%
MADAGASKAR	33.729	34.612	88	1.872	-99,74%	-94,59%
GİNE	500	2.360	225	1.800	-55,00%	-23,73%
ZAMBIA	3.646	6.522	1.193	1.170	-67,28%	-82,06%
ETİYOPYA	1.575	4.759	213	857	-86,48%	-81,98%
ST.LUCIA			815	750	-	-
MOGOLİSTAN	361	1.488	149	720	-58,72%	-51,58%
AVRUPA SERBEST BÖLG.	28.550	5.933	150	301	-99,47%	-94,92%

Tablo 4.1.'in Devamı:

TOGO			1.000	147	-	-
TRABZON SERBEST BLG.			1.250	138	-	-
KAYSERİ SERBEST BLG.	34.300	1.174	2.500	43	-92,71%	-96,38%
BENİN	300	250			-100,00%	-100,00%
BİR.DEV.MİNOR OUTLY.	91.406	23.688			-100,00%	-100,00%
CAPE VERDE	624	805			-100,00%	-100,00%
ERİTRE	187.313	176.943			-100,00%	-100,00%
GABON	180.640	46.264			-100,00%	-100,00%
GAMBIYA	269.884	95.115			-100,00%	-100,00%
İZLANDA	1.522	5.173			-100,00%	-100,00%
KUZEY KORE DEMOKRATİ	36.981	30.269			-100,00%	-100,00%
LAOS (HALK CUM.)	1.860	18.719			-100,00%	-100,00%
NAMİBYA	40.425	37.159			-100,00%	-100,00%
NEPAL	51.075	22.551			-100,00%	-100,00%
ORTA AFRIKA CUMHURİY	1.000	2.628			-100,00%	-100,00%
SURİNAM	1.000	2.005			-100,00%	-100,00%
TİBET	284.180	53.994			-100,00%	-100,00%
ZİMBABVE	1.287	1.610			-100,00%	-100,00%
TOPLAM (188 ÜLKE)	6.644.386.505	1.571.040.515	7.282.193.314	1.674.235.714	9,60%	6,57%

Kaynak: DENİB'den alınan verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 4.1. incelendiğinde, 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye'nin en çok maden ürünü ihraç ettiği ülkelerin Çin ve ABD olduğu görülmektedir. 2011 yılında Çin'e yapılan maden ihracatı 638.746.882 dolar iken ABD'ye yapılan maden ihracatı 236.773.088 dolardır. Çin'e ihraç edilen madencilik ürünleri çoğunlukla ham mamul halinde olurken ABD'ye ihraç edilenler çoğunlukla işlenmiş ürünler olmaktadır. Toplamda 188 ülkeye yapılan maden ihracatına baktığımızda, 2010 ve 2011 yılları arasındaki yüzde değişimin birçok ülke için pozitif yönde olduğunu, yani bu malların ihracatında çoğu ülke için bir artış yaşandığını söyleyebiliriz.

Söz konusu sektörde üretimi gerçekleştirilen ürünlerin (mermer, traverten, oniks, granit ve diğer doğal taşlar) iller bazındaki ihracat rakamları ise Tablo 4.2.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 2. Türkiye’den İller Bazında İhracatı Gerçekleştirilen Madencilik Ürünleri (Milyon \$- Yüzdellik Değişim Oranları)

	2011	2012	DEĞİŞİM %	2012
İL	DOLAR	DOLAR	DOLAR	PAY %
İSTANBUL	484.115.979	534.102.532	10,33%	28,09
İZMİR	210.091.694	220.076.291	4,75%	11,58
DENİZLİ	131.018.235	159.178.659	21,49%	8,37
AFYON	145.793.415	157.147.155	7,79%	8,27
ANTALYA	83.234.253	114.078.176	37,06%	6,00
BURSA	51.242.117	84.226.485	64,37%	4,43
DIYARBAKIR	54.886.249	73.422.175	33,77%	3,86
BURDUR	71.061.042	72.987.778	2,71%	3,84
ANKARA	64.469.238	58.719.393	-8,92%	3,09
SIVAS	39.124.382	50.478.610	29,02%	2,66
ELAZIĞ	27.077.846	33.385.096	23,29%	1,76
ISPARTA	33.667.724	32.861.521	-2,39%	1,73
AYDIN	24.047.376	28.484.873	18,45%	1,50
KONYA	26.056.893	25.924.667	-0,51%	1,36
BALIKESİR	27.174.926	25.486.962	-6,21%	1,34
MARDIN	20.955.614	24.538.824	17,10%	1,29
MUĞLA	29.539.894	23.882.945	-19,15%	1,26
BİLECİK	22.159.292	22.378.825	0,99%	1,18
KOCAELİ	12.619.381	17.905.992	41,89%	0,94
ESKİŞEHİR	11.121.257	17.291.863	55,48%	0,91
KAYSERİ	14.997.480	15.928.527	6,21%	0,84
HATAY	10.783.722	15.288.138	41,77%	0,80
MERSİN	7.471.862	8.441.545	12,98%	0,44
GAZİANTEP	7.571.873	7.779.915	2,75%	0,41
TRABZON	5.376.144	7.533.300	40,12%	0,40
BATMAN	4.109.849	7.026.890	70,98%	0,37
KÜTAHYA	6.917.701	6.587.218	-4,78%	0,35
MANİSA	4.349.195	6.308.875	45,06%	0,33
UŞAK	6.291.145	5.678.269	-9,74%	0,30
SAKARYA	6.024.346	5.000.864	-16,99%	0,26
ADANA	3.570.243	4.063.179	13,81%	0,21
BİNGÖL	1.620.391	3.967.473	144,85%	0,21
SAMSUN	2.072.809	3.884.240	87,39%	0,20
TEKİRDAĞ	963.046	3.619.140	275,80%	0,19
AMASYA	3.888.005	3.330.076	-14,35%	0,18
ŞIRNAK	4.051.418	3.143.429	-22,41%	0,17
NIĞDE	15.443	3.046.501	19626,79%	0,16
ARTVIN	1.537.220	2.656.930	72,84%	0,14
ZONGULDAK	1.601.682	1.940.338	21,14%	0,10
KARAMAN	468.202	1.757.550	275,38%	0,09
ŞANLIURFA	818.361	1.206.816	47,47%	0,06
RİZE	713.137	1.140.986	60,00%	0,06

Tablo 4.2.'nin Devamı:

TOKAT	421.481	901.921	113,99%	0,05
OSMANIYE	1.519.309	784.501	-48,36%	0,04
ÇORUM	97.156	331.056	240,75%	0,02
AKSARAY	1.337.218	322.898	-75,85%	0,02
ERZURUM	159.284	307.143	92,83%	0,02
VAN	1.875	300.440	15923,47%	0,02
ORDU	1.015.778	284.422	-72,00%	0,01
BOLU	103.574	244.324	135,89%	0,01
K.MARAŞ	119.880	224.594	87,35%	0,01
ADİYAMAN	83.034	210.146	153,08%	0,01
İĞDIR	65.754	184.514	180,61%	0,01
KIRŞEHİR	371.830	125.565	-66,23%	0,01
YALOVA	1.393.193	122.531	-91,20%	0,01
MALATYA	20.788	120.488	479,60%	0,01
KILIS	238.861	113.681	-52,41%	0,01
SIIRT	27.372	112.174	309,81%	0,01
ÇANAKKALE	196.633	102.632	-47,81%	0,01
EDİRNE	136.620	89.754	-34,30%	0,00
KARABÜK	31.326	89.045	184,25%	0,00
KIRKLARELİ	7.818	56.559	623,47%	0,00
KASTAMONU	1.233.486	55.178	-95,53%	0,00
YOZGAT	136.823	32.290	-76,40%	0,00
NEVŞEHİR	105.685	27.115	-74,34%	0,00
BITLİS	0	22.182	-	0,00
HAKKARI	13.581	22.147	63,07%	0,00
SINOP	8.927	4.972	-44,30%	0,00
ERZİNCAN	546.870	4.860	-99,11%	0,00
AĞRI	0	3.811	-	0,00
ARDAHAN	7.483	0	-100,00%	0,00
DÜZCE	49.906	0	-100,00%	0,00
TOPLAM	1.674.121.627	1.901.089.964	13,56%	100,00

Kaynak: DENİB'den alınan verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 4.2. incelendiğinde 2011 ve 2012 yıllarında Türkiye'de madencilik ürünleri ihraç eden iller arasında en büyük paya sahip illerin İstanbul, İzmir, Denizli, Afyon ile Antalya olduğunu görmekteyiz. İstanbul'dan ihraç edilen madencilik ürünlerinin toplam içindeki payının %28,09 gibi büyük bir orana sahip olmasına karşın bu bölgeden ihraç edilen madenlerin çok büyük bir kısmının Denizli ve Afyon'dan çıktığını, ihracatının ise İstanbul'dan gerçekleştirildiğini belirtmekte yarar vardır. Denizli'den yapılan maden ürünleri ihracatı ülkenin toplam maden ihracatının %8,37'sini kapsamaktadır. Ayrıca, 2011 ve 2012 yılları arasında Türkiye'den yapılan maden ihracatında %13,56 oranında bir artış yaşandığını görmekteyiz. Yıldan yıla

artmakta olan maden ihracatı ile Türkiye'nin bu sektörde dünyadaki yerinin hızla yükselmekte olduğunu söylemek mümkündür.

MTA Genel Müdürlüğünün Denizli ili ve yakın çevresinde yaptığı çalışmalar sonucunda önemli endüstriyel hammadde, maden yatağı ve zuhurları ortaya çıkarılmıştır. İlin en önemli doğal kaynağı olan doğal taş, Denizli ekonomisine sağladığı büyük katma değerle madende birinci sırada yer almasına temel teşkil etmiştir.

Türkiye, dünyadaki toplam mermer rezervinin ortalama %40'ına sahiptir olup Türkiye genelinde 5 milyar m³ mermer ve traverten yatağı olduğu tahmin edilmektedir. Bunun 1 milyar 77 m³'ü görünür rezervdir. Denizli'de ise yaklaşık 552 milyon m³ görünür mermer ve traverten rezervi bulunmaktadır. Denizli'de şu anda (2014 tarihi itibariyle) görünür mermer ve traverten rezervinden yararlanmak için etkin olarak üretim faaliyetinde bulunan 90 mermer-traverten fabrikası ile birlikte blok mermer üretimi yapan 52 adet ocak bulunmaktadır. Bu ocaklarda yılda ortalama 600 bin m³ taş işlenmektedir. Çıkarılan ve işlenen doğal taşlar çok çeşitli desen, renk ve kaliteye sahiptir (MTA, TMMOB).

Ayrıca Denizli'de bulunan travertenler için coğrafi işaret tescil belgesi alınması amacıyla 2008 Ocak ayında başlayan çalışmalar sonucu, 2012 yılında Türk Patent Enstitüsü'nden "Denizli Traverteni" menşei adıyla tescil yaptırılmıştır.

Denizli'de üretilen mermer ve travertenin tamamına yakını ihraç edilmektedir. Mermerin en büyük pazarı ABD iken, travertenin en büyük pazarı Çin'dir. Denizli'de madencilik sektörünün son yıllara ait ihracat rakamları ve ihracatın gerçekleştirildiği ülkeler Tablo 4.3.'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 3. Denizli’den İhracatı Gerçekleştirilen Madencilik Ürünleri ve Bu Ürünlerin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (Milyon \$-Kg Miktarları)

ÜLKE GRUBU	2011		2012		DEĞİŞİM		2012 %PAY
	KG MİKTAR	DOLAR	KG MİKTAR	DOLAR	KG MİKTAR	DOLAR	FOB USD
AFRİKA ÜLKELERİ	5.995.969	2.800.970	11.666.793	5.714.298	94,58%	104,01%	3,59
AMERİKA ÜLKELERİ	118.650.177	53.180.501	149.638.800	67.428.754	26,12%	26,79%	42,36
ASYA OKYANUSYA ÜLKELERİ	157.589.929	30.103.266	195.460.305	39.053.536	24,03%	29,73%	24,53
AVRUPA BİRLİĞİ	72.934.857	34.236.070	78.685.214	35.399.529	7,88%	3,40%	22,24
DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	1.287.159	694.740	1.588.922	824.515	23,44%	18,68%	0,52
ESKİ DOĞU BLOKU	2.664.076	1.520.993	3.021.100	1.710.758	13,40%	12,48%	1,07
ORTA DOĞU ÜLKELERİ	23.186.451	7.510.668	18.823.136	7.906.070	-18,82%	5,26%	4,97
TÜRK CUMHURİYETLERİ	1.312.442	955.114	1.698.503	1.114.410	29,42%	16,68%	0,70
DİĞER ÜLKELER	24.310	15.912	35.235	26.790	44,94%	68,36%	0,0168
TOPLAM (113 ÜLKE)	383.645.370	131.018.235	460.618.008	159.178.659	20,06%	21,49%	100,00

Kaynak: DENİB’den alınan verilerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 4.3.’e baktığımızda 2011 ve 2012 yıllarında Denizli’nin 113 ülkeye maden ürünü ihraç ettiğini görüyoruz. Bu ülke demetinde en büyük payı %42,36 oranla Amerika Ülkeleri (kuzey-güney) almaktadır. İkinci en büyük payı ise başta Çin olmak üzere Asya Okyanusya Ülkeleri (%24,53) alırken üçüncü en büyük payı ise Avrupa Birliği Ülkeleri (%22,24) almaktadır.

4.2. Araştırmanın Konusu ve Seçimi

Yapılan araştırmalarda, ülkemiz istihdamına, iç ve dış ticaretine, dolayısıyla ekonomisine önemli katma değer sağlayan ve son yıllarda kendisinden sıkça söz ettiren Denizli, göstermiş olduğu bu başarılı performansı ile ülkemizin diğer geri kalmış ve gelişmekte olan yörelerine de model olarak gösterilen bir il olmuştur.

Denizli ve ekonomisindeki bu gelişmenin motoru hiç kuşkusuz tekstil sektörüdür. Ancak son yıllarda, özellikle 2001 yılında ülkemizde ortaya çıkan büyük kriz sonrasında tüm ülke genelinde olduğu gibi bu ilde de başta tekstil sektörü olmak üzere diğer sektörleri de içine alan bir duraklama süreci yaşanmaya başlanmıştır. Bu duraklama süreci Denizli girişimcisini farklı sektörlerde arayışa yöneltmiş olup bunun

sonucu olarak sahip olduğu potansiyeli de değerlendirmek amacıyla girişimcileri madencilik sektörüne yöneltmiştir.

Mermer ve traverten bakımından oldukça zengin olan Denizli’de, bu madenleri çıkarma, işleme ve ticaretini yapma düşüncesi bu alanda faaliyet gösteren firma sayısını hızla arttırmıştır. Kısa süre sonra ise ilde, tekstilden sonra ikinci sıraya hızla yükselen mermercilik ve travertencilik, Türkiye’de ve Denizli’de yıldızı parlayan, popüler bir iş alanı haline gelmiştir.

Çalışmanın konusu; Türkiye’de ve özellikle Denizli’de yıldızı parlayan bu sektörün (Madencilik Sektörünün) ildeki mevcut potansiyeli ile birlikte, sektörün gelişimi, ilde bu sektörde faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının yapısal özellikleri, mevcut durumları, karşılaştıkları temel problemler ve benzer sektörde faaliyet gösteren diğer ülkelerdeki firmalarla rekabet edip edemeyecekleri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Amacı

Denizli’de meydana gelen hızlı sanayileşmenin neden, niçin ve nasıl oluştuğunun ortaya konulmasının yanı sıra, tekstil sektöründen sonra yıldızı parlayan ve hayli önem arz eden Madencilik Sektörü ve Denizli’de bu sektörde faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının başta yapısal özellikleri olmak üzere söz konusu sektörün analizi araştırmanın başlıca amacını oluşturmaktadır.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamıza, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Madenciler Odası, Ekonomi Bakanlığı, Maden Tetkik Arama, Güney Ege Kalkınma Ajansı ve diğer kurumlardan elde edilen veriler ışığı altında literatür taraması yapılarak başlanmıştır.

Alan araştırmasına başlamadan önce, resmi kurumlar, kitaplar, makaleler ve diğer yayınlar aracılığıyla ulaşılan bilgiler çalışmamızın 1, 2 ve 3. bölümlerinde tarafımızca derlenmiştir.

Elde edilen bilgilerin ardından, Denizli Maden Mühendisleri Odası ve Denizli Ticaret Odası'ndan Denizli'de faaliyet gösteren madencilik firmaları ile ilgili dokümanlar elde edilmiştir.

Çalışmamızın saha araştırması bölümünde, Denizli ve ilçelerinde bu alanda faaliyet gösteren bütün kuruluşlara ulaşılmaya çalışılarak ve yüz yüze anket uygulaması yapılarak sektörde faaliyet gösteren firmalar hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır.

Denizli Maden Mühendisleri Odası kayıtlarından ulaştığımız 45 adet mermer ve traverten işleyen firmaya 50 soruluk bir anket uygulanmıştır. Anket uygulaması, 2013 yılı Aralık ayında başlayıp 2014 yılı Mayıs ayına kadar devam eden yaklaşık altı aylık bir süreç içinde tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın bir diğer bölümünü ise yine bu sektörde faaliyet gösteren ancak imalatla ilgilenmeyip, imal edilmiş olan mermer, traverten ve benzer ürünleri işleyip ihraç eden yaklaşık 100'ün üzerinde firmaya uygulamış olduğumuz anketle bu işletmelerin temel yapısal özellikleriyle birlikte karşılaştıkları problemler ve özellikle AB ülkelerinde bu sektörde faaliyet gösteren firmalarla rekabet edip edemeyeceklerinin tespitine çalışılmıştır. Ancak konunun bütünlüğünün bozulmaması için bu çalışmamızda bu firmaların analizine yer verilmeyip, bir sonraki çalışmamızda daha detaylı olarak incelenmesine karar verdik.

Denizli Madencilik Sektöründe faaliyet gösteren işletmelere anket uygulanırken küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeleri kapsayacak şekilde tüm işletmelere anket uygulanmasına özen gösterilmiş, yine bu kuruluşlarla anket çalışması yapılırken anketimizde yer alan sorulara doğru ve doyurucu cevaplar alabilmek için özellikle tesis sahibi, genel müdür, muhasebe müdürü veya üretim müdürü gibi yetkili kişilerle görüşülerek sağlıklı bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Alan araştırmasının tamamlanmasından sonra diğer çalışmalarımıza bilgisayar ortamında devam edilmiştir. Anketlerde elde ettiğimiz ham verilerden, SPSS (Statistical Package For The Social Sciences) paket programı ve Microsoft Office Excel programı kullanılarak frekans tabloları elde edilmiştir.

Çalışmamızın son aşamasında, elde edilen bulguların analiz edilmesine ve yazılmasına gelinmiştir. Bu çerçevede Denizli mermer ve traverten kuruluşlarının sahip olduğu özellikler belirli başlıklar altında toplanarak incelenmiştir.

4.5. Araştırmanın Bulguları

Yukarıda açıklanan yöntem çerçevesinde yürütülen ve yüz yüze yapılan görüşmelerle uygulanan anketlerimize verilen cevaplara dayalı olarak ortaya konan sonuçlar ve bunlara ilişkin yorumlar aşağıda ayrı ayrı verilmiştir. Anket uygulanan 45 işletmenin tamamından sağlıklı sonuçlar elde edilmiştir ve bu 45 işletmenin tamamından elde edilen veriler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anketlerimizin uygulanması ile elde edilen bilgiler çerçevesinde ulaşılan sonuçlar, izleyen sayfalarda işletme fonksiyonlarına göre sistematik bir yapı içinde verilmiştir.

4.5.1. İşletme Sahipliğinin Özellikleri

4.5.1.1. İşletme Sahiplerinin Demografik Nitelikleri

Denizli mermer sanayinde yer alan işletmelerin büyük bir çoğunluğu aile şirketi şeklindedir. İşletmelerin büyük bir kısmı, girişimcinin kurmayı planladığı şirkete ailesini ya da yakın çevresini ortak etmesiyle oluşmuştur. Denizli’de bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin %53,3’ü 2-3 ortaklıdır. Bunu %26,7’lik oranla tek sahipli, %20’lik oranla ise 3’ten fazla ortaklı işletmeler takip etmektedir (Tablo 4.4.)

Tablo 4. 4. İşletmelerde Ortak Sayısı

Ortak Sayısı	Sayı	Yüzde
Yalnız kendisine ait	12	26,7
2-3 ortak	24	53,3
3'ten fazla ortak	9	20,0
TOPLAM	45	100,0

Mermer sektöründe işletme ortaklarının cinsiyetlerine baktığımızda, hemen her sanayi kolunda olduğu gibi erkeklerin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Ancak bununla birlikte geçmiş yıllara göre bayanların da iş dünyasında ağırlığının giderek artmakta olduğu göze çarpmaktadır. Sektörde sadece erkek sahiplerin bulunduğu işletmelerin oranı %62,2 iken bayan ve erkek ortakların bulunduğu işletmelerin oranı %35,6'dır. Anket uyguladığımız işletmelerin 1 tanesi ise sadece bayan bir girişimcinin sahipliğindedir ve bu da 45 işletmenin %2,2'sini oluşturmaktadır (Tablo 4.5.).

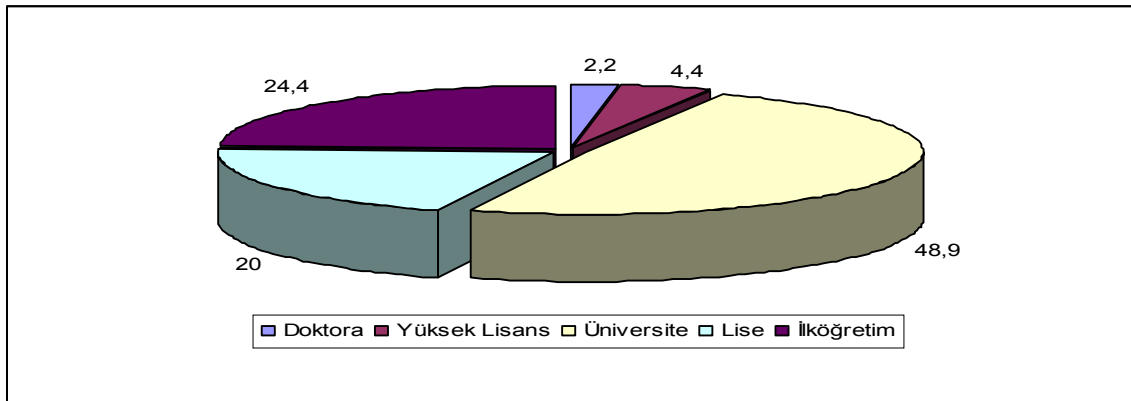
Tablo 4. 5. İşletme Sahibinin Cinsiyeti

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Bayan	1	2,2
Erkek	28	62,2
Bayan ve erkek ortaklar mevcut	16	35,6
TOPLAM	45	100,0

Denizli'de bulunan mermer firması sahiplerinin eğitim durumu incelenirken firmaların en yetkili ortağı baz alınmıştır. İşletme sahiplerinin %48,9 gibi büyük bir oranı üniversite mezunudur. Bunu %24,4 ile ilköğretim, %20 ile lise, %4,4 ile yüksek lisans, %2,2 ile de doktora mezunları takip etmektedir. Bununla birlikte, işletmenin kuruluş tarihiyle işletme sahibinin eğitim durumunun doğru orantılı olduğu saptanmıştır. Yeni kurulan firmaların sahipleri çoğunlukla üniversite ve üstü programlardan mezunken daha eski zamanlarda kurulan firma sahipleri ilköğretim ya da lise mezunudur (Tablo 4.6.).

Tablo 4. 6. İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Doktora	1	2,2
Yüksek Lisans	2	4,4
Üniversite	22	48,9
Lise	9	20,0
İlköğretim	11	24,4
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 1. İşletme Sahibinin Eğitim Durumu

Anket kapsamındaki işletmelerden aldığımız bilgilere göre Denizli’de bulunan mermer işletmelerinin tepe yöneticilerinin neredeyse tamamının (%95,6) aynı zamanda işletme sahibi olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan %4,4’ünde ise tepe yönetimini genel müdürler ve profesyonel yöneticiler üstlenmektedir (Tablo 4.7.).

Tablo 4. 7. İşletmenin Tepe Yönetimi

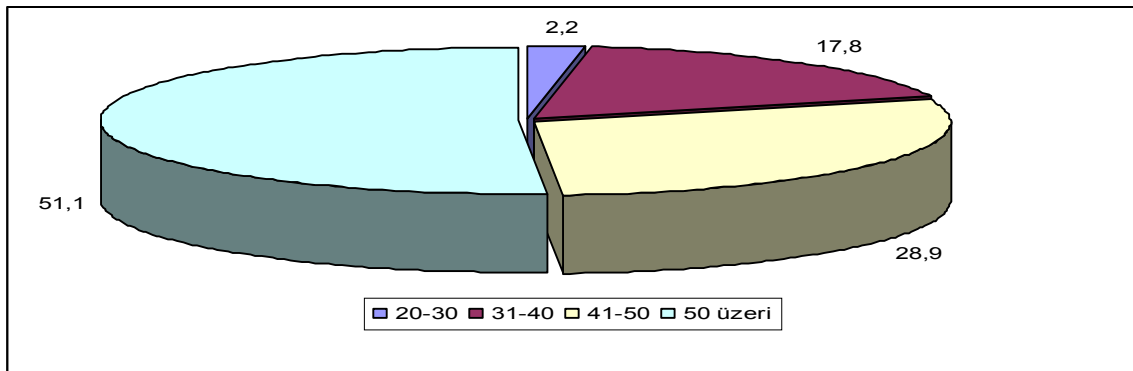
Tepe Yönetimi	Sayı	Yüzde
Sahip / ortaklar	43	95,6
Diğer	2	4,4
TOPLAM	45	100,0

Denizli’de bulunan mermer firması sahiplerinin yaş durumu incelenirken firmaların en yetkili ortağı baz alınmıştır. İşletme sahiplerinin ortalama yarısı (%51,1) 50 ve üzeri yaş grubuna dahildir. 41-50 yaş aralığına ait sahiplerin oranı %28,9, 31-40

yaşlarındaki sahiplerin oranı %17,8, 20-30 yaşlarındaki sahiplerin oranı ise %2,2'dir. Bu bağlamda ilk göze çarpan özellik, daha ileri yaşlardaki bireylerin iş kurma eğiliminin daha yüksek olduğudur (Tablo 4.8.).

Tablo 4. 8. İşletme Sahibinin Yaş Durumu

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
20-30	1	2,2
31-40	8	17,8
41-50	13	28,9
50 üzeri	23	51,1
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 2. İşletme Sahibinin Yaş Durumu

4.5.1.2. Mülkiyet Durumu

Denizli mermer sanayinde anket uyguladığımız işletmelerin çalışma alanlarının %77,8'i fabrika sahibi ya da ortaklarına aitken %22,2'si ise kiralık bina ve alanlarda üretim yapmaktadır. Ayrıca kendi tesisi olan kimi işletmelerin ek olarak kiralık binalarda da üretim yaptıkları Tablo 4.9.'da görülmektedir.

Tablo 4. 9. Çalışma Alanlarının Mülkiyeti

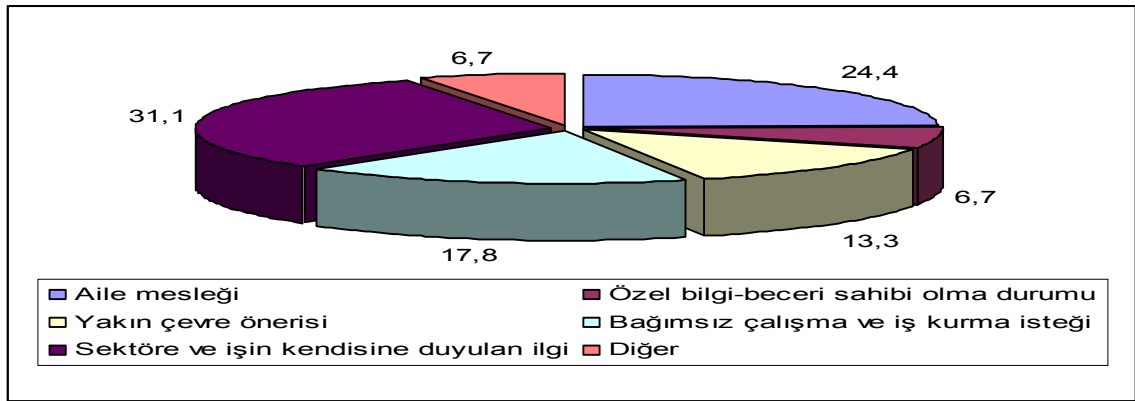
Mülkiyet	Sayı	Yüzde
Sahip / ortaklar	35	77,8
Kiralık bina – alan	10	22,2
TOPLAM	45	100,0

4.5.1.2. İşletmeyi Kurma Fikri

İş hayatına atılma ya da işletme kurma fikri çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Tablo 4.10.'a bakıldığında anket uygulanan işletmelerin %31,1'inin sektöre duyulan ilgi sonucu kurulmuş olduğunun görmekteyiz. Şüphesiz ki bu ilginin en büyük nedeni Denizli'nin mermer ve traverten kaynağı açısından zengin bir il olmasıdır. Aileden gelen madencilik ve doğal taş tecrübelerinin devamı için kurulan işletmelerin oranı ise %24,4'tür. Aile mesleği olarak bu işi devam ettirenler ise mezar taşı taşıma, haddecilik, inşaat malzemeleri gibi yakın sanayi kollarından bu alana geçmişlerdir. İşletmelerin %17,8'i bağımsız çalışma ve iş kurma isteğiyle, %13,3'ü ise yakın çevre önerisiyle bu sektörde faaliyet göstermektedir. Yakın çevre önerisiyle mermerciliğe başlanmasının en büyük nedeni ise, mermere olan dış talebin yüksek olması gerçeğidir. Özel bilgi-beceri sahibi olma durumu ve diğer nedenlerden dolayı bu işe başlayan girişimci oranları ise %6,7'dir. Ayrıca, anket uyguladığımız birçok işyeri sahibi, bu sektörde faaliyet göstermelerinin diğer bir sebebinin ülkeye istihdam ve gelir sağlamak, ülkenin refah düzeyini arttırmak olduğunu vurgulamışlardır (Tablo 4.10.).

Tablo 4. 10. İşletmenin Kurulma Nedeni

Kurulma Nedeni	Sayı	Yüzde
Aile mesleği	11	24,4
Özel bilgi-beceri sahibi olma durumu	3	6,7
Yakın çevre önerisi	6	13,3
Bağımsız çalışma ve iş kurma isteği	8	17,8
Sektöre ve işin kendisine duyulan ilgi	14	31,1
Diğer	3	6,7
TOPLAM	45	100,0

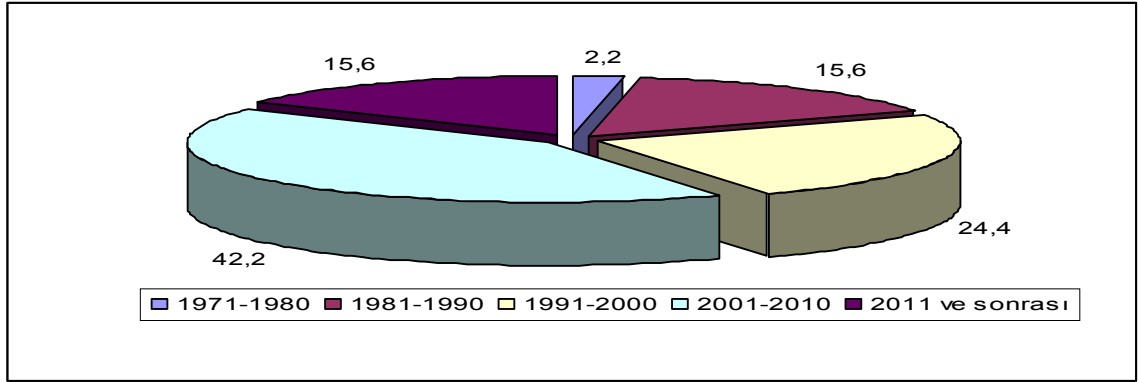
Şekil 4. 3. İşletmenin Kurulma Nedeni

4.5.2. İşletmenin Özellikleri

Araştırmaya konu olan işletmelerin kuruluş yıllarına bakıldığında, kurulan işletme sayısının özellikle son on yıl içinde hızlı artış gösterdiği göze çarpmaktadır. İşletmelerin %2,2'si 1971-1980 yılları arasında, %15,6'sı 1981-1990 arasında, %24,4'ü 1991-2000 arasında, %42,2'si ise 2001-2010 yılları arasında kurulmuştur. Her 10 yıllık dönemde kurulan işletme sayısı, kendinden bir önceki 10 yılda kurulan işletme sayısının neredeyse 2 katıdır. Bu oran 1971-1980 ile 1981-1990 yıllarını kıyasladığımızda ise çok daha fazladır. 2011'den günümüze kadar kurulan işletme sayısı oranı da %15,6'dır. Bu süreç diğer yıllara göre kısa bir zamanı kapsamış olsa da ileriki yıllarda oranın daha da artış göstereceği tahmin edilmektedir. Araştırmamız esnasında dikkat çeken bir diğer nokta ise son yıllarda kurulan işletmelerin sahiplerinin eğitim düzeyinin eskilere göre daha yüksek olduğudur. Özellikle 2000 yılı ve sonrasında kurulan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun üniversite mezunu ve aynı zamanda işletmenin sahibi olması Denizli'de eski gelenekçi yönetim şeklinin değiştiğini göstermektedir (Tablo 4.11.).

Tablo 4. 11. İşletmenin Kuruluş Yılı

Kuruluş Yılı	Sayı	Yüzde
1971-1980	1	2,2
1981-1990	7	15,6
1991-2000	11	24,4
2001-2010	19	42,2
2011 ve sonrası	7	15,6
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 4. İşletmenin Kuruluş Yılı

Denizli’de organize sanayi bölgesinde sadece 5 adet traverten ve mermer üreten işletme bulunmaktadır. İşletmelerin büyük bir çoğunluğu il ve ilçe sınırlarında, ocaklara yakın bölgelerde bulunmaktadır. Anket uyguladığımız 45 işletmenin %11,1’i organize sanayi bölgesinde, %88,9’u ise diğer bölgelerde yer almaktadır (Tablo 4.12.).

Tablo 4. 12. İşletmenin Yeri

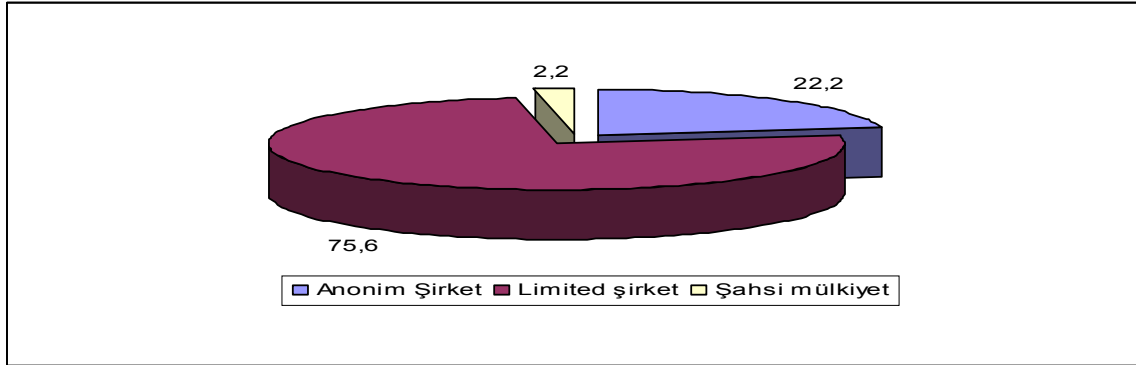
İşletme Yeri	Sayı	Yüzde
Organize sanayi bölgesi	5	11,1
Diğer	40	88,9
TOPLAM	45	100,0

Anket kapsamındaki işletmelerin hukuki durumları incelendiğinde, çok büyük bir kısmının limited şirket olduğunu görmekteyiz. İşletmelerin %75,6’sı limited şirket iken %22,2’si anonim şirket, %2,2’si ise şahıs işletmesi şeklindedir (Tablo 4.13.).

Tablo 4. 13. İşletmenin Hukuki Durumu

Hukuki Durum	Sayı	Yüzde
Anonim şirket	10	22,2
Limited şirket	34	75,6
Şahıs işletmesi	1	2,2
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 5. İşletmelerin Hukuki Durumu

4.5.3. İşletmenin Ocak, Şube, Ek Tesis ve Araç Durumları

Anket kapsamındaki işletmelerin %44,4'ünün ana fabrika ve idari bina dışında ek çalışma alanları bulunmaktadır. Bunlar, satış ofisi, depo ve atölyelerdir. Büyük firmaların bazısı yurt dışında da depolarının olduğunu belirtmişlerdir. Ek şube ve tesislerin sayısı ve büyüklüğü işletmelerin ölçeğiyle doğru orantılıdır. Ek tesisi bulunmayan işletmelerin oranı ise %55,6 olup Tablo 4.14'te özetlendiği gibidir.

Tablo 4. 14. İşletmeye Ait Şube, Ek Tesis

Ek Şube, Tesis	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	20	44,4
Bulunmamaktadır	25	55,6
TOPLAM	45	100,0

Denizli'de traverten ve mermer üreten firmaların %64'ü taşı kendi ocaklarından çıkarırken %35,6'sının kendine ait taş ocağı bulunmamaktadır. Kendine ait taş ocağı bulunmayan işletmeler büyük ölçüde fason üretim yapmaktadır. Bunların

dışında anketimize konu olan işletmelerin bazısı hem kendi ocağından hem de diğer ocaklardan yararlandığını belirtmiştir. 2008’de meydana gelen ekonomik krizde sahip olduğu ocağı kaybettiğini bildiren 2 adet işletme bulunmaktadır (Tablo 4.15.).

Tablo 4. 15. İşletmeye Ait Taş Ocağı

Taş Ocağı	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	29	64,4
Bulunmamaktadır	16	35,6
TOPLAM	45	100,0

Anket dahilindeki mermer işletmelerinin hiçbirinde laboratuvar bulunmamaktadır. Görüştüğümüz yetkililer, bu sektörde laboratuvar kullanmanın gerekli olmadığını savunmuşlardır. Ancak bazı firmalar ihtiyaç duydukları testlerini başka laboratuvarlardan veya üniversiteden yararlanarak yaptırdıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 4.16.).

Tablo 4. 16. İşletmeye Ait Laboratuvar

Laboratuvar	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	0	0,0
Bulunmamaktadır	45	100,0

Denizli’de bulunan mermer işletmelerinin tamamı büyük ölçüde ihracat yapmaktadır. İşletmelerin %77,8’i mal sevki için nakliye firmalarıyla anlaşmayı daha karlı bulmaktadır. %20’si hem nakliye firmalarından yararlanıp hem de kendi araçlarını kullanırken %2,2’si ise yalnızca kendi araçlarını kullanmaktadır. Bazı işletmeler hammaddeyi kendi araçlarıyla taşıırken nihai malı nakliye firması aracılığıyla taşımaktadır. İhraç edilen mallar genellikle demir ve deniz yoluyla sevk edilmekte olup mal nakliyatı şekli Tablo 4.17.’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 17. Mal Nakliyatı

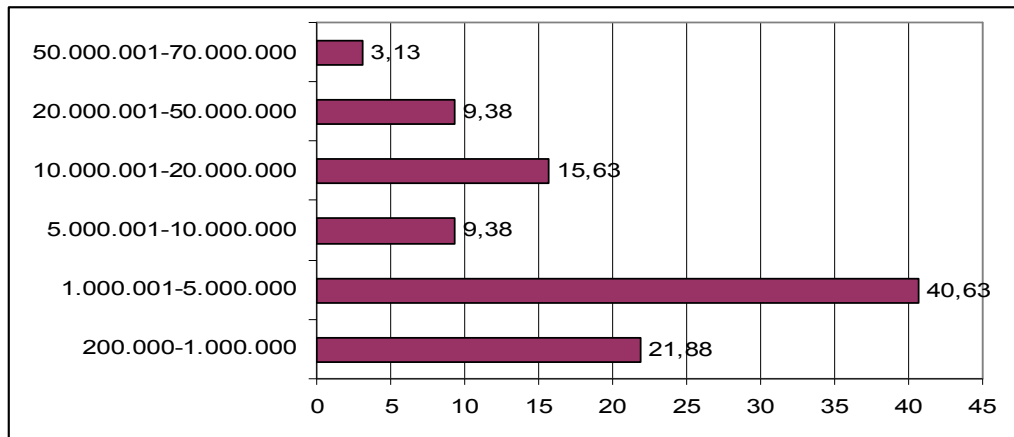
Mal Nakliyatı	Sayı	Yüzde
Kendi araçlarıyla sağlanıyor	1	2,2
Nakliye firmalarıyla anlaşılıyor	35	77,8
Her ikisi de	9	20,0
TOPLAM	45	100,0

4.5.4. İşletmenin Üretim Yapısı

Toplam 45 işletmeye uyguladığımız ankette işletmelerin yıllık katma değer üretimini belirlemeye yönelik sorduğumuz soruya bu işletmelerden 13'ü yıllık katma değer miktarları hakkında bilgi vermezken geriye kalan 32 işletmenin yıllık katma değer üretimi Tablo 4.18.'de görüldüğü gibidir. Araştırmamıza göre, işletmelerin %40,63 gibi büyük bir bölümü yılda ortalama 1.000.001-5.000.000 TL arası katma değer üretirken, %21,88'i 200.000-1.000.000 TL arası , %15,63'ü 10.000.001-20.000.000 TL arası, %9,38'i 5.000.001-10.000.000 TL arası, %9,38'i 20.000.001-50.000.000 TL arası, %3,13'ü ise yılda ortalama 50.000.001-70.000.000 TL arası katma değer üretimi gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Yaratılan katma değer ve oranları Tablo 4.18.'de gösterilmiştir.

Tablo 4. 18. İşletmenin Yıllık Katma Değer Üretimi

Katma Değer (TL)	Sayı	Yüzde
200.000-1.000.000	7	21,88
1.000.001-5.000.000	13	40,63
5.000.001-10.000.000	3	9,38
10.000.001-20.000.000	5	15,63
20.000.001-50.000.000	3	9,38
50.000.001-70.000.000	1	3,13
TOPLAM	32	100,0

Şekil 4. 6. İşletmenin Yıllık Katma Değer Üretimi

Anket kapsamımızdaki işletmelerin tamamı mermer ve traverten üretip satmaktadır. Ancak bu işletmelerin bazıları direk nihai ürün sunarken bazıları da tekrar işlenilmek üzere diğer firmalara fason üretim yapmaktadır. Direk tüketim malı üreten işletmelerin oranı %80 gibi bir oranla çoğunluktadır. Sanayi girdisi olarak üretim yapanların oranı %13,3; her iki şekilde de üretim yapan işletmelerin oranı ise %6,7 olup Tablo 4.19.'da görüldüğü gibidir.

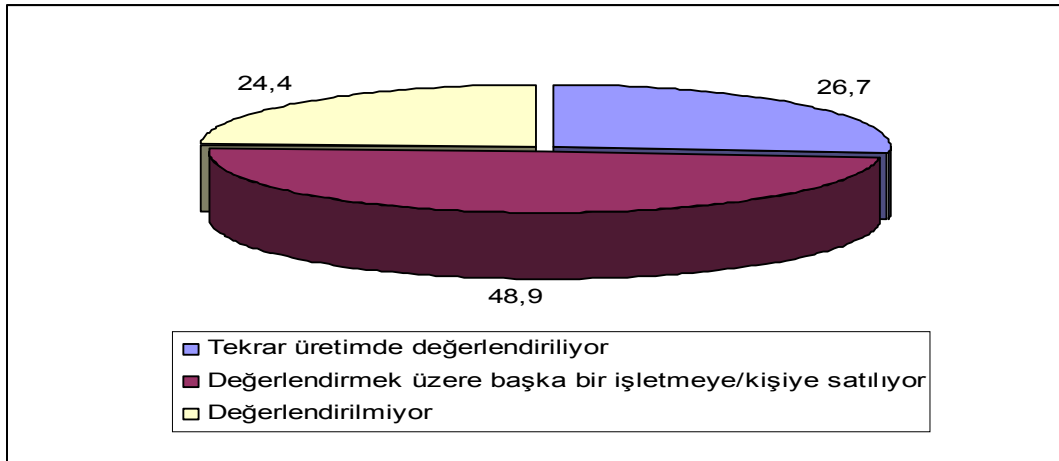
Tablo 4. 19. Üretilen Ürün Türü

Üretilen Ürün Türü	Sayı	Yüzde
Tüketim malı	36	80,0
Sanayi girdisi	6	13,3
Her ikisi de	3	6,7
TOPLAM	45	100,0

İşletme yetkililerine üretim artıklarını nasıl değerlendiklerini sorduğumuzda ise %26,7'sinden tekrar üretimde değerlendirdikleri cevabını aldık. İşletmelerin %48,9'u ise değerlendirmesi için artıkları başka bir işletmeye satmaktadır. Tekrar değerlendirilmeye alınan artıklar dekoratif mozaik haline getirilerek değerlendirilmektedir. Anket uyguladığımız 45 işletmenin 4 tanesi sadece taş artıklarını değerlendiren ve bunlardan mozaik imal eden işletmelerdir. Büyük standart ebatlarda mermer üreten işletmelerin bazıları ise aynı zamanda mozaik de yapmaktadır. Geriye kalan toz artıklar ise asfalt ve çimento yapımında kullanılmak üzere başka işletmelere satılmaktadır. Firmaların %24,4'ü artıkları değerlendirmeye almayıp belediye çöplüğüne aktardıklarını ifade etmiştir. Üretim artıklarını değerlendirmeye yönelik olarak firmaların gelen cevaplar Tablo 4.20.'de özetlendiği gibidir

Tablo 4. 20. Üretim Artıklarını Değerlendirme

Artıkları Değerlendirme	Sayı	Yüzde
Tekrar üretimde değerlendiriliyor	12	26,7
Değerlendirmek üzere başka bir işletmeye/kişiye satılıyor	22	48,9
Değerlendirilmiyor	11	24,4
TOPLAM	45	100,0

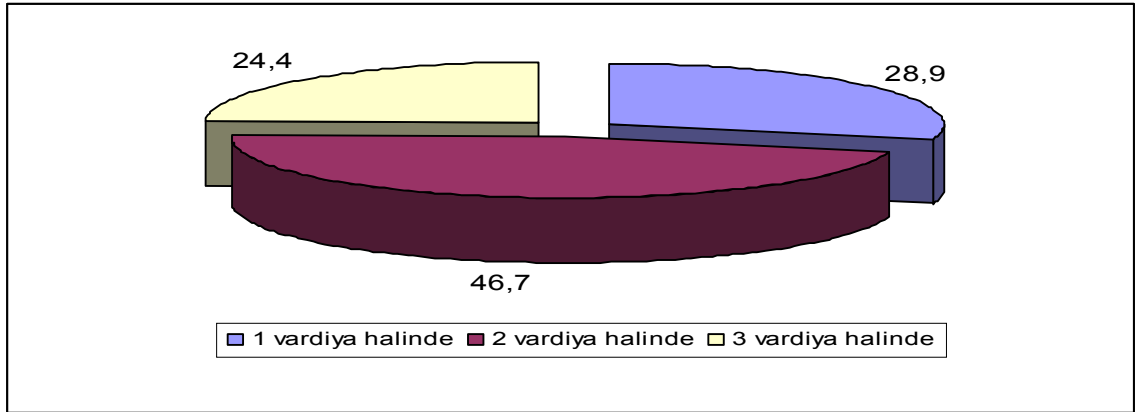

Şekil 4. 7. Üretim Artıklarının Değerlendirme

Denizli’de mermer üreten firmaların tamamı bütün yıl boyunca üretimlerini sürdürmektedirler. Ancak aralarından bazıları kış aylarında vardiya sayısını düşürdüklerini belirtmişlerdir. Kimi işletme yetkilileri 2008 krizinden sonra vardiya sayısını düşürmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Krizden sonra vardiya sayısını 3’ten 2’ye ya da 1’e düşürmüş olan işletmeler mevcuttur. Bugünkü duruma baktığımızda ise, işletmelerin %28,9’u tek vardiya halinde, %46,7’si 2 vardiya halinde, %24,4’ü ise 3 vardiya halinde işçi çalıştırmaktadır. İşletmelerin büyüklüğüyle vardiya sayıları birbiriyle doğru orantıda olup Tablo 4.21.’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 21. Vardiya Sayısı

Vardiya Sayısı	Sayı	Yüzde
1 vardiya halinde	13	28,9
2 vardiya halinde	21	46,7
3 vardiya halinde	11	24,4
TOPLAM	45	100,0

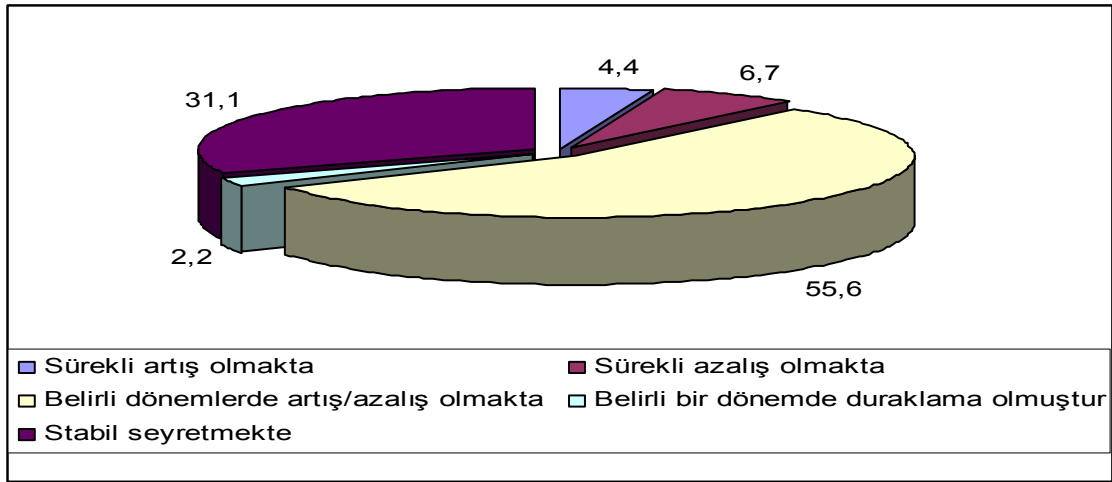

Şekil 4. 8. Vardiya Sayısı

Anket dahilindeki işletme yetkililerinden alınan bilgilere göre fabrika ve ocaklardaki çalışma yoğunluğu farklılık göstermektedir. Birçok işletmede fabrikada istihdam sürekli devam ederken bazısında kış aylarında taş ocağındaki çalışmalar azalış göstermektedir. Bunun nedeni kış aylarındaki olumsuz hava koşullarının ocaktan taş çıkarma işini zorlaştırmasıdır. Ayrıca fuar dönemi öncesi çalışmalarında azalma olan işletmelerin fuar dönemi geldiğinde çalışmalarında yoğunlaşma olmaktadır. Bunların dışında ihracat yapılan ülkelerin tatil dönemleri de işletmelerin çalışma yoğunluğunu etkilemektedir. Özellikle Noel zamanında resmi tatil olduğu için çalışmalar azalmakta ve piyasa durgunlaşmaktadır. Tüm bu sebepler doğrultusunda belirli dönemlerde çalışmalarında artış ya da azalış olan işletmelerin oranı çoğunlukta olup %55,6'dır. İşletmelerin sürekli büyümekte ve gelişmekte olan %4,4'lık bir kısmının çalışmalarında sürekli artış olmaktadır. 2008 krizinden olumsuz etkilenen ancak sonradan kendini toparlayan işletmelerin oranı %2,2'dir. 2008 krizinin getirdiği olumsuzluklardan etkilenerek çalışmalarını sürekli azaltmak zorunda kalan işletmelerin oranı %6,7'dir. Belirli bir müşteri kitlesi olduğunu belirten ve çalışma yoğunlukları stabil seyreden işletmelerin oranı ise %31,1 olup Tablo 4.22.'de işletmelerin çalışma dönemleri gösterilmiştir.

Tablo 4. 22. Çalışma Dönemleri

Çalışma Dönemleri	Sayı	Yüzde
Sürekli artış olmakta	2	4,4
Sürekli azalış olmakta	3	6,7
Belirli dönemlerde artış/azalış olmakta	25	55,6
Belirli bir dönemde duraklama olmuştur	1	2,2
Stabil seyretmekte	14	31,1
TOPLAM	45	100,0

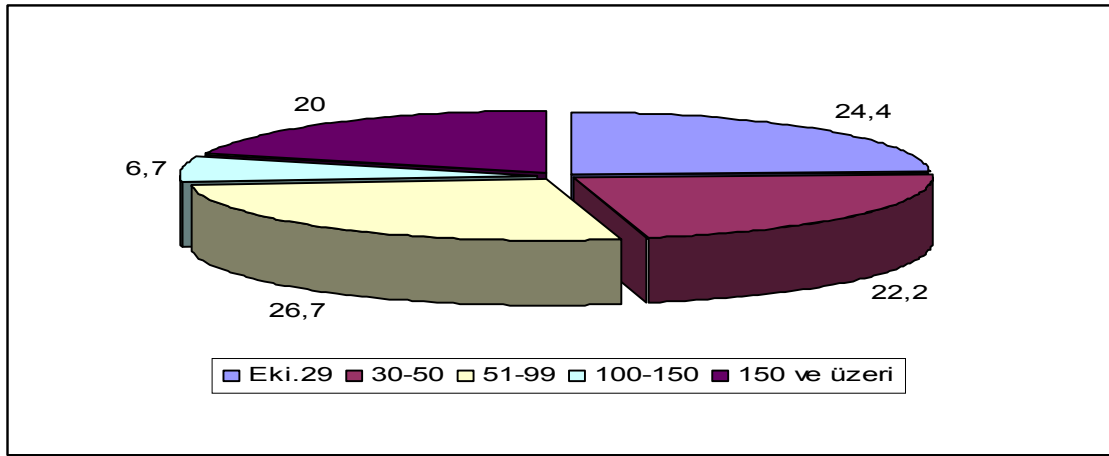
Şekil 4. 9. Çalışma Dönemleri

4.5.5. İşletmenin İstihdam Yapısı

Araştırmaya konu olan işletmelerin %24,4'ü 10-29, %22,2'si 30-50, %26,7'si 51-99, %6,7'si 100-150, %20'si 150 ve üzeri sayıda personel istihdam etmektedir. İlk üç kategoride bulunan işletmelerin oranı birbirine oldukça yakındır. Bu duruma göre ankete katılan işletmelerin %80'i gibi büyük bir çoğunluğunu KOSGEB'in yapmış olduğu iş yeri tanımlamasına göre küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Geri kalan %20'lik kısım ise Denizli'de bu sektörde uzun yıllar faaliyet gösteren büyük ölçekli firmalardan oluşmaktadır. Tablo 4.23.'ten de anlaşılacağı gibi, Denizli madencilik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin %80'inin küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşması onların rekabet etme şanslarını zorlaştırmaktadır.

Tablo 4. 23. Çalışan Personel Sayısı

Personel Sayısı	Sayı	Yüzde
10-29	11	24,4
30-50	10	22,2
51-99	12	26,7
100-150	3	6,7
150 ve üzeri	9	20,0
TOPLAM	45	100,0

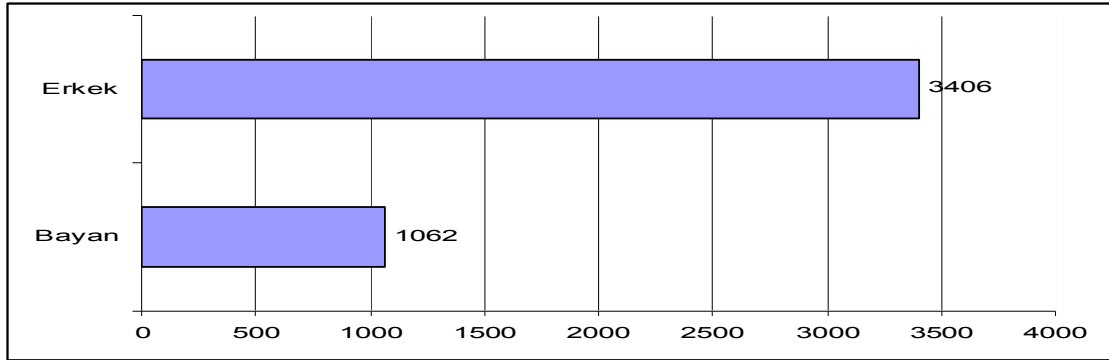
Şekil 4. 10. Personel Sayısı

Yine araştırma kapsamındaki işletmelerin tamamında hem bayan hem de erkek personeller istihdam edilmektedir. Doğal olarak masa başı ya da daha az fiziksel güç gerektiren işler için bayanlar çalıştırılırken, daha ağır ve fiziksel güç gerektiren işler için erkekler çalıştırılmaktadır. 45 işletmenin 4'ü yalnızca mozaik üzerine faaliyet göstermektedir ve bu 4 işletmede bayan çalışanlar çoğunluktadır. Geri kalan 41 işletmede ise çok büyük oranda erkek personel çalıştırılmaktadır. Bazı büyük ölçekli işletmeler hem büyük taş kesimi hem de mozaik üretimi yapmaktadır. Bu işletmelerin mozaik bölümünde yalnızca bayanlar çalışmaktadır. Anket uyguladığımız 45 işletmede toplamda 4.468 personel istihdam edilmektedir. Personellerin %76,23'ü erkek, 23,77'si ise bayarlardan oluştuğu Tablo 4.24.'te görülmektedir.

Tablo 4. 24. İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı

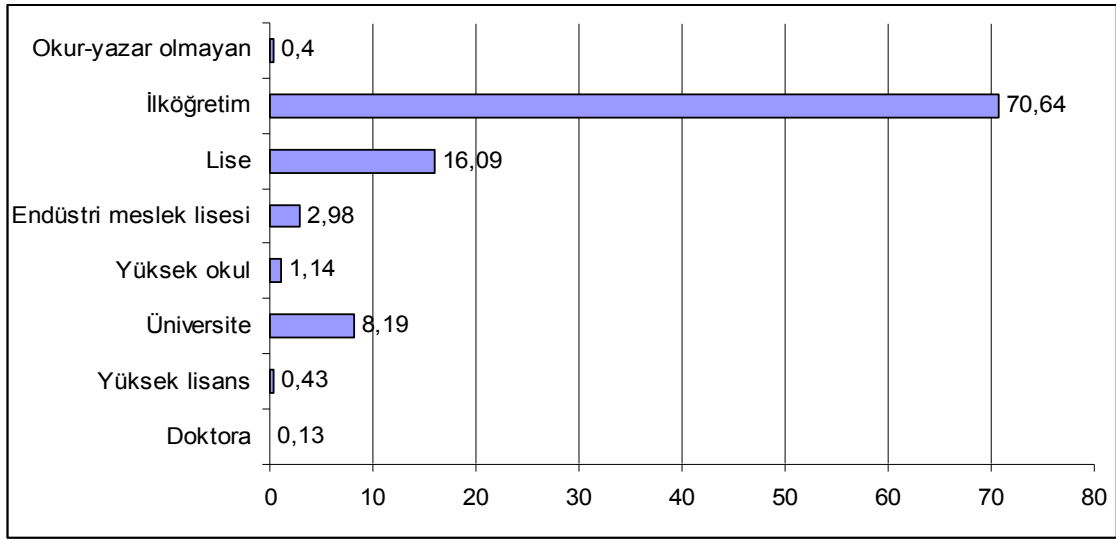
Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Bayan	1062	23,77
Erkek	3406	76,23
TOPLAM	4468	100,0

Şekil 4. 11. İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (İşçi Sayısı)

Araştırma sonuçlarına baktığımızda mermer ve traverten firmalarında çalışan personellerin büyük bir kısmının (%70,64) ilköğretim seviyesinde eğitim almış olduğunu görüyoruz. İşçi olarak çalıştırılan personellerin %0,4'ü okur-yazar değilken, lise mezunu işçi ve büro personellerinin oranı ise %16,09'dur. Geri kalan idari ve büro personellerinin eğitim durumunu incelediğimizde ise %0,13'ünün doktora, %0,43'ünün yüksek lisans, %8,19'unun üniversite, %1,14'ünün yüksek okul, %2,98'inin endüstri meslek lisesi düzeyinde olduklarını Tablo 4.25.'te görmekteyiz.

Tablo 4. 25. Mermercilikte Çalışan Personellerin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Doktora	6	0,13
Yüksek lisans	19	0,43
Üniversite	366	8,19
Yüksek okul	51	1,14
Endüstri meslek lisesi	133	2,98
Lise	719	16,09
İlköğretim	3156	70,64
Okur-yazar olmayan	18	0,4
TOPLAM	4468	100,0

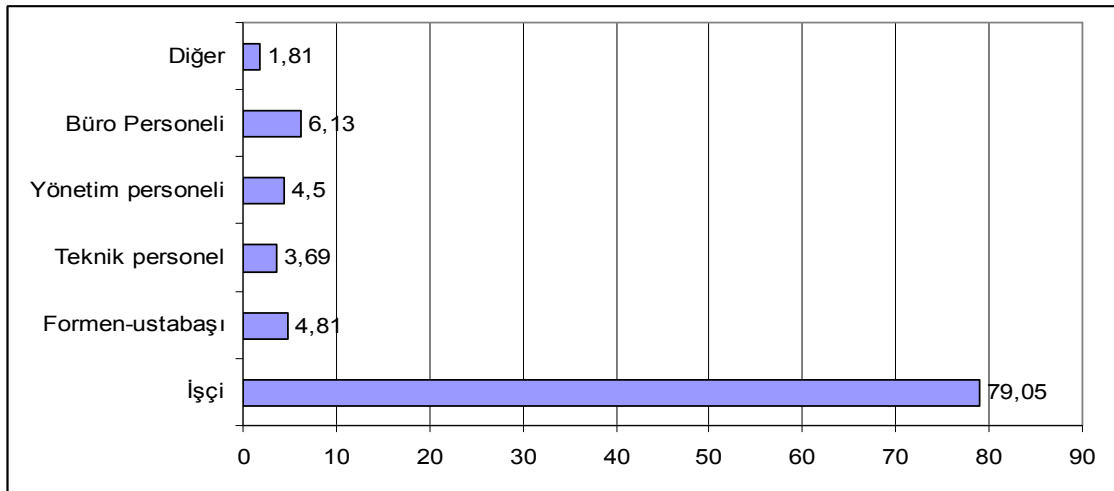

Şekil 4. 12. Mermercilikte Çalışan Personellerin Eğitim Durumu

Denizli’de mermer ve traverten üreten kuruluşlarda istihdam edilen işgücünün işyerlerindeki statüleri incelendiğinde, bunların büyük bir çoğunluğunu (%79,05) beden işçilerinin oluşturduğu görülmektedir. Çalışanların %4,81’i formen-ustabaşı, %3,69’u teknik personel, %4,5’i yönetim personeli, %6,13’ü büro personeli konumundadır. Aşçı, operatör gibi diğer kollarda çalışan personellerin oranı ise %1,81 olup Tablo 4.26.’da bu sektörde çalışan personellerin nitelik durumları gösterilmiştir.

Tablo 4. 26. Mermercilikte Çalışan Personellerin Nitelik Durumu

Nitelik Durumu	Sayı	Yüzde
İşçi	3532	79,05
Formen-ustabaşı	215	4,81
Teknik personel	165	3,69
Yönetim personeli	201	4,5
Büro personeli	274	6,13
Diğer	81	1,81
TOPLAM	4468	100,0

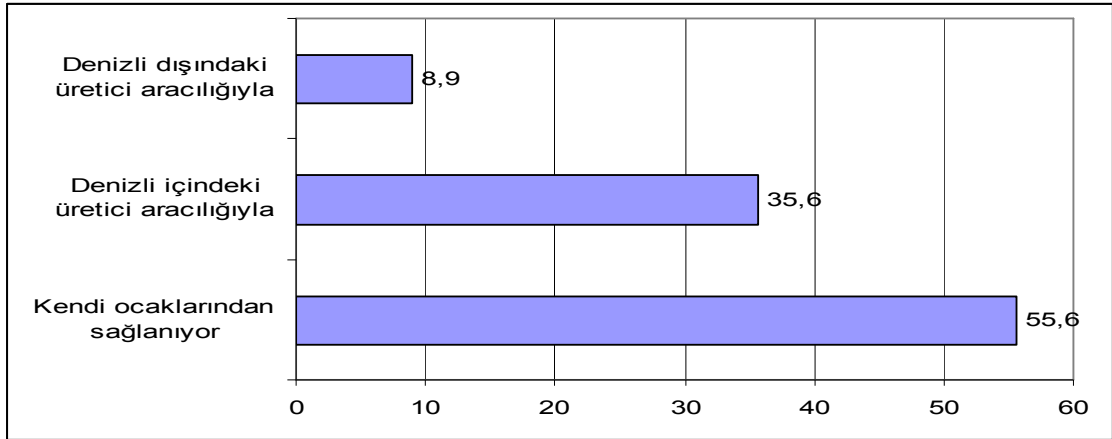
Şekil 4. 13. Mermercilikte Çalışan Personellerin Nitelik Durumu

4.5.6. İşletmenin Hammadde Sağlama Şekli ve Alanları

İşletmelerin çoğu hammadde temini için birden fazla kanal kullanmaktadır. Ancak bizlerin bu sonuçları her bir işletmenin en çok kullandığı kanalı baz alarak elde ettiğini belirtmekte yarar var. Denizli’de mermer ve traverten üreten firmaların büyük bir çoğunluğu (%55,6) hammaddeyi kendi ocaklarından temin ediyor. Anket verilerine göre, işletmelerin %35,6’sı hammaddeyi Denizli içindeki diğer üreticilerden temin ederken %8,9’u Denizli dışındaki üreticilerden temin ediyor. Bazı işletmeler başkaları adına fason çalıştıkları için hammaddeyi doğrudan işini üstlendiği kuruluştan almaktadır. Bunların dışında kendi ocağından faydalanamadığı için dışardan almak zorunda kaldığını ya da kendi ocağı kapatıldığından hammadde için diğer kuruluşlara başvurduğunu belirten işletme yetkilileri de bulunmaktadır. İşletmelerin hammadde sağlama şekli Tablo 4.27.’de görüldüğü gibi olup %56,6’lık gibi büyük bir kesimin hammaddeyi kendi ocaklarından sağladıkları görülmektedir.

Tablo 4. 27. Hammadde Sağlama Şekli

Hammadde Sağlama Şekli	Sayı	Yüzde
Kendi ocaklarından sağlanıyor	25	55,6
Denizli içindeki üretici aracılığıyla	16	35,6
Denizli dışındaki üretici aracılığıyla	4	8,9
TOPLAM	45	100,0

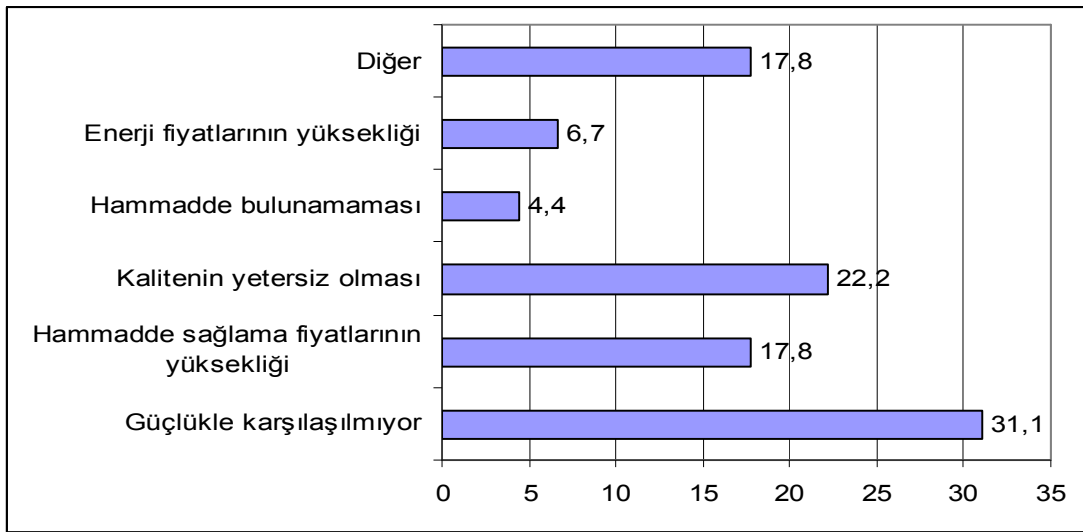
Şekil 4. 14. Hammadde Sağlama Şekli

İşletme yetkililerine hammadde temininde güçlükle karşılaşmış karşılaşmadıklarını sorduğumuzda, %31,1'inden karşılaşmadıkları cevabını almış bulunuyoruz. Güçlükle karşılaşmayan işletmelerin daha büyük ve taşı kendi ocağından çıkaran işletmeler olduğu dikkatimizi çekmiştir. Diğer güçlükler ve oranları ise Tablo 4.28.'de özetlendiği gibidir.

Yine işletme yetkilileri hammadde temininde birden fazla sorunla karşılaştıklarını belirtmişlerdir ancak bizlerin bu sorunları belirlerken kendilerinden en fazla şikayetçi oldukları sorunları sıralamalarını rica ettiğimizi belirtmekte yarar var. Anket uyguladığımız işletmelerin büyük çoğunluğu doğal şartlara bağlı olduklarını ve elde ettikleri taşların aynı kalitede olmadığından yakınmaktadır. En fazla bu problemden yakındığını belirten işletmelerin oranı %22,2'dir. Hammadde sağlama fiyatlarının yüksekliğinden yakınan işletmelerin oranı %17,8 iken enerji fiyatlarının yüksekliğinden şikayetçi olan işletmelerin oranı %6,7'dir. Fiyatlarla ilgili yakınılan bir diğer sorun ise fiyatların stabil olmamasıdır. İşletmelerin %4,4'ü hammadde bulmakta güçlük yaşadığını ifade etmiştir. Birbirinden farklı konularda sıkıntıları olan işletmelerin oranı %17,8'dir. Bu sıkıntıları bürokratik işlemlerin ağırlığı, finansal sıkıntılar, nakliye maliyetleri, kanuni yetersizliğin görülmesi, kendilerine ait bir ocağın bulunmaması, hammaddenin zamanında tedarik edilememesi şeklinde sıralamak mümkündür.

Tablo 4. 28. Hammadde Temininde Karşılaşılan Güçlükler

Hammadde Temininde Karşılaşılan Güçlükler	Sayı	Yüzde
Güçlükle karşılaşılmıyor	14	31,1
Hammadde sağlama fiyatlarının yüksekliği	8	17,8
Kalitenin yetersiz olması	10	22,2
Hammadde bulunamaması	2	4,4
Enerji fiyatlarının yüksekliği	3	6,7
Diğer	8	17,8
TOPLAM	45	100,0

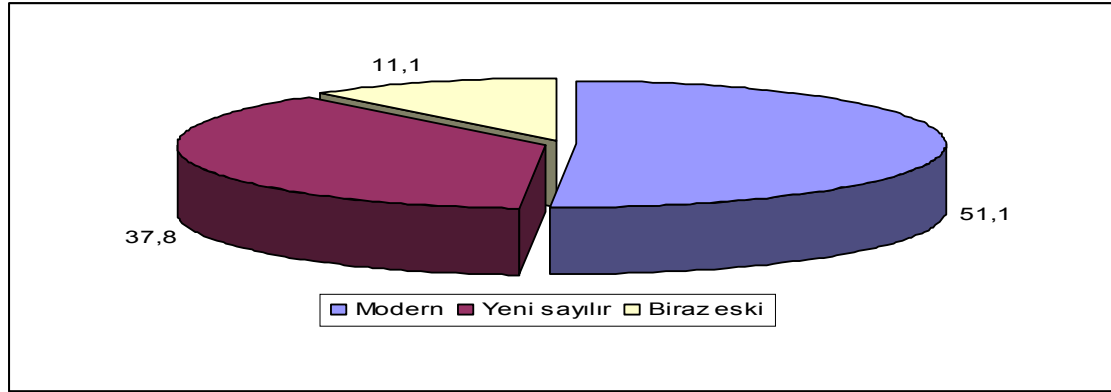
Şekil 4. 15. Hammadde Temininde Karşılaşılan Güçlükler

4.5.7. Üretim Teknolojisi ve Teknoloji Kullanımı

İşletmelerin teknoloji kullanımı ve makinelerin genel durumu incelendiğinde, firma yetkililerinin %51,1'i sahip oldukları makinelerin çoğunun modern teknolojiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bu soruya %37,8 oranında makinelerinin yeni sayılabileceği, %11,1 oranında biraz eski olduğu cevabı verilmiştir. Bazı işletmeler ikinci el makine kullansa bile bunların hiçbirinin çok eski model olmadığını belirtmiştir. Ayrıca işletme yetkilileri bütün makinelerin bakımını eksiksiz yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 4.29.).

Tablo 4. 29. Makine ve Teçhizatların Genel Durumu

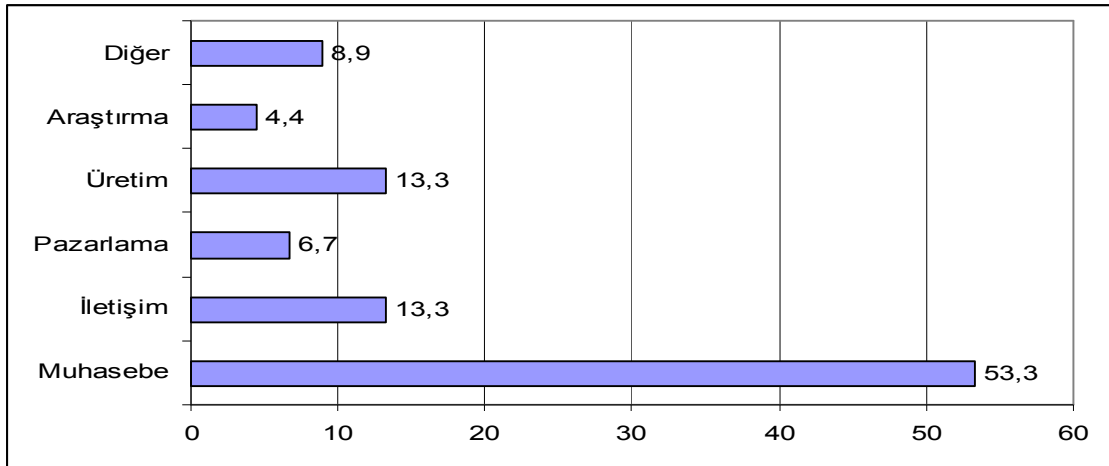
Makine ve Teçhizat Durumu	Sayı	Yüzde
Modern	23	51,1
Yeni sayılır	17	37,8
Biraz eski	5	11,1
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 16. Makine ve Teçhizatların Genel Durumu

Anket dahilindeki işletmelere yönelttiğimiz sorulardan birisi de çalışmalarında en çok hangi konuda bilgisayar kullandıklarını öğrenmekti. Bu sorumuza yetkililerin %53,3'ü bilgisayar kullanımının en çok muhasebe işlemleri için olduğu cevabını vermiştir. Bunu %13,3'er oranla iletişim ve üretim, %8,9 oranla diğer işlemler (personel işlemleri, stok, raporlama, satış, banka işlemleri), %6,7 ile pazarlama, %4,4 ile araştırma amaçlı kullanım takip etmekte olup bilgisayar kullanımının şekli ve oranları Tablo 4.30.'da özetlenmiştir.

Tablo 4. 30. İşletmelerde Bilgisayar Kullanımı

Bilgisayar Kullanımı	Sayı	Yüzde
Muhasebe	24	53,3
İletişim	6	13,3
Pazarlama	3	6,7
Üretim	6	13,3
Araştırma	2	4,4
Diğer	4	8,9
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 17. İşletmelerde Bilgisayar Kullanımı

Günümüzde internet kullanımı çok yaygındır ve firmaların kendilerini tanıtmalarını ve kendilerine rahat ulaşılmasını sağlayan web sayfalarının bulunması büyük önem taşımaktadır. Anketimize katılan işletmelere web sayfalarının olup olmadığı sorulduğunda %80'inin kendine ait bir web sayfası bulunduğu cevabını alırken %20'sinin bulunmadığı cevabını aldık. Ancak internet ortamında, kendine ait web sayfası bulunmayan işletmelerin de faaliyet ve iletişim bilgilerine erişmek mümkün olup mevcut durumun sonuçları Tablo 4.31.'de görülmektedir.

Tablo 4. 31. İşletmeye Ait Web Sayfası

İşletmeye Ait Web Sayfası	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	36	80,0
Bulunmamaktadır	9	20,0
TOPLAM	45	100,0

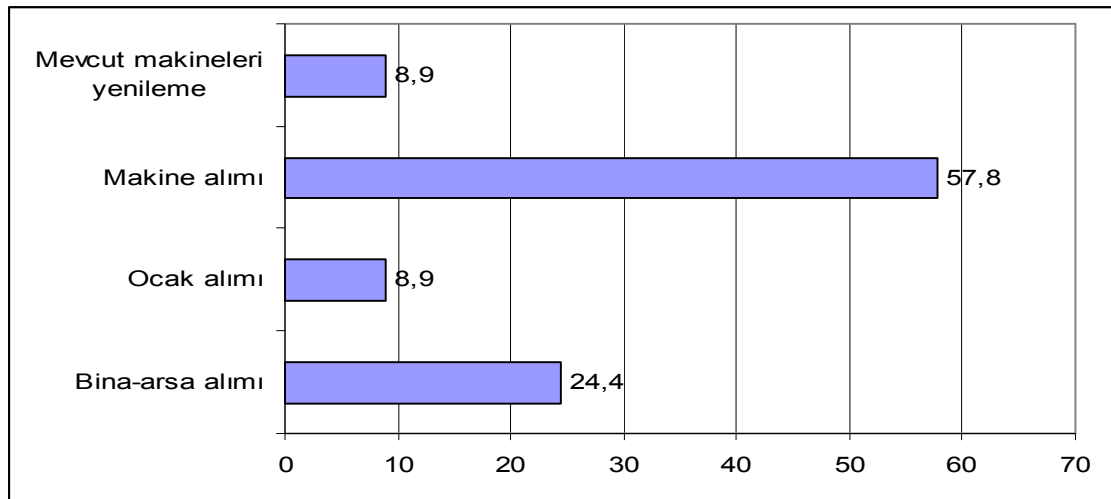
4.5.8. Yapılan ve Planlanan Yatırımlar

Denizli'de faaliyet gösteren mermer işletmelerinin yapmış olduğu yatırımlar incelendiğinde, anket kapsamındaki işletmelerin çoğunlukla makine alımı üzerine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Yatırımlarını en çok makine alımına yönelik yapan işletmelerin oranı %57,8, bina-arsa alımına yönelik yapanların %24,4, ocak alımı ve mevcut makineleri yenilemeye yönelik yapanların oranı ise %8,9'dır. Bina ve arsa

alımına yönelik yapılan yatırımlarda işletmelerin gelecekte ek tesisler kurma düşüncesiyle böyle bir yatırıma yöneldikleri belirtilmiştir. Bunun dışında, işletme yetkilileri yatırımlarında 2008 krizi sonrasında duraklama ya da azalmanın olduğunu da ifade etmişlerdir. Yapılan yatırımları, anket sonrası oluşturulan Tablo 4.32. özetlemektedir.

Tablo 4. 32. Yapılan Yatırımlar

Yapılan Yatırımlar	Sayı	Yüzde
Bina-arsa alımı	11	24,4
Ocak alımı	4	8,9
Makine alımı	26	57,8
Mevcut makineleri yenileme	4	8,9
TOPLAM	45	100,0

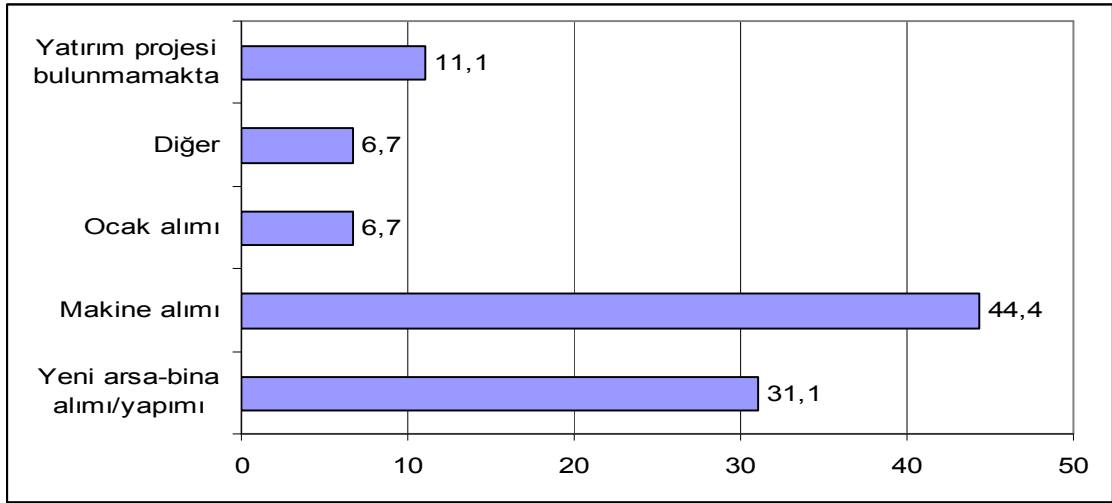
Şekil 4. 18. Yapılan Yatırımlar

Yapılan yatırımlardan sonra, işletme yetkililerine yöneltmiş olduğumuz sorulardan biri de ileride yapılması planlanan öncelikli yatırımlar yönünde olmuştur. Bu noktada yine başı çeken yatırım şekli makine alımı olmaktadır (%44,4). Makine alımını %31,1 oranla yeni arsa-bina alımı/yapımı planları takip etmektedir. Öncelikli olarak ocak alım planı yapan işletmelerin oranı %6,7'dir. Ürün çeşitliliğinin artırılması, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, yeni işçilerin istihdam edilmesi, markalaşma gibi diğer yatırım planlarının oranı %6,7'dir. Yatırım projesi bulunmayan işletmelerin oranı ise %11,1 olup diğer planlanan yatırımlar Tablo 4.33.'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 33. Planlanan Yatırımlar

Planlanan Yatırımlar	Sayı	Yüzde
Yeni arsa-bina alımı/yapımı	14	31,1
Makine alımı	20	44,4
Ocak alımı	3	6,7
Diğer	3	6,7
Yatırım projesi bulunmamakta	5	11,1
TOPLAM	45	100,0

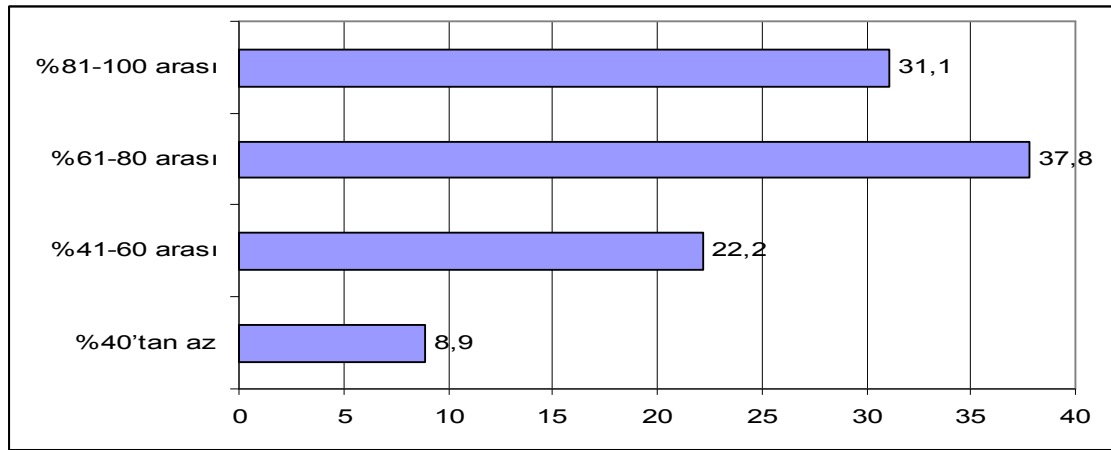
Şekil 4. 19. Planlanan Yatırımlar

4.5.9. İşletmenin Kapasite Kullanımı

Denizli’de mermer ve traverten üreten işletmelerin kapasite kullanım oranına baktığımızda, bu işletmelerin %68,9’unun kapasitelerini %80’in altında kullanabildiklerini görüyoruz. İşletmelerin %37,8’i %61-80 arası, %22,2’si %41-60 arası, %8,9’u %40’tan daha düşük kapasite kullanım oranına sahiptir. Bu bağlamda, %80’in altında kalan işletmelerin çoğunluğunun istenilen seviyede olmasa da istenilene yakın bir seviyede kapasitelerini kullanabildiğini söyleyebiliriz. İşletme yetkililerinin %31,1’i ise %80’in üzerinde ve istenen düzeyde bir kapasite kullanım oranına sahip olduğunu belirtmiştir. Kapasite kullanım oranına yönelik işletmelerin yüzdelik oranları Tablo 4.34.’te görülmektedir.

Tablo 4. 34. İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı

Kapasite Kullanım Oranı	Sayı	Yüzde
%40'tan az	4	8,9
%41-60 arası	10	22,2
%61-80 arası	17	37,8
%81-100 arası	14	31,1
TOPLAM	45	100,0

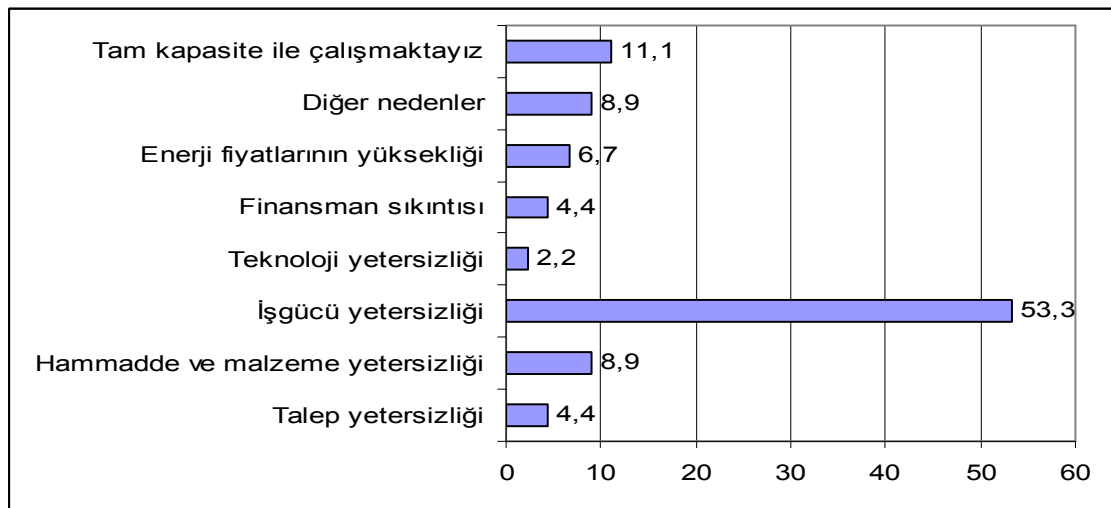
Şekil 4. 20. İşletmenin Kapasite Kullanım Oranı

Tam kapasite ile çalışamayan işletmeler için bu durumun nedenleri incelendiğinde, %53,3 oranla işgücü yetersizliğinin en büyük etken olduğu görülmektedir. Anketimize katılan işletmelerin iş konusunda en büyük sıkıntısı işgücüdür. İşgücünün azlığından yakınan işletme yetkilileri, doğal taşıcılığın ağır iş olarak görüldüğü için kimsenin bu sektörde işçi olarak çalışmaya yanaşmadığını, çalışanların da çoğunun kalıcı olmadığını, işe giriş-çıkışların çok fazla olduğunu belirtmişlerdir. İşçi sorunuyla beraber hammadde çıkarılamamasından yakınan işletmelerin oranı %8,9, enerji fiyatlarının yüksekliğinden yakınanların oranı %6,7, finansman sıkıntılarından yakınanların oranı %4,4, istenilen oranda talep alınamamasından yakınan işletmelerin oranı %4,4, teknoloji yetersizliğinden yakınanların oranı %2,2 ve son olarak olumsuz çevre şartları (çamur, toz, atıkların fazlalığı), zayıf üretim, malzeme yetersizliği gibi diğer nedenlerden yakınanların oranı ise %8,9'dur. Anket kapsamındaki işletmelerin %11,1'inin ise tam kapasiteyle

çalıştıkları için bu konuda bir sıkıntılarını bulunmamakta olup diğer nedenler Tablo 4.35.'te belirtildiği gibidir.

Tablo 4. 35. İşletmenin Tam Kapasite ile Çalışmasını Engelleyen Nedenler

Tam Kapasite ile Çalışmayı Engelleyen Nedenler	Sayı	Yüzde
Talep yetersizliği	2	4,4
Hammadde ve malzeme yetersizliği	4	8,9
İşgücü yetersizliği	24	53,3
Teknoloji yetersizliği	1	2,2
Finansman sıkıntısı	2	4,4
Enerji fiyatlarının yüksekliği	3	6,7
Diğer nedenler	4	8,9
Tam kapasite ile çalışmaktayız	5	11,1
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 21. İşletmenin Tam Kapasite ile Çalışmasını Engelleyen Nedenler

4.5.10. Üretilen Ürünlerin Avrupa Birliği Standartlarına Uyumu

İhracat yapan firmalar için, ürettikleri ürünün AB standartlarına uyumu önem arz etmektedir. İşletme yetkililerine “Ürünleriniz AB standartlarına ne ölçüde uyuyor?” şeklinde bir soru yönelttiğimizde, %86,7’si bu soruya ürünlerinin tam uyum sağladığı cevabını vermiştir. %11,1’i standartlara yaklaştığını ancak madenciliğin Avrupa

standartlarına oturtulamayacağı yorumunu yapmıştır. %2,2'sinin ise bu konuda bir fikri bulunmadığını Tablo 4.36. göstermektedir.

Tablo 4. 36. Ürünlerin Avrupa Birliği Standartlarına Uyumu

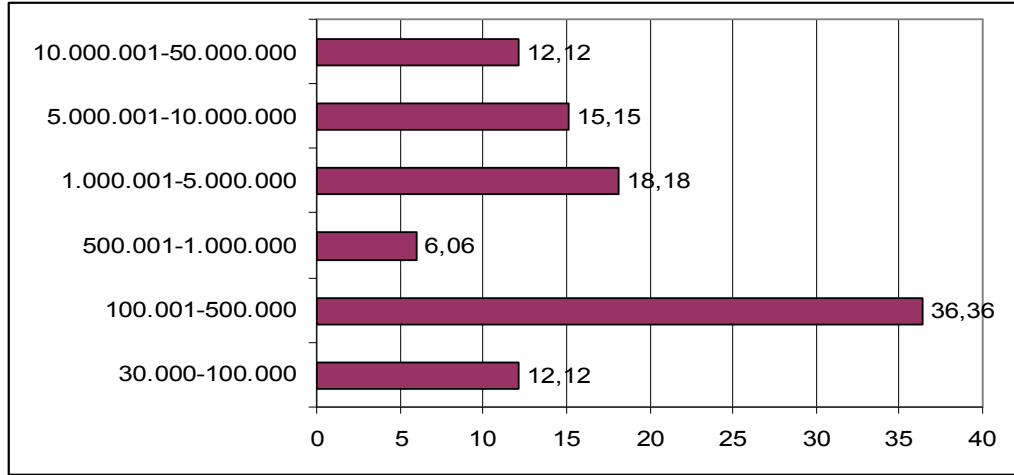
AB Standartlarına Uyum	Sayı	Yüzde
Tam uyum sağlıyor	39	86,7
Standartlara yaklaşıyor	5	11,1
Bilinmiyor	1	2,2
TOPLAM	45	100,0

4.5.11. İşletmenin Finansman Faaliyetleri

Toplam 45 işletmeye uygulamış olduğumuz ankette işletmelerin sermaye miktarlarını belirlemeye yönelik sorduğumuz soruya bu işletmelerin 12 tanesi sahip oldukları sermaye miktarı hakkında bilgi vermezken geriye kalan 33 işletmenin sahip olduğu sermaye miktarı Tablo 4.37.'deki gibidir. Denizli'deki mermer işletmelerinin büyük bir kısmı (%36,36) 100.001-500.000 TL arası sermayeye sahiptir. İşletmelerin %18,18'i 1.000.001-5.000.000 TL arası, %15,15'i 5.000.001-10.000.000 TL arası, %12,12'si 30.000-100.000 TL arası, %12,12'si 10.000.001-50.000.000 TL arası, %6,06'lık bir kısmı ise 500.001-1.000.000 TL arası sermayeye sahiptir ve Tablo 4.37.'de görüldüğü gibi işletmelerin büyük bir çoğunluğunun (%36.36) sermayesi 100.000 ile 500.000 TL arasında seyretilmektedir.

Tablo 4. 37. İşletmenin Sermaye Miktarı

Sermaye Miktarı (TL)	Sayı	Yüzde
30.000-100.000	4	12,12
100.001-500.000	12	36,36
500.001-1.000.000	2	6,06
1.000.001-5.000.000	6	18,18
5.000.001-10.000.000	5	15,15
10.000.001-50.000.000	4	12,12
TOPLAM	33	100,0

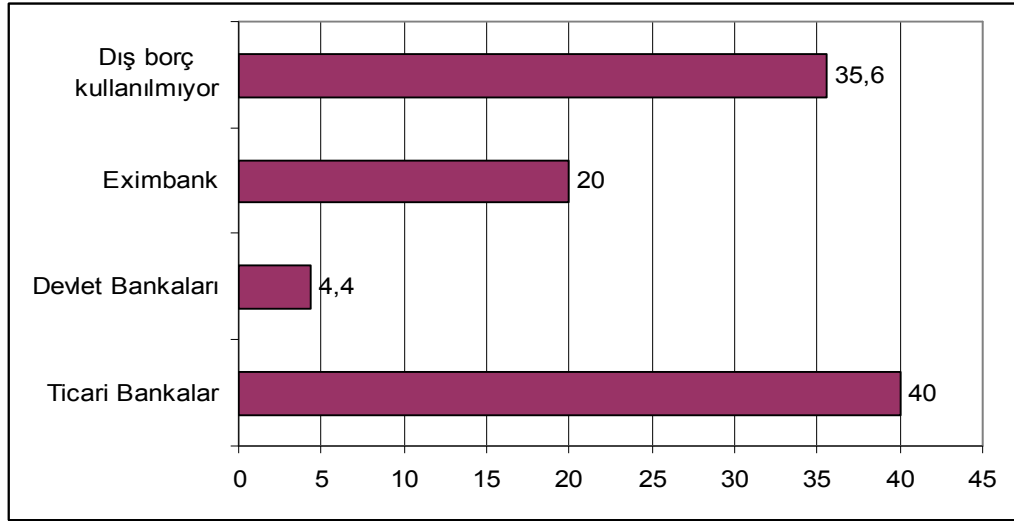

Şekil 4. 22. İşletmelerin Sermaye Miktarı

Yine işletmelere en sık hangi finansman kaynağını kullandıklarını belirlemeye yönelik sorduğumuz soruda bu iş için ticari bankalara başvuruların oranı en fazla olup %40'tır. Eximbank'tan yararlananların oranı ikinci sırada olup %20, devlet bankalarından yararlananların oranı ise oldukça az olup %4,4'tür. İşletmelerin %35,6'sı ise dış borç kullanmadıkları cevabını vermiştir. Buna neden olarak da ihtiyaç duymadıklarını dile getirmişlerdir. Tablo 4.38. dış finansman kaynaklarının yüzdeleri dağılımını göstermektedir.

Tablo 4. 38. İşletmenin Dış Finansman Kaynakları

Dış Finansman Kaynakları	Sayı	Yüzde
Ticari Bankalar	18	40
Devlet Bankaları	2	4,4
Eximbank	9	20
Dış borç kullanılmıyor	16	35,6
TOPLAM	45	100,0

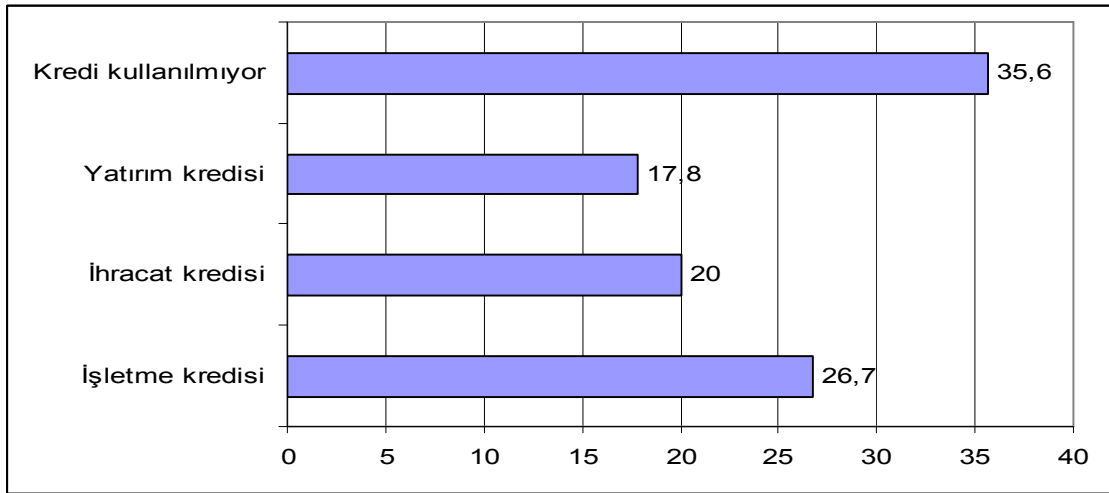

Şekil 4. 23. İşletmenin Dış Finansman Kaynakları

Anketimiz kapsamındaki kredi kullanan işletmelerin büyük bir kısmı hemen her çeşit krediden yararlandığını belirtmişlerdir. Ağırlıklı olarak en fazla yararlanan kredi türlerine baktığımızda %26,7'sinin işletme, %20'sinin ihracat, %17,8'inin yatırım kredisi kullandığını görmekteyiz. Bunların dışında işletme yetkilileri sevk öncesi ihracat kredisi ve çek karşılığı krediden de sıkça yararlandıklarını ifade etmişlerdir. İşletmelerin %35,6'sı ise hiçbir şekilde kredi kullanmadığını belirtmişlerdir. İşletmelerin ağırlıklı olarak kullandıkları kredi türlerinin dağılımı Tablo 4.39.'da görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 39. İşletmenin Ağırlıklı Olarak Kullandığı Kredi Türü

Kullanılan Kredi Türü	Sayı	Yüzde
İşletme kredisi	12	26,7
İhracat kredisi	9	20,0
Yatırım kredisi	8	17,8
Kredi kullanılmıyor	16	35,6
TOPLAM	45	100,0

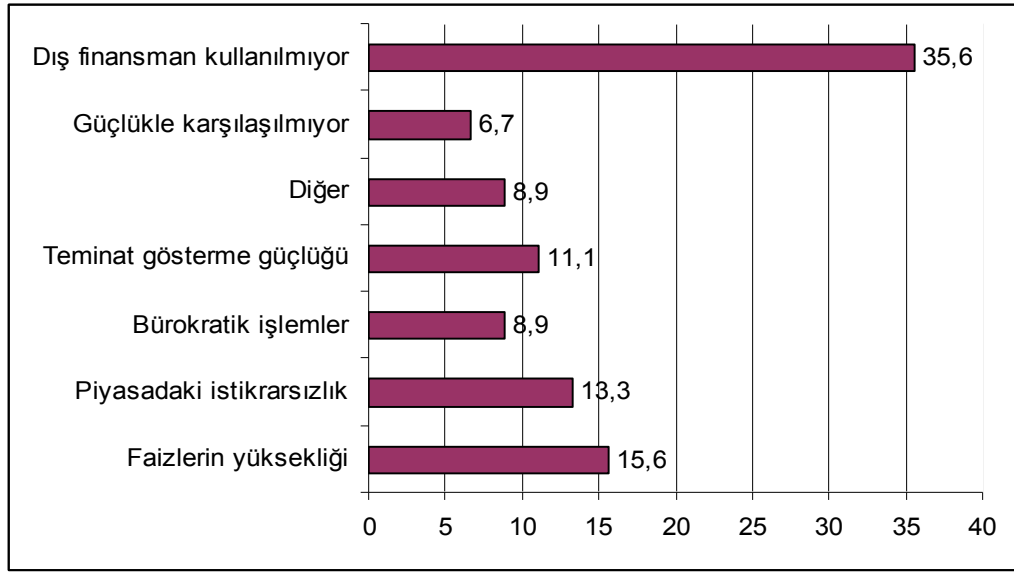

Şekil 4. 24. İşletmenin Ağırlıklı Olarak Kullandığı Kredi Türü

İşletme yetkililerine karşılaştıkları dış finansman güçlüklerini sorduğumuzda, %6,7'sinden dış finansmandan yararlandığı halde herhangi bir güçlükle karşılaşmadığı, güvendikleri bankalarla çalıştıkları takdirde bir sorun yaşamadığı cevabını aldık. Anket kapsamındaki işletmelerin %35,6'sının dış finansman kullanmadığını belirtmiştik. İşletmelerin %15,6'si faizlerin yüksek olmasından, %13,3'ü piyasanın istikrarsız olmasından, %11,1'i teminat göstermede güçlükle karşılaştığından, %8,9'u bürokratik işlemlerin zorluğundan, geri kalan %8,9'u ise bankalara güvenememekten ve bankalardan ihtiyaç duydukları krediyi alamamaktan yakınmaktadır. Konuya ilişkin anket uyguladığımız işletmelerin dış finansman güçlükleri konusunda vermiş oldukları cevaplara binaen düzenlemiş olduğumuz Tablo 4.40. bu durumu özetlemektedir.

Tablo 4. 40. Karşılaşılan Dış Finansman Güçlükleri

Dış Finansman Kullanım Güçlükleri	Sayı	Yüzde
Faizlerin yüksekliği	7	15,6
Piyasadaki istikrarsızlık	6	13,3
Bürokratik işlemler	4	8,9
Teminat gösterme güçlüğü	5	11,1
Diğer	4	8,9
Güçlükle karşılaşılmıyor	3	6,7
Dış finansman kullanılmıyor	16	35,6
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 25. Karşılaşılan Dış Finansman Güçlükleri

İşletme sahipleri için faizlerin yüksekliği ve piyasadaki istikrarsızlık, girişimcilerin önünü tıkayan, yatırım yapmasını engelleyen, piyasanın geleceğini görmesini engelleyen ve acil çözüm gerektiren önemli etkenlerdir. Uygulanan para ve maliye politikalarında faiz oranlarının nasıl bir seyir izleyeceği, döviz kurlarında nasıl bir dalgalanma olacağı gibi olumsuz belirsizlikler iş yeri sahiplerini yatırım yapma planlarından alıkoymaktadır. Öte yandan karşılaşılan teminat gösterme güçlükleri ve bürokratik işlemlerin ağır ve sancılı işleyişi de yine işyeri sahiplerinin makine arttırma, makine yenileme, ürün çeşitliliğini arttırma gibi isteklerini yerine getirememesine sebep olmaktadır.

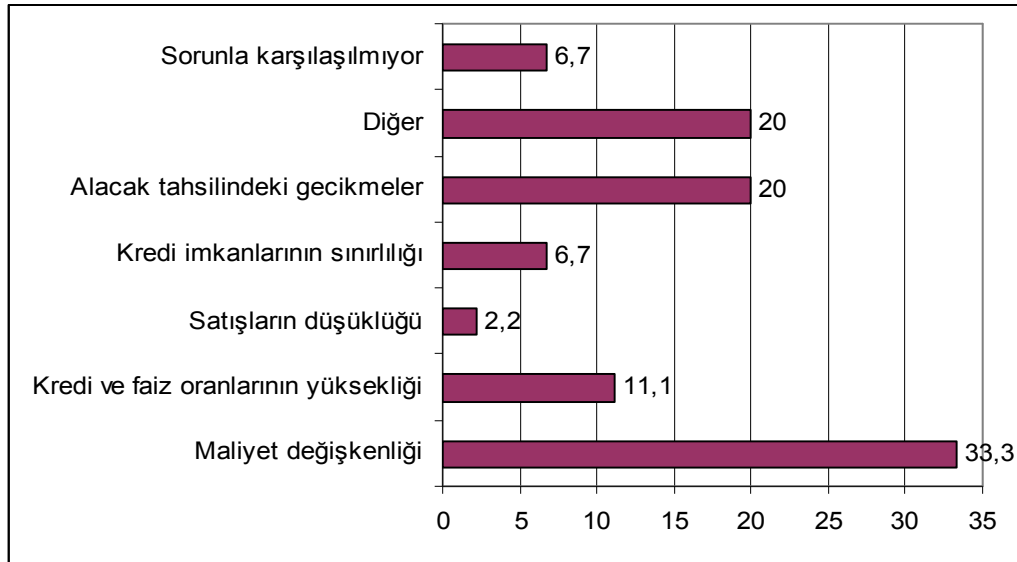
İşletmelerin karşılaştığı finansal sorunlara genel olarak baktığımızda ise en büyük sıkıntının maliyet değişkenliği (%33,3) olduğunu görüyoruz. Bunu alacak tahsilindeki gecikmeler (%20), yüksek yakıt-hammadde-enerji fiyatları gibi diğer sorunlar (%20), kredi ve faiz oranlarının yüksekliği (%11,1), kredi imkanlarının sınırlılığı (%6,7) ve satışların düşüklüğü (%2,2) takip etmektedir. Bunun dışında işletme yetkilileri döviz kurunun dalgalı seyri, girdi maliyetlerinin yüksek olması ve bankaların teminat kabul etmemesi sorunlarıyla da karşılaşmaktadır. İşletmelerin %6,7'si ise

herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını Tablo 4.41.'de görüldüğü gibi ifade etmişleridir.

Tablo 4. 41. Karşılaşılan Finansal Sorunlar

Karşılaşılan Finansal Sorunlar	Sayı	Yüzde
Maliyet değişkenliği	15	33,3
Kredi ve faiz oranlarının yüksekliği	5	11,1
Satışların düşüklüğü	1	2,2
Kredi imkanlarının sınırlılığı	3	6,7
Alacak tahsilindeki gecikmeler	9	20,0
Diğer	9	20,0
Sorunla karşılaşılmıyor	3	6,7
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 26. Karşılaşılan Finansal Sorunlar

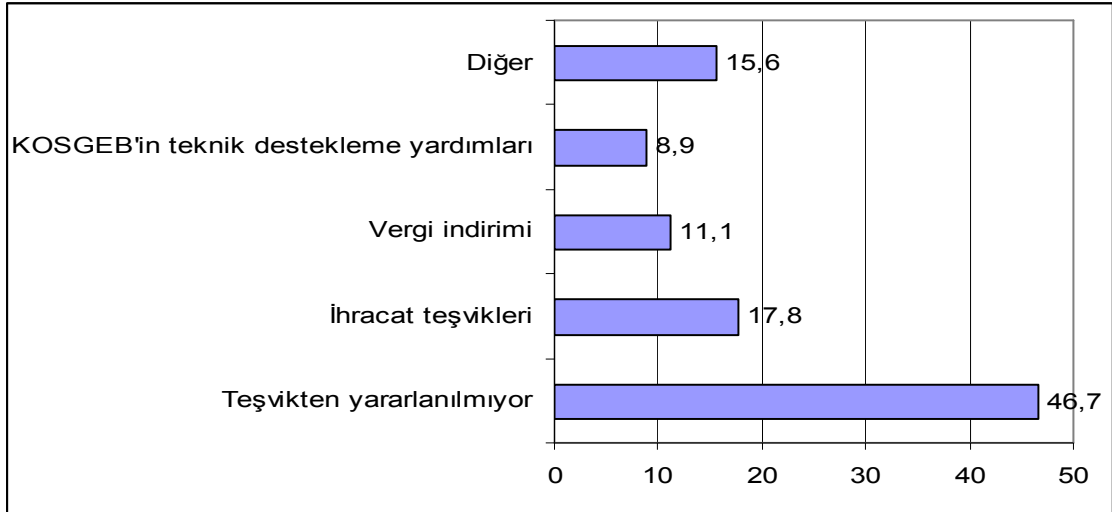
Karşılaşılan finansal sorunların çoğunlukla işletmelerin kendisinden ve piyasadan kaynaklanmayıp ülkenin makro ekonomik politika uygulamadaki eksikliklerinden ve bankacılığın yetersizliğinden kaynaklandığı dikkat çekmektedir.

4.5.12. Teşvik ve Desteklerden Yararlanma

Anketimiz kapsamındaki işletme yetkililerine devletin sağlamış olduğu hangi teşvik ve desteklerden en çok yararlandığını sorduğumuzda, %17,8'i ihracat teşviklerinden, %11,1'i vergi indirimlerinden, %8,9'u KOSGEB'in sunmuş olduğu teknik destekleme yardımlarından, %15,6'sı ise fuar destekleri, yatırım teşvikleri, kalkınma ajansları destekleri ve leasing işlemleri gibi diğer yardımlardan faydalandığını belirtmiştir. İşletmelerin %46,7 gibi büyük bir kısmı ise herhangi bir teşvikten yararlanmadığını ifade etmiş olup söz konusu teşvik ve desteklerden yararlanma oranlarının dağılımı Tablo 4.42.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 42. Yararlanılan Teşvik ve Destekler

Teşvik ve Destekler	Sayı	Yüzde
Teşvikten yararlanılmıyor	21	46,7
İhracat teşvikleri	8	17,8
Vergi indirimi	5	11,1
KOSGEB'in teknik destekleme yardımları	4	8,9
Diğer	7	15,6
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 27. Yararlanılan Teşvik ve Destekler

Tablo 4.42.'ye bakıldığında ilk dikkat çeken, teşvik ve desteklerden yararlanmayan işletmelerin fazlalığıdır. Bu duruma ilişkin, işletme yetkililerinin çoğundan desteklerden bekledikleri yardımı görmediği, görse bile bunun yeterli olmadığı ve bu desteklerden büyük ölçekli ve daha az ihtiyacı olan işletmelerin daha çok yararlandığı yorumunu aldık.

Yine yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda Denizli'de mermer ve traverten üreten işletmelerin yalnızca %33,3'ünün KOBİ Teşvik Belgesine sahip olduğunu gördük. Bu sertifikaya sahip olmayan işletmelerin çoğu ise KOBİ Teşvik Belgesini yetersiz ve dolayısıyla gereksiz bulduklarını ifade etmekte olup teşvik belgesine sahip olan ve olmayan işletmelerin dağılımı Tablo 4.43.'te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 43. KOBİ Teşvik Belgesi

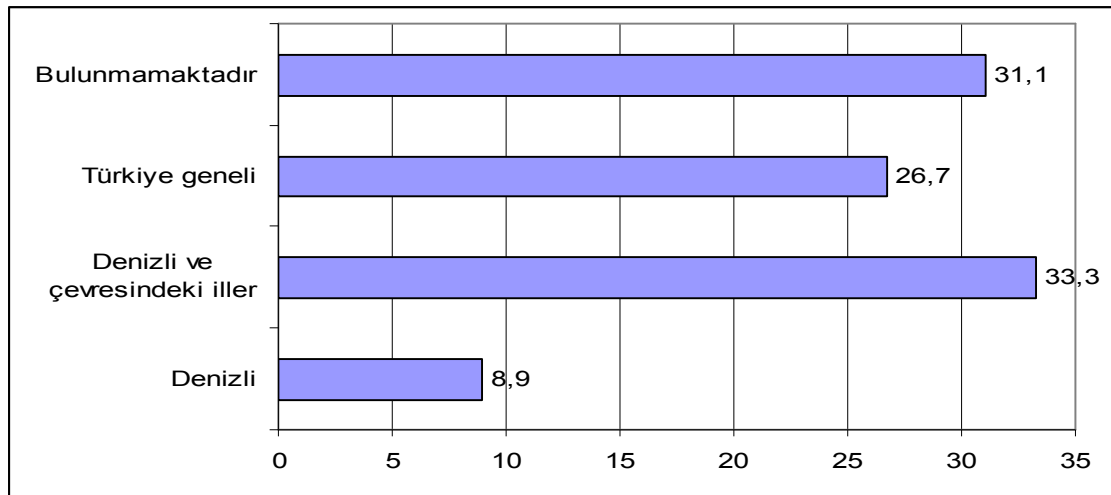
KOBİ Teşvik Belgesi	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	15	33,3
Bulunmamaktadır	30	66,7
TOPLAM	45	100,0

4.5.13. İşletmenin Pazar Yapısı ve Pazar Alanları

Denizli'de mermer ve traverten üreten işletmeler ürünlerinin tamamına yakını ihraç etmektedir. Ancak bu işletmelerin bazılarının az da olsa yurtiçinde pazar alanları bulunmaktadır. İşletmelerin %8,9'u yurtiçinde yalnızca Denizli'ye, %33,3'ü Denizli ve çevresindeki illere, %26,7'si Türkiye geneline satış yapmaktadır. İşletmelerin %31,1'i ise sadece yurt dışına çalışmakta olduklarını belirtmişlerdir. Pazar alanlarının dağılımını Tablo 4.44.'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 44. İşletmenin Yurtiçi Pazar Alanları

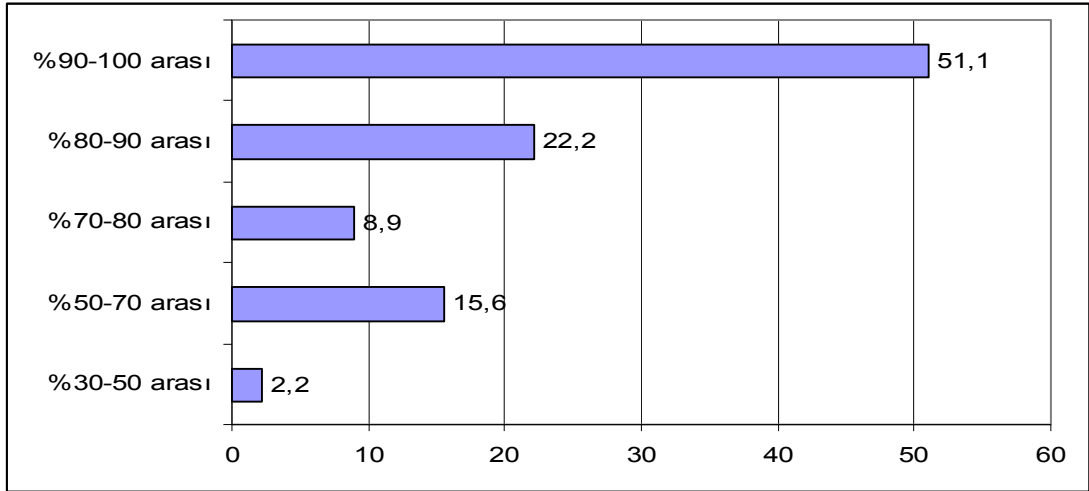
Yurtiçi Pazar Alanı	Sayı	Yüzde
Denizli	4	8,9
Denizli ve çevresindeki iller	15	33,3
Türkiye geneli	12	26,7
Bulunmamaktadır	14	31,1
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 28. İşletmenin Yurtiçi Pazar Alanları

Denizli’de bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin %51,1’i ürünlerin tamamını ya da tamamına yakını (%90-100) ihraç etmektedir. %22,2’si ürünlerinin %80-90’ını, %8,9’u %70-80’ini, %15,6’sı %50-70’ini, %2,2’si ise ürettikleri ürünlerin %30-50’sini ihraç etmekte olduklarını Tablo 4.45.’te görüldüğü gibi ifade etmişlerdir.

Tablo 4. 45. Üretimin İhracat Oranı

İhraç Payı	Sayı	Yüzde
%30-50 arası	1	2,2
%50-70 arası	7	15,6
%70-80 arası	4	8,9
%80-90 arası	10	22,2
%90-100 arası	23	51,1
TOPLAM	45	100,0

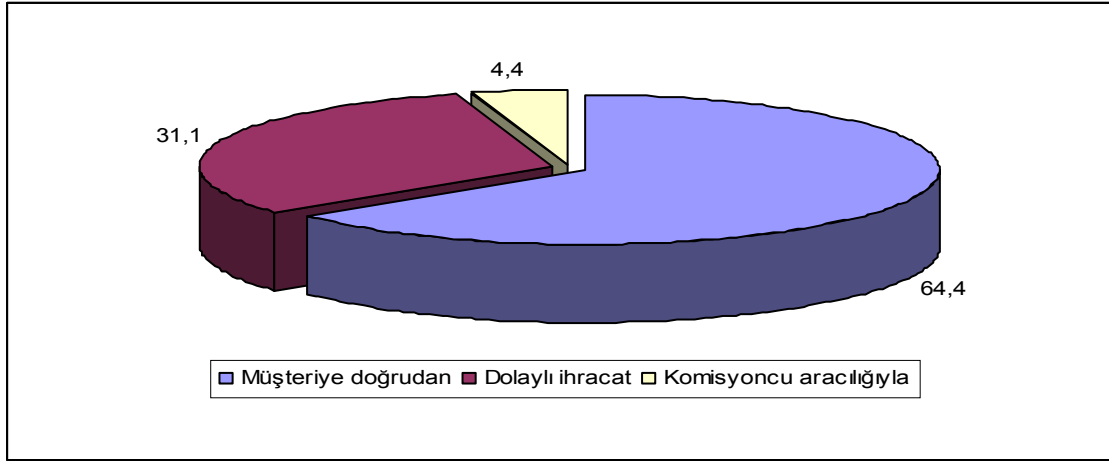
Şekil 4. 29. Üretimin İhracata Oranı

İşletme yetkililerine en çok hangi ülkelere ihracat yaptıklarını sorduğumuzda ise kuşkusuz hepsinin ilk cevabı ABD ve Çin olmuştur. Mermer ve travertenleri ABD çoğunlukla nihai mal olarak alırken, Çin hammadde almaktadır. ABD ve Çin'den sonra en çok Avustralya'ya ihracat yapılmaktadır. Başta Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, İngiltere, Romanya olmak üzere Avrupa ülkelerine de ihracat yapılmaktadır. İsrail, Libya, Mısır, Azerbaycan gibi Yakın Doğu ve Orta Doğu ülkeleri de sıkça ihracat yapılan ülkelerdir. Bunların dışında başta Brezilya olmak üzere Güney Amerika ülkeleri, Kore, Singapur gibi Uzak Doğu ülkeleri ve Kanada'ya, Hindistan'a da ihracat yapılmaktadır.

Ankete katılan işletmelerin büyük bir kısmı ihracat yaparken birden fazla yöntem kullandıklarını belirtmiştir. İşletme yetkililerine en sık hangi yöntemi kullandıklarını sorduğumuzda %64,4'ü müşteriye doğrudan gönderim yaptığını, %31,1'i aracı/müessil firma aracılığıyla, %4,4'ü ise komisyoncu aracılığıyla ihracat yaptığını ifade etmiştir. Gönderimler çoğunlukla deniz yoluyla olup İzmir limanından yapılmaktadır. İşletmelerin en çok kullandığı ihrac şekli FOB ve DDP olup işletmelerin ihrac etme şekilleri Tablo 4.46.'da görülmektedir.

Tablo 4. 46. İşletmenin İhracat Yapma Şekli

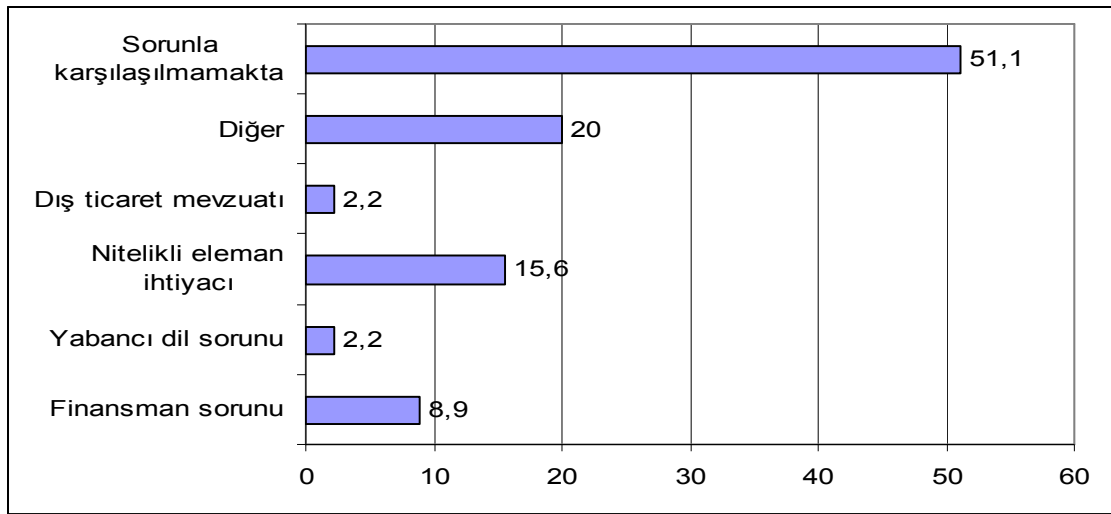
İhracat Yapma Şekli	Sayı	Yüzde
Müşteriye doğrudan	29	64,4
Dolaylı ihracat	14	31,1
Komisyoncu aracılığıyla	2	4,4
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 30. İşletmenin İhracat Yapma Şekli

Bu konuyla ilgili olarak işletmelere yönelmiş olduğumuz bir diğer soru da ihracatta karşılaştıkları sorunlardır. Yabancı dil, eskiden olduğu gibi bir sorun olmaktan çıkmış olup bu konuyla ilgili sıkıntı çeken işletme oranı yalnızca %2,2'dir. İşletmelerin çoğunun dış ticaret mevzuatıyla da ilgili bir sorunun olmayıp bu konuda yakınan işletme oranı %2,2'dir. Ödeme gücü, piyasa fiyatları gibi finansal sorunlarla karşılaşanların oranı %8,9'dur. Diğer sorunlarla karşılaşan işletmelerin oranı ise %20 olup bu sorunlar şunlardır: Piyasada rekabet edememe, gümrükte yoğunluk olması, telefon ve bilgisayar ortamında müşterilerle iletişim kurmanın güç olması ve alacakların zamanında tahsil edilememesi. İşletmelerin %51,1'i ihracatta sorun yaşamadıklarını dile getirmiştir. Bu işletmeler, özellikle müşteri konusunda sorun yaşamamanın en büyük anahtarının müşteriye çok iyi tanımak ve alacak tahsilatının mal yüklemesinden önce yapılmasını sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Konuya ilişkin ihracatta karşılaşılan diğer sorunlar Tablo 4.47.'de görülmekte olup işletmelerin %51,1'lik kısmının ihracatta herhangi bir sorunla karşılaşmaması sevindiricidir.

Tablo 4. 47. İhracatta Karşılaşılan Sorunlar

İhracatta Karşılaşılan Sorunlar	Sayı	Yüzde
Finansman sorunu	4	8,9
Yabancı dil sorunu	1	2,2
Nitelikli eleman ihtiyacı	7	15,6
Dış ticaret mevzuatı	1	2,2
Diğer	9	20,0
Sorunla karşılaşılmamakta	23	51,1
TOPLAM	45	100,0

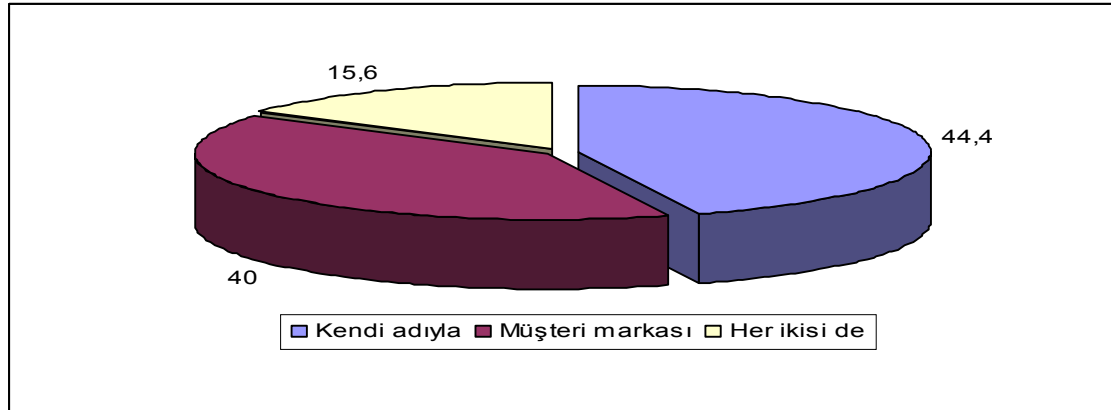
Şekil 4. 31. İhracatta Karşılaşılan Sorunlar

4.5.14. Üretilen Ürünlerin Etiket ve Marka Durumu

Anketimize katılan mermer ve traverten işletmelerinin, ürünlerini %44,4'ünün kendi adıyla, %40'ının müşteri markasıyla piyasaya sundukları görülmektedir. İşletmelerin %15,6'sının ise her iki şekilde de piyasaya sürülen ürünleri bulunmakta olup dağılımın durumu Tablo 4.48.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 48. Pazara Sunulan Ürünlerin Etiket Durumu

Etiket Durumu	Sayı	Yüzde
Kendi adıyla	20	44,4
Müşteri markası	18	40,0
Her ikisi de	7	15,6
TOPLAM	45	100,0

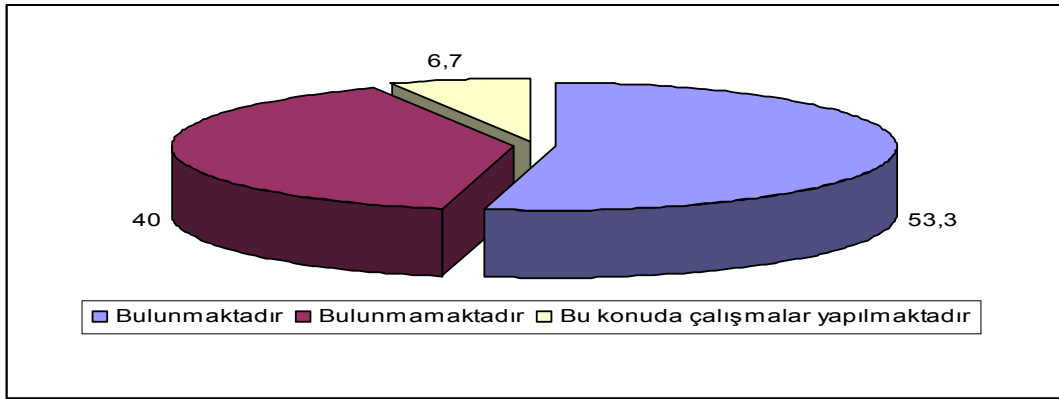
Şekil 4. 32. Pazara Sunulan Ürünlerin Etiket Durumu

Anket dahilindeki 45 işletmenin %53,3'ünün kendisine ait tescilli marka ya da patenti bulunurken %40'ının bulunmamaktadır. İşletmelerin %6,7'si ise bu konuda çalışmalar yaptığını belirtmiştir (Tablo 4.49.).

Tablo 4. 49. İşletmeye Ait Tescilli Marka ya da Patent

Tescilli Marka Veya Patent	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	24	53,3
Bulunmamaktadır	18	40,0
Bu konuda çalışmalar yapılmaktadır	3	6,7
TOPLAM	45	100,0

Şekil 4. 33. İşletmeye Ait Tescilli Marka ya da Patent

Anket kapsamındaki mermer ve traverten üreten işletmelerin CE belgesine sahip olup olmadıklarını belirlemeye yönelik sorumuza işletmelerin %53,3ü CE belgesine sahip oldukları cevabını vermiştir. Bu belgeye sahip olmayanların büyük bir kısmını yeni kurulan işletmelerden oluşmaktadır ve bu işletmelerin yetkilileri de ilerleyen zamanlarda CE belgesi almayı planladığını belirtmektedirler. CE Belgesine yönelik dağılım ve oranlar Tablo 4.50.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 50. CE Belgesi

CE Belgesi	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	24	53,3
Bulunmamaktadır	21	46,7
TOPLAM	45	100,0

Anket kapsamındaki işletmelere yönelttiğimiz bir diğer soru ise ISO kalite belgelerinin olup olmadığını öğrenmeye yönelikti. İşletmelerin %84,4 gibi çok büyük bir kısmının ISO 9001 kalite sertifikasına sahip olmadıkları görülmüştür. Nedeni sorulduğunda ise, Denizli'de bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin çoğu, kalite standartlarına önemli ölçüde uydıklarını ancak ISO 9001 sertifikası almaya ihtiyaç duymadıklarını ifade etmiştir. Kimi işletmeler ise bu belgeyi alma işlemlerinin zahmetli ve yoğun bürokrasi gerektirdiği için almaya yanaşmadıklarını belirtmiş olup genel durum Tablo 4.51.'de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. 51. ISO 9001 Sertifikası

ISO 9001 Sertifikası	Sayı	Yüzde
Bulunmaktadır	7	15,6
Bulunmamaktadır	38	84,4
TOPLAM	45	100,0

4.5.15. İşletmelerin Karşılaştığı Diğer Sorunlar

Anket uyguladığımız işletme yetkililerine yönelttiğimiz “Karşılaştığınız diğer sorunlar ve beklentileriniz nelerdir?” sorusuna aldığımız cevap büyük ölçüde “işçi sıkıntısı” olmuştur. İşletme yetkilileri firmalarında kapasitelerinin çok altında beden işçisi çalıştırmak zorunda kaldıklarını, işçi giriş-çıkışının çok fazla olduğunu, ağır bir iş olduğu için insanların bu sektörde çalışmaya yanaşmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca bünyelerinde çalışan işçilerin mesleki eğitiminin yetersiz olduğunu, meslek liselerinde ve üniversitelerde mermercilikle ilgili eğitim birimleri oluşturulmasını istediklerini belirtmişlerdir. Sadece beden işçisi değil; teknisyen gibi ara elemanların ve diğer nitelikli elemanların da sayıca yetersiz olduğunu söyleyen firma yetkililerine göre bu sektörün başlıca problemi istihdamdır.

İşletmelerin karşılaştığı ikinci bir sorun ise altyapı yetersizliğidir. Kuruldukları yerde yol, kanalizasyon kanalı ve elektrik trafoları bile olmadığını belirten işletme sahiplerinin bir kısmı bu altyapı yetersizliklerini kendi ceplerinden karşılamak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Mermer ve traverten üretimi yapan işletmelerin karşılaştığı bir diğer sorun ise elektrik ve yakıt fiyatlarını yüksek bulmalarıdır. Faaliyetlerini elektriğin daha ucuz olduğu saatlerde sürdürmeye çalışan işletmeler yüksek fiyatlı giderlerden çok olumsuz etkilendiklerini de dile getirmektedir.

İşletme sahiplerinin büyük bir kısmı yeterince devlet desteği almadıklarından da yakınmaktadır. İhalelerin açılıp iptal edilmesinden, teşviklerin yetersiz olmasından, vergilerin yüksekliğinden, SSK primlerinin yüksekliğinden yakınan işletme sahipleri,

mermer ve travertencilik çok ağır bir iş olmasına rağmen maden sektöründe önemli bir yeri olmadığından ve ağır iş statüsüne getirilmediğini ifade etmişlerdir. Bunun dışında kurların dalgalı olması, piyasanın istikrarsızlığı ve fiyatlarda rekabetçi olamama durumlarının da kendilerine çok büyük engeller çıkarttığını belirtmektedirler.

Ayrıca işletme sahipleri, karşılaştıkları tüm bu sorunların 2008 Küresel Krizi döneminden sonra kendini daha çok gösterdiğini de ifade etmişlerdir.

Karşılaşılan diğer sorunlar ise genel olarak; satış fiyatlarının dış pazar tarafından belirlenmesi ve düşük olması, KOBİ ve fuar desteklerinin yetersizliği, kaynakların etkin kullanılmaması, nakliye giderlerinin yüksekliği, döküm sahası masrafları, çıkarılan taşın istenilen nitelikte olmaması ve her şeyin işverenin üzerine yüklenmesidir.

Bütün bu engellere ve inişli çıkışlı yürütülen çalışmalara rağmen kimi işletme sahiplerine göre mermer ve travertencilik önü açık ve gelişmeye elverişli bir sektördür. Buna ek olarak, daha büyük ölçekli ve oturmuş olan işletmelerin küçük ve gelişmekte olan işletmelere göre daha az sıkıntı çektiği ve mevcut engellerden ve sorunlardan daha az etkilendiklerini belirtmekte fayda vardır.

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya ekonomisinde 1980’lerde başlayan ve 1989’da soğuk savaşın sona ermesiyle daha da hızlanan gelişmeler oldukça karmaşık ve sınırları belirsiz bir şekilde 20. yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu süreçte en fazla dikkat çeken gelişmeler dünyanın ekonomik ve siyasal çehresinde görülmeye başlanmıştır. Neredeyse tüm ülkeler (Batılı gelişmiş ülkeler, eski sosyalist ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri) serbest rekabet, serbest ticaret, özel girişimcilik, özel mülkiyet ve özelleştirme taraftarı olmuş; ulusal sınırlar ve ideolojiler önemsizleşip ticari ilişkiler ön plana çıkmış, ekonomiler giderek birbirine kenetlenmiş, dünya genelinde ekonomide başlatılan “deregülasyonlar“ ve liberalizasyonların hız kazanması ile birlikte sermayenin hareketliliği artmış ve gerçek bir dünya ekonomisi oluşmaya başlamıştır. Bu arada yabancı sermaye girişlerini hızlandırmak ve bu yatırımları kendi ülkelerine çekmek için davetiye çıkaran ülke sayısı artmış, Doğu Avrupa, Rusya ve daha farklı bir tempoda olsa da Çin’de piyasa ekonomisi kurumlarının yerleşmesi sürecinde ortaya çıkan yatırım eksikliği global tasarrufların ve dolayısıyla sermaye ve yeni teknolojilerin önemini arttırmış ve de tüm dünyada yabancı yatırımlara olan talebi arzın üzerine çıkarmıştır.

Bu süreçte gelişen bir diğer olay ise bölgeselleşmeye olan eğilimlerdeki artış olmuştur. Bu artış, yeni bölgesel ticaret anlaşmalarının oluşmasının ve birçoğunun yeniden işlerlik kazanmasının yanı sıra mevcut olanların da derinleşmesi ve genişlemesi olarak kendini göstermiştir. Bugün WTO üyelerinden sadece iki üye herhangi bir bölgesel anlaşmaya dahil olmayıp (Moğolistan ve Tayvan) diğer bütün üye ülkeler bir veya daha fazla bölgesel oluşumun içinde yer almaktadırlar.

Bölgeselleşme ve bölgesel ticaret anlaşmaları (düzenlemeleri) ülkemizi de doğrudan etkisi altına alarak bu yeni dünya düzenine uyum sağlamaktan başka bir seçenek bırakmamıştır. Sebebi de, bölgesel oluşumlara katılmış üye ülkelerin bölgesel entegrasyonlardan sağlayacak oldukları ekonomik yararlarıdır. Üretimde uzmanlaşma yoluyla daha etkin bir üretim yapısına ulaşılması; daha geniş bölgesel piyasalarla elde edilecek ölçek ekonomilerinin kullanılması; artacak olan doğrudan yabancı sermaye ve

araştırma geliştirme ile ekonomik büyümenin sağlanması üye ülkelerin bölgeselleşmeden elde edecekleri önde gelen ekonomik yararlar olarak düşünülebilir.

Türkiye de, özellikle 1980’li yıllardan itibaren bu yeni dünya düzenindeki gelişmeleri yakından takip ederek dış dünyaya açılmaya kararlı olmasının neticesinde uygulanan teşviklerle farklı kentlerdeki üretimi ve ihracatı özendirmek, ihraç gelirini arttırmak, ithal ikameci politikalardan vazgeçerek ihracata dayalı sanayileşme politikasını benimseyerek dış dünyanın bir parçası olmaya başlamıştır. Ülkemizdeki bu yeni oluşumun temeli 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri ve 5 Nisan 1994 Kararlarıyla artık geri dönüşü olmayan küresel dünyanın içinde bir Türkiye olarak kendini göstermeye başlamıştır.

Bu yıllarda (1980 sonrası, özellikle 1990’lı yıllarda) ülkemizde kent ekonomilerinden oluşan homojen yapıya sahip bir bütünlük görülmeye başlandı. Ülke ekonomisine önemli ölçüde katma değer sağlayan, istihdam yaratan, yapmış olduğu başta tekstil-konfeksiyon ve madencilik ürünleri ihracatı ile kendinden sıkça söz ettiren bu kentlerden biri de Denizli’dir.

Kısaca Denizli, 1980’lerde başlayan ve 1990’larda hızla süren yeni bir bölgesel yapılanma süreci içinde geleneksel sanayi ve ticaret merkezleri dışında yıldızı parlayan iller içerisinde kendine özgü bir süreç yaşayarak en başarılı illerden birisi olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz süreç ve gelişmeler çerçevesinde, Denizli tekstil-konfeksiyon sektöründen sonra son yıllarda ön plana çıkan ve yıldızı parlayan “Madencilik Sektörü“ ile ilgili olarak yaptığımız alan çalışmasıyla ulaştığımız sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Denizli’de madencilik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin birçoğu aile işletmesi olup bu işletmelerin %53,3’ü 2-3 ortaklı işletmelerden oluşurken %26,7’si işletme sahibine aittir ve %20’si de 3’ten daha fazla ortaklıktan oluşmaktadır.

- Mevcut işletme sahiplerinin cinsiyet yapıları incelendiğinde %62,2'sinin sahibinin erkeklerden, %35,6'sının bay-bayan ortaklardan, %2,2'sinin sahibinin ise bayanlardan oluştuğu görülmektedir.
- İşletme sahiplerinin eğitim durumları incelendiğinde %48,9'unun üniversite, %24,4'ünün ilköğretim, %20'sinin lise mezunlarından oluştuğu; %4,4'ünün yüksek lisansa sahip, %2,2'sinin ise doktora eğitilmiş kişilerden oluştuğu görülmektedir.
- İşletmelerin mülkiyet durumları ise şöyle; mevcut işletmelerin %77,8'inin mülkiyeti işletme sahibi ve ortaklarına aitken %22,2'si kiralık binalarda ve alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir.
- İşletmelerin kuruluş nedeni araştırıldığında; %31,1'i sektöre duydukları ilgiden, %24,4'ü aile mesleği olmasından, %17,8'i bağımsız çalışma ve iş kurma isteğinden bu alanı tercih ederken %13,3'ü ise yakın çevresinin önerileri ile bu sektörde faaliyete başladığını ifade etmiştir.
- Bu sektördeki işletmelerin kuruluş yılları ise şöyle; işletmelerin %42,2'sinin 2000'li yıllarda (2010'a kadar) , %24,4'ünün 1991-2000 yılları arasında, %15,6'sının 1981-1990 yılları arasında kurulmuş iken %15,6'lık kesimi ise 2011 ve sonrasındaki yıllarda kurulmuştur.
- İşletmelerin %75,6'lık kesimi limited şirket iken %22,2'si anonim şirket ve %2,2'si şahıs işletmesinden oluşmaktadır. Yine işletmelerin %55,6'lık kesiminin ek tesis ve mülkiyeti bulunurken %44,4'lük kesiminin şube ve ek tesisi bulunmamaktadır.
- İşletmelere ait taş ocağı ve laboratuvarların olup olmadığını belirlemeye yönelik yaptığımız araştırma sonucunda; işletmelerin %64,4'ünün taş ocağı bulunurken %33,6'lık kesiminin bulunmadığı görülmüştür. Laboratuvar ise hiçbir işletmede bulunmamaktadır.

- Madencilik işletmelerinin %77,8'i mal nakliyatı için çoğunlukla nakliye firmalarıyla anlaşmaktadır. %20'si hem kendi araçlarından hem nakliye firmalarından yararlanırken %2,2'si sadece kendi araçlarını kullanmaktadır.
- Katma değer üretimi hakkında bilgi veren işletmelerin %40,63'lük bir kısmı 1.000.001-5.000.000 TL arasında katma değer üretimi gerçekleştirmektedir.
- Anket kapsamımızdaki işletmelerin tamamı mermer ve traverten üretilip satmaktadır. Ancak bu işletmelerin bazıları direk nihai ürün sunarken bazıları da tekrar işlenilmek üzere diğer firmalara fason üretim yapmaktadır. Direk tüketim malı üreten işletmelerin oranı %80'dir.
- İşletmelerin %48,9'u, üretim atıklarını değerlendirmesi için başka bir işletmeye satmaktadır.
- İşletmelerin %46,7'si iki vardiya halinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca birçok işletmede, fabrikada istihdam sürekli devam ederken kış aylarında taş ocağındaki çalışmalar azalış göstermektedir. Bunun nedeni kış aylarındaki olumsuz hava koşullarının ocaktan taş çıkarma işini zorlaştırmasıdır. Dolayısıyla işletmelerin %55,6'sında çalışma dönemlerinde artışlar ve azalışlar olmaktadır.
- İşletmelerin %26,7'si 51-99 arası sayıda işçi çalıştırmaktadır ve Denizli madencilik sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların %80'i küçük ölçekli işletmelerden oluşmakta olup bu durum onların rekabet etme şanslarını zorlandırmaktadır. Ayrıca sektörde çalışan bireylerin %76,23'ü erkektir ve anket uyguladığımız 45 işletmenin yalnızca 4 tanesinde bayan işçi sayısı daha fazladır. Bu 4 işletmede bayan çalışanların daha fazla olmasının sebebi ise sadece mozaik üretimi yapıyor olmalarıdır.
- İstihdam edilen personellerin %79,05'i beden işçisi olup sektördeki bu işçilerin %70,64'ünün eğitim düzeyi ilköğretimdir.

- Maden işletmelerinin %55,6'sı taşları kendi ocaklarından sağlamaktadır. Hammadde temininde güçlük yaşamayanlar çoğunlukla kendi ocağına sahip işletmelerdir ve bunların oranı ise %31,1'dir.
- İşletmelerin %53,3'ünün bilgisayar kullanımı muhasebe kayıtları tutmaya yöneliktir. İşletmelerin %80'inin kendisine ait bir web sayfası bulunmaktadır.
- Anket dahilindeki madencilik kuruluşlarının şu ana kadar yaptığı yatırımların %57,8'i makine alımına yöneliktir. Geleceğe yönelik yatırım planlarının ise %44,44'ü yine makine alımına yöneliktir.
- İşletmelerin %31,1'i %81-100 arası kapasite kullanım oranına sahiptir ve tam kapasite ile çalışamayan işletme sahipleri bunun sebebinin %53,3 oranında işgücü yetersizliği olduğunu belirtmiştir.
- Mermer ve traverten üreten işletme yetkililerinin %86,7'si ürünlerinin AB Standartlarına tam uyum sağladığını bildirmiştir.
- İşletmelerin %36,36'sı 100.001-500.000 TL arası sermayeye sahiptir.
- İşletmelerin %40'ı dış finansmanını ticari bankalardan sağlamaktadır. Ağırlıklı olarak kullanılan kredi türü ise %26,7 oranla işletme kredisidir ve kredi kullanmayan kuruluşların oranı %35,6'dır. Kredi kullanan ve karşılaştığı en büyük dış finansman sorununun faizlerin yüksekliği olduğunu ifade eden işletmelerin oranı %15,6'dır. Genel olarak karşılaşılan en büyük finansal sorun ise %33,3 oranla maliyetlerin değişkenliğidir.
- Denizli'deki madencilik kuruluşlarının %46,7'si herhangi bir teşvikten yararlanmadığını ifade etmiştir. KOBİ Teşvik Belgesine sahip işletmelerin oranı ise %33'tür ve birçok firma yetkilisi KOBİ Teşvik Belgesinden yeterince yararlanamadığını belirtmiştir.

- Denizli’de faaliyet gösteren mermer ve traverten üreten kuruluşların yurtiçindeki pazar alanının %33,3’ü Denizli ve çevre illerdir. %31,1’inin ise yurtiçinde pazar alanı bulunmamaktadır.
- Denizli’de bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin %51,1’i ürünlerin tamamını ya da tamamına yakını (%90-100) ihraç etmektedir. %22,2’si ürünlerinin %80-90’ını, %8,9’u %70-80’ini, %15,6’sı %50-70’ini, %2,2’si ise ürettikleri ürünlerin %30-50’sini ihraç etmekte olduklarını ifade etmişlerdir.
- İşletmelerin en çok ihracat yaptığı ülkeler; ABD, Çin ve Avrupa ülkeleridir.
- İşletmelerin %64,4’ü müşteriye doğrudan ihracat yapmayı tercih etmektedir.
- İşletmelerin %51,1’i ihracat konusunda herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadığını belirtmiştir.
- Denizli’de mermer ve traverten üreten kuruluşların %44,4’ü ürünlerini kendi etiketiyle piyasaya sürmektedir. İşletmelerin %53,3’ünün tescilli marka ya da patenti bulunmamaktadır.
- İşletmelerin %53,3’ü CE Belgesine sahiptir. ISO 9001 Sertifikasına sahip olan işletmelerin oranı ise %15,6’dır.
- Denizli’de faaliyet gösteren mermer ve traverten üreten işletmelerin karşılaşmakta olduğu diğer sıkıntılar ise; nitelikli-niteliksiz işçi bulunamaması, enerji fiyatlarının ve vergilerin yüksek bulunması, devlet desteğinin yetersiz bulunması, altyapının eksik bulunması, KOBİ ve fuar desteklerinin yetersiz bulunması, kaynakların etkin kullanılamaması, satış fiyatlarının dış pazar tarafından belirlenmesi ve düşük olması, kurların dalgalı olması ve piyasanın genel istikrarsızlığıdır.

Denizli madencilik sektörüyle ilgili olarak yapmış olduğumuz literatür ve alan çalışması sonucunda tespit etmeye çalıştığımız mevcut ve muhtemel sorunların çözümüne katkıda bulunabilecek çözüm ve önerilerimiz şu şekildedir:

1. Denizli madencilik işletmeleri bir değişim noktasına gelmiştir ve bu noktada kapsamlı ve hızlı bir yapılanma sürecinin başlatılması gerekmektedir. Girecekleri bu yeniden yapılanma sürecinde fonksiyonel bir insan kaynakları yönetimi kurabilmek için sektörün personel yönetimi konusundaki eski alışkanlıklarını terk etmesi gerekir.
2. Mermer ve traverten ürünlerin daha iyi tanıtılması için dış fuarlara katılım yaygınlaştırılmalı ve desteklenmelidir.
3. İşletmelerin üretim artışlarında devamlılığı sağlayacak istikrarlı politikaların uygulanması gerekir.
4. İşletmelerde maden rezervlerinin daha etkin bir biçimde işlenebilmesi için yabancı ortaklıklara da ihtiyaç vardır.
5. İşletmelerde yer alan bayan yöneticilerin oranı düşük seviyededir ve yönetimde bayanlara daha çok yer verilmelidir. Ayrıca teknik personel sayısının artırılıp hizmet içi eğitime tabi tutulması gerekmektedir.
6. Aile yönetimi benimsenmiş olan işletmelerde işi profesyonellere bırakmaktan çekinilmemeli ve dışarıdan getirilen yöneticilere güvenilmelidir.
7. İşletmelerin %80'i küçük ve orta ölçekli olup bu işletmelerin daha çok ihracat yapabilmeleri için karşılaştıkları finansal yetersizliklere çözüm olunmalıdır.

8. Sektörde faaliyet göstermesine rağmen ileriye yönelik yatırım projesi bulunmayan işletmeleri yatırım yapmamaya iten sebepler arasında yer alan istikrarsızlık, dış finansman sağlama güçlüğü gibi sorunların giderilmesine yönelik kalıcı ve girişimcileri yatırıma özendirici tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır.
9. Denizli'deki madencilik işletmelerinin %22,2'si %41-60 arası kapasite kullanım oranına sahipken %8,9'u %40 ve daha az kapasite kullanım oranına sahiptir. Elde edilen rakamlardan da anlaşılacağı gibi işletmelerin geniş bir kısmı eksik kapasite kullanım oranına sahiptir. Buna sebep olan en önemli sorunun ise işgücü yetersizliği olduğunu görmekteyiz. Çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve işçilere verilen ücretin artırılması gibi önlemler işçilerin bu işletmelerde daha kalıcı ve verimli olmasını sağlayacaktır.
10. Denizli gibi mermer ve traverten üretiminin yaygın olduğu illerdeki meslek liselerinde ve üniversitelerde mermer ve traverten işçiliği eğitimi veren mesleki eğitim birimleri oluşturulmalıdır.
11. Üründe markalaşmanın önemini birçok ihracatçının bilmesine rağmen bunun gerçekleştirilememesi firmaları zor duruma düşürmektedir. Markanın oluşturulması için devlet desteğine ihtiyaç vardır.
12. Elektrik, yol, kanalizasyon gibi altyapı birimlerinin devletçe sağlanması ve altyapının eksik olduğu yerlerde kurulan işletmelere bu konuda yardım ve destek sağlanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda özet olarak belirtilen sorunlara akılcı çözümler bulunmadığı sürece bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin dış pazarda rekabet edebilmesi kolay olmayacaktır. Bu sektörde yer alan işletmelerin sorunlarını çözmek ve rekabet güçlerini geliştirmek için şimdiye kadar izlenen ekonomi politikalarının gözden

geçirilerek, geçmişte yapılan hatalardan çıkarımlar yaparak yeni strateji ve yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Akaydın, M.; Gözükaya, T. (2010). “Tarihten Günümüze Denizli Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii”, *Ekonomi Yazıları*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, 22, s. 251-298
- Akdiş, M. (2000). “Denizli Ekonomisi ve Globalleşme”, *Denizli Ticaret Odası Dergisi*, 24, s. 10-13.
- Aktaş, C. (2000). “2 Nisan 1994 İstikrar Programı Öncesi ve Sonrası İthalat Fonksiyonu Katsayılarının Değişip Değişmediğinin Belirlenmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, V/2, s. 13-20.
- Ankara Strateji Enstitüsü (2012). *Kötü Dostumuz Enflasyon*, Ankara.
- Ay H. M., Şahbaz N. (2010). “Küresel Krizin Türkiye’de Vergi Gelirlerine Yansımaları”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-I*, s. 1285-1307.
- Aydeniz, N., Silinir M., Karhan, G. (2012). “Küreselleşme Olgusuna Temel Yaklaşımlar”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1, s. 1013-1023.
- Aydın, F. ; Saygılı, H.; Saygılı, M.; Yılmaz, G. (2010). “TCMB Dış Ticarete Küresel Eğilimler ve Türkiye Ekonomisi” Çalışma tebliğ no: 10/01
- Balay, R. (2004). “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, XXXVII/2, s. 61,82.
- Balkanlı A. O. (2002). “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXI/1, s. 13-26.
- Batmaz N., İrmış A., Durak İ. (2011). “Küreselleşme Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler (1980-2010)”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII/1, s. 30-64.
- Batmaz N., Özcan A. (2007). “Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri“ IV. Uluslar Arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi-Küresel Yoksulluk (Çanakkale 19-21 Ekim 2007), s. 37-51
- Batmaz, N. (2010a). “Büyüyen Çelişkilerle Küreselleşme Süreci ve Dünya Ekonomisindeki Değişimler”, *Ekonomi Yazıları*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, 22, s. 1-42

- Batmaz, N. (2010b). “Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerinde Oluşturduğu Etkiler: Denizli İl Örneği”, *Uluslar Arası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, V/9, s. 27-54.
- Batmaz, N. (2011). *Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayi*, Denizli Sanayi Odası Yayınları, İzmir.
- Bayrak S. Güncüoğlu H. (2001). *Toplam Kalite Yönetimi ve Uygulanabilirliğine Yönelik Denizli İli'nde Bir Araştırma*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Bozkurt V. (2000). *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, Alfa Yayınları, Bursa
- Bravo, I. B. (2010). “Küreselleşme ve Görünümleri Üzerine”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, s. 1-23.
- Bulut N. (2003). “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXXXXII/2, s. 175-199.
- Ctarfts, N. (2003). “Fifty Years Of Economic Growth In Western Europe: No Longer Catching Up But Falling Behind?”, *Stanford Institute for Economic Policy Research- Stanford University*, III/21
- Çelebi, E. (2001). “Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, II/1, s. 55-66.
- Çelebi, H. (2011). *Küresel Mali Krizin Denizli Ekonomisi Üzerine Etkileri (2007-2008)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çelik K. (1992). *Ekonomik Entegrasyon Teorileri Açısından Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Analizi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çubukçu, F., Naycı Ö., Akpınar Ş., Ayyıldız A. (2010). *Yerel ve Global Krizlerin Dış Ticaretimiz Üzerinde Etkileri: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu. Düzce, 21-22 Ekim
- Dearvorf, A. V. (2008). “Dünya Ekonomisi ve Dünya Ticaret Sistemi Nereye Gidiyor?”, *Uluslar Arası Ekonomik ve Dış Ticaret Politikaları*, III (1-2), s. 7-24
- Denizli İhracatçılar Birliği (Aralık, 2014).
- Denizli Sanayi Odası (2010). *Rakamlarla Denizli 2010*, Denizli.

- Denizli Ticaret Odası Başkanlığı (1993). “Denizli Küçük ve Orta Ölçekli Dokuma İşletmeleri Envanteri – 1993”, Denizli.
- Denizli Ticaret Odası (1993). *Ekonomik Yönü ile Denizli 1993*, Denizli.
- Denizli Ticaret Odası (1996). *Ekonomik Yönü ile Denizli 1996*, Denizli.
- Denizli Ticaret Odası (2000). *Ekonomik Yönü ile Denizli 2000*, Denizli.
- Denizli Ticaret Odası (1999). *Ekonomik Yönü ile Denizli 1999*, Denizli.
- Denizli Ticaret Odası (2008). *Ekonomik Yönü ile Denizli 2008*, Denizli.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Pamukkale Üniversitesi (2004). *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt 2*, Denizli.
- Doğan S. (2011). “Dış Şoklar Karşısında Dünyada ve Türkiye’de Alınan Ekonomik Önlemlerin Etkinliğinin Bir Değerlendirmesi”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Prof. Dr. Yüksel Ülken’e Armağan*, s. 100-118.
- “Döviz Altın Bozduran Yok Fonlar Mevduata Kayıyor”, (2011), *Ekonomist Dergisi*, sayı 33.
- Erdoğan, M. M. (2006). “Küresel Kolektif Varlıklar, Finansman Problemleri ve Düzeltici Vergileme Temelli Çözüm Yolları”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, XXI/1, s. 269-291.
- Erol S. (2006). *Eski ve Yeni Bölgeselleşme Sürecinde Türkiye*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ABD.
- EKOL Sayı 27 (2014), *Denizli Sanayi Odası*, Denizli.
- Ekonomik Rapor 2012 (2012). *İstanbul Ticaret Odası*, İstanbul.
- Eren, O (2013). “Pazar Büyüklüğü ve Pazar Payı Bileşenleri Kullanılarak Türkiye’nin İhracat Büyümesi ve Dış Ticaret Açığı Projeksiyonları: 2013-2030”, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası- Ekonomi Notları*.
- Esgin A. “Ulus Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Yaklaşımlar”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XXV/2, s. 185-192.
- Gökdere, A. (2001). “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, I/1, s. 71-101.
- Gürsel S., (der.) (2013). *Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Yapısal Sorunlar*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Hepaktan C. E., Çınar S. (2011). “Küreselleşmenin Ekonomik Entegrasyon Üzerine Etkileri”, *International Conference On Eurasian Economies 2011*, s. 68-77.
- International Monetary Fund (2012). *World Economic Outlook*, Washington.
- ILO (2011). *Global Employment Trends Report*.
- İktisadi Araştırmalar Vakfı (1997). *Denizli İlinin Ekonomik Gelişmesi*, Denizli.
- İstanbul Üniversitesi (2010). *Uluslar Arası 8. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildirileri*, İstanbul.
- İŞKUR (2012). *Denizli İşgücü Piyasası Analiz Çalışmaları*, Denizli.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2002). “Doğu Batı Çatışması Açısından Globalleşme”, *Eğitim Araştırmaları*, 11, s. 44-55.
- Karaçam N. T. (2006). *Denizli Ekonomisi (1920-1980)*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kaya M. (2009). “Küreselleşme Yaklaşımları”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, s. 1-16.
- Kazgan, G. (2002). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet / Yeni Ekonomik Düzen*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kevük, S. (2006). “Bilgi Ekonomisi“, *Journal of Yaşar University*, IV, s. 319-350.
- Kodal, T. (1998). “Atatürk Döneminde (1923-1938) Denizli Sanayisi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, IV, s. 67-73.
- KOSKEB (2005). *Saha Araştırma Çalışması Denizli İli Değerlendirme Raporu*, Ankara.
- Marshall G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Mutlu, S. (2007). “1930’lar Türkiye’inde Devletçilik Tartışmaları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, VII/1, s. 31-52.
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (2009). “Türkiye Ekonomisi Küresel Kriz Yeni Dersler Araştırma Raporu”, *MÜSİAD*, 59, İstanbul.
- Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (2012). “Kalkınma Yolunda Yeni Eşik Orta Gelir Tuzağı Araştırma Raporu”, *MÜSİAD*, 79, İstanbul.
- Oran, B. (2009). *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Parasız İ. (2009). *Uluslar arası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

- Seçilmiş Göstergelerle Denizli: 2003* (2003). TÜİK, Ankara.
- Seyidoğlu H. (2009). *Uluslar Arası İktisat*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Sönmez P. (2006). “Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, V/3, s. 177-198.
- Şahin H. (2002). *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (1995 Ocak). *Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)*, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1997). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler / Denizli*, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (2000). *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1995). “Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye”, *Değerlendirme Raporu*.
- T.C. Denizli Valiliği (1998). *Türkiye'nin Parlayan Yıldızı Denizli*, İzmir.
- Tunç, H. (2001). *Türkiye Ekonomisi*, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- TÜİK, T.C. Denizli Valiliği İl Özel İdaresi (2010). *Seçilmiş Göstergelerle Denizli, Denizli*.
- Türkiye Ekonomisi Raporu (2014). *MÜSİAD*, İstanbul.
- Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O Hazine Başkanlığı (2007 Eylül). *Küreselleşme Sürecinde Dünya Ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıdaki Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul.
- Uluslararası Ekonomik Göstergeler (2013). *T.C. Kalkınma Bakanlığı*, Ankara.
- WEB_1
MTA
http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/Denizli_Madenler.pdf (20.07.2014).
- WEB_2
T. C. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
BUMKO Ekonomik Göstergeler <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html> (09.09.2013).

WEB_3

Tekeli, İ. “Planlı Ekonomi İlkeleri Türkiye Cumhuriyetinin Ekonomik ve Sosyal Politikası 1930-1980”

<http://www.konrad.org.tr/index.php?id=96> (09.10.2013).

WEB_4

Leba R. (2001). “Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk”, *Mevzuat Dergisi*, 43

WEB_5

Tekeli, İ. (2002). “Planlı Ekonomi İlkeleri Türkiye Cumhuriyetinin Ekonomik ve Sosyal politikası 1930-1980) <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=96> (28.07.2013).

WEB_6

Kevük, S. (2006). “Küreselleşme Paradoksu”,

http://www.ekodialog.com/Makaleler/kuresellesme_paradoks_1.html,

28.05.2012

WEB_7

Gürsel S. Acar A. -Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi-, (2012). “Türkiye’de ve Bölgelerde Gelir Eşitsizliği: 2005:2010”, *Betam Araştırma Notu* 12/140, İstanbul.

<http://www.mevzuatdergisi.com/2001/07a/02.htm> (08.10.2013).

WEB_8

World Bank Data Statistics

<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

World Trade Organization (2011). *International Trade Statistics 2011*.

Yahşi, F. (2007). *Küreselleşme ve İstihdam*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana.

Yayla N., (ed.), (2010). *Ekonomi Yazıları*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Yılmaz A. S., Çetin B. N. (2007). “Küreselleşmenin İşsizlik Üzerine Etkileri” *e-Journal of New World Sciences Academy*, III/1, s. 15-27.

EKLER***Ek-1. Denizli Ekonomisi Maden İşletmeleri Araştırma Anketi Soruları*****A. İşletme Sahipliğinin Özellikleri**

- İşletmenizin kaç adet ortağı bulunmaktadır?
  - a. Yalnız kendisine ait
  - b. 2-3
  - c. 3'ten fazla ortak

- İşletmenizin sahibinin ya da ortaklarının cinsiyeti nedir?
  - a. Bayan
  - b. Erkek
  - c. Bayan ve erkek ortaklar mevcut

- İşletmenizin sahibinin ya da ortaklarının eğitim durumu nedir?
  - a. Doktora
  - b. Yüksek lisans
  - c. Üniversite
  - d. Lise
  - e. İlköğretim

- İşletmenizin tepe yönetimi kime aittir?
  - a. Sahip / ortaklar
  - b. Diğer

- İşletmenizin sahibinin ya da ortaklarının yaş aralığı nedir?
  - a. 20-30
  - b. 31-40
  - c. 41-50
  - d. 50 üzeri

- İşletmenize ait çalışma alanlarının mülkiyeti kime aittir?
  - a. Sahip / ortaklar
  - b. Kiralık bina-alan

- İşletmenizin kurulma nedeni nedir?
  - a. Aile mesleği
  - b. Özel bilgi-beceri sahibi olunma durumu
  - c. Yakın çevre önerisi
  - d. Bağımsız çalışma ve iş kurma isteği
  - e. Sektöre ve işin kendisine duyulan ilgi
  - f. Diğer

B. İşletmenin Özellikleri

- İşletmeniz hangi yıllar arasında kurulmuştur?
  - a. 1971-1980
  - b. 1981-1990
  - c. 1991-2000
  - d. 2001-2010
  - e. 2001 ve sonrası

- İşletmeniz nerede bulunmaktadır?
  - a. Organize sanayi bölgesi
  - b. Diğer

- İşletmenizin hukuki durumu nedir?
  - a. Şahıs işletmesi
  - b. Limited şirket
  - c. Anonim şirket

- İşletmenizin şube ya da ek tesisleri bulunmakta mıdır?
  - a. Evet
  - b. Hayır

- İşletmenize ait taş ocağı bulunmakta mıdır?
  - a. Evet
  - b. Hayır

- İşletmenize ait laboratuvar bulunmakta mıdır?
  - a. Evet
  - b. Hayır

- İşletmeniz için mal nakliyatı nasıl sağlanmaktadır?
  - a. Kendi araçlarımızla sağlamaktayız
  - b. Nakliye firmalarıyla anlaşıyoruz
  - c. Her ikisi de

- İşletmenizin yıllık ortalama katma değer üretimi nedir?

- İşletmenizde üretilen ürün türü nedir?
  - a. Tüketim malı
  - b. Sanayi girdisi
  - c. Her ikisi de

- İşletmenizde ürün artıklarını nasıl değerlendirmeniz?
  - a. Tekrar üretimde değerlendiriyoruz
  - b. Değerlendirilmek üzere başka bir işletmeye/kişiye satıyoruz
  - c. Değerlendirmiyoruz

- İşletmenizin vardiya sayılarına göre çalışma şekli nasıldır?
  - a. 1 vardiya halinde
  - b. 2 vardiya halinde
  - c. 3 vardiya halinde

- İşletmenizin çalışma dönemleri ne şekildedir?
  - a. Sürekli artış olmakta
  - b. Sürekli azalış olmakta
  - c. Belirli dönemlerde artış/azalış olmakta
  - d. Belirli bir dönemde duraklama olmuştur
  - e. Stabil seyretmekte

- İşletmenizde kaç adet personel istihdam edilmektedir?
  - a. 10-29
  - b. 30-50
  - c. 51-99
  - d. 100-150
  - e. 150 üzeri

- İşletmenizde kaç adet bayan ve erkek personel istihdam edilmektedir? (Lütfen aşağıdaki cinsiyet özelliklerine ait kişi sayısını karşılına yazınız.)
  - a. Bayan
  - b. Erkek

- İletmenizde istihdam edilen personellerin eğitim durumu nedir? (Lütfen aşağıdaki eğitim durumlarına ait kişi sayısını karşılına yazınız.)
  - a. Doktora
  - b. Yüksek lisans
  - c. Üniversite
  - d. Yüksek okul
  - e. Endüstri meslek lisesi
  - f. Lise
  - g. İlköğretim
  - h. Okur-yazar olmayan

- İşletmenizde istihdam edilen personellerin nitelik durumu nedir? (Lütfen aşağıdaki işgücü niteliklerine ait kişi sayısını karşılına yazınız.)
  - a. İşçi
  - b. Formen-ustabaşı
  - c. Teknik personel
  - d. Yönetim personeli
  - e. Büro personeli
  - f. Diğer

- İşletmenizin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi sağlama şekli ya da şekilleri nedir?
  - a. Kendi ocaklarımızdan sağlıyoruz
  - b. Denizli içindeki üretici aracılığıyla
  - c. Denizli dışındaki tüketici aracılığıyla

- İşletmenizde hammadde temininde karşılaşılan güçlüklerin nedeni nelerdir?
  - a. Güçlkle karşılaşmıyoruz
  - b. Hammadde sağlama fiyatlarının yüksekliği
  - c. Kalitenin yetersiz olması
  - d. Enerji fiyatlarının yüksekliği
  - e. Hammadde bulunamaması
  - f. Diğer

- İşletmenizde kullanılan makine ve teçhizatların genel durumu nedir?
  - a. Modern
  - b. Yeni sayılır
  - c. Biraz eski

- İşletmenizdeki bilgisayar kullanımını genel olarak hangi amaca yöneliktir?
  - a. Muhasebe
  - b. Araştırma
  - c. Üretim
  - d. Pazarlama
  - e. İletişim
  - f. Diğer

- İşletmenize ait bir web sayfası bulunmakta mıdır?
  - a. Evet
  - b. Hayır

- İşletmenizde üretime başladıktan sonra yapılan yatırımlar genel olarak ne yöndedir?
  - a. Bina-arsa alımı
  - b. Ocak alımı
  - c. Makine alımı
  - d. Mevcut makineleri yenileme

- İşletmenizde ileriye yönelik yatırım planları var ise bu planlar genel olarak hangi yöndedir?
  - a. Yeni bina alımı/yapımı
  - b. Makine alımı
  - c. Ocak alımı
  - d. Diğer
  - e. Yatırım projemiz bulunmamaktadır

- İşletmenizin kapasite kullanım oranı aralığı (yüzde) nedir?
  - a. %40'tan az
  - b. %41-60 arası
  - c. %61-80 arası
  - d. %81-100 arası

- İşletmenizin tam kapasite ile çalışmasını engelleyen nedenler var ise, bunlar nelerdir?
  - a. Talep yetersizliği
  - b. Hammadde ve malzeme yetersizliği
  - c. İşgücü yetersizliği
  - d. Teknoloji yetersizliği
  - e. Finansman sıkıntısı
  - f. Enerji fiyatlarının yüksekliği
  - g. Diğer nedenler
  - h. Tam kapasite ile çalışmaktayız

- İşletmenizde üretilen ürünler AB standartlarına ne ölçüde uyum göstermektedir?
  - a. Tam uyum sağlıyor
  - b. Standartlara yaklaşıyor
  - c. Bilinmiyor

- İşletmenizin sermaye miktarı ne kadardır?
  - a. 30.000-100.000
  - b. 100.001-500.000
  - c. 500.001-1.000.000
  - d. 1.000.001-5.000.000
  - e. 5.000.001-10.000.000
  - f. 10.000.001-50.000.000

- İşletmenizin kullandığı dış finansman kaynakları nelerdir?
  - a. Ticari bankalar
  - b. Devlet bankaları
  - c. Eximbank
  - d. Dış borç kullanmıyoruz

- İşletmenizin kullandığı kredi türü nedir?
  - a. İşletme kredisi
  - b. İhracat kredisi
  - c. Yatırım kredisi
  - d. Kredi kullanmıyoruz

- İşletmenizin yaşadığı dış finansman kullanım güçlükleri nelerdir?
  - a. Faizlerin yüksekliği
  - b. Piyasadaki istikrarsızlık
  - c. Bürokratik işlemler
  - d. Teminat gösterme güçlüğü
  - e. Diğer
  - f. Güçlkle karşılaşmıyoruz
  - g. Dış finansman kullanmıyoruz

- İşletmenizin karşılaştığı en önemli finansal sorunlar hangileridir?
  - a. Maliyet değişkenliği
  - b. Kredi ve faiz oranlarının yüksekliği
  - c. Satışların düşüklüğü
  - d. Kredi imkanlarının sınırlılığı
  - e. Alacak tahsilindeki gecikmeler
  - f. Diğer
  - g. Sorunla karşılaşmıyoruz

- İşletmenizde ne tür teşvik ve desteklerden yararlanılmaktadır?
  - a. Teşvikten yararlanmıyoruz
  - b. İhracat teşvikleri
  - c. Vergi indirimi
  - d. KOSGEB'in teknik destekleme yardımları
  - e. Diğer

- İşletmeniz KOBİ Teşvik Belgesi'ne sahip midir?
  - a. Evet
  - b. Hayır

- İşletmenizin yurtiçindeki pazar alanları nelerdir?
  - a. Denizli
  - b. Denizli ve çevresindeki iller
  - c. Türkiye geneli
  - d. Bulunmamaktadır

- İşletmenizdeki üretimin ne kadarlık bir payını ihraç etmektesiniz?
  - a. %30-50 arası
  - b. %50-70 arası
  - c. %70-80 arası
  - d. %80-90 arası
  - e. %90-100 arası

- En çok hangi ülkelere ihracat yapmaktasınız?

- İşletmenizin ihracat yapma şekli nedir?
  - a. Müşteriye doğrudan
  - b. Dolaylı ihracat
  - c. Komisyoncu aracılığıyla

- İşletmenizin ihracatta karşılaştığı en önemli sorunlar nelerdir?
  - a. Dış ticaret mevzuatı
  - b. Finansman sorunu
  - c. Yabancı dil sorunu
  - d. Nitelikli eleman ihtiyacı
  - e. Diğer
  - f. Sorunla karşılaşmıyoruz

- İşletmenizde pazara sunulan ürünlerin etiket durumu nedir?
  - a. Kendi adımız
  - b. Müşteri markası
  - c. Her ikisi de

- İşletmenize ait tescilli marka ya da patent bulunmakta mıdır?
  - a. Evet
  - b. Hayır
  - c. Bu konuda çalışmalar yapılmakta

- İşletmenizde üretilen ürünler CE belgesine sahip midir?
  - a. Evet
  - b. Hayır

- İşletmenizin karşılaştığı diğer temel sorunlar ve beklentileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi: 14.09.1989

Doğum Yeri: Ankara

Lise: 2003-2006, Kirami Refia Alemdaroğlu Lisesi

Lisans: 2007-2011, Pamukkale Üniversitesi İktisat Bölümü

Yüksek Lisans: 2011-2015, Pamukkale Üniversitesi İktisat Bölümü